T.C

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ

BANKACILIK ANABİLİM DALI

BANKACILIKTA GÖZETİM SİSTEMLERİNİN ETKİNLİĞİ AÇISINDAN BASEL UZLAŞILARININ GELİŞİMİ AŞAMALARI VE AZERBAYCAN BANKACILIK SİSTEMİNİN GENEL YAPISI

Hazırlayan: Narmin ZAHİDLİ

İSTANBUL 2019

T.C

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ

BANKACILIK ANABİLİM DALI

BANKACILIKTA GÖZETİM SİSTEMLERİNİN ETKİNLİĞİ AÇISINDAN BASEL UZLAŞILARININ GELİŞİMİ AŞAMALARI VE AZERBAYCAN BANKACILIK SİSTEMİNİN GENEL YAPISI

Hazırlayan: Narmin ZAHİDLİ

Danışman: Doç.Dr. Levent ÇİNKO

İSTANBUL 2019

Aşağıda belirtilen lisansüstü tez, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği hükümlerinde belirtilen esaslar çerçevesinde jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından başarılı bulunmuştur.

TEZ BAŞLIĞI : Bankacılıkta Gözetim Sistemlerinin Etkinliği Açısından Basel Uzlaşılarının Gelişimi Aşamaları ve Azerbaycan Bankacılık Sisteminin Genel Yapısı

TÜRÜ : Yüksek Lisans

TEZİ HAZIRLAYAN : Narmin ZAHIDLI

ANABİLİM DALI : Bankacılık

SAVUNMA TARİHİ : 20.06.2019

JÜRİ ÜYELERİ

GÖREVİ	**ADI SOYADI**	**İmza**
Danışman	Doç. Dr. Levent ÇİNKO	
Üye	Doç. Dr. Server DEMİRCİ	
Üye	Doç. Dr. Elif HAYKIR HOBİKOĞLU	

İçindekiler

Tablo Listesi v
Giriş 1
1.BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARŞILAŞILAN GENEL RİSKLER 3
1.1 Genel Olarak Risk Kavramı 3
1.2 Bankacılıkta Karşılaşılan Riskler 4
1.2.1. Kredi Riski 5
1.2.2 Operasyonel Risk 6
1.2.3.Likidite Riski 7
1.2.4.Piyasa Riski 8
1.2.5.Sermaye Riski 9
1.2.6.Faiz Oranı Riski 10
1.2.7.Döviz Kuru Riski 10
1.2.8.Faaliyet Riski 11
1.3 Bankacılıkta Risk Yönetiminin Tarihsel Süreci 11
1.4 Bankacılıkta Risk Yönetiminin Önemi 13
2. BANKACILIKTA DENETİM 14
2.1 Denetim Kavramı ve Amacı 14
2.2.Gözetim Kavramı ve Denetimle İlişkisi 15
2.3.Denetim Türleri 16
2.3.1.Finansal Tablo Denetimi 16
2.3.2.Uygunluk Denetimi 17
2.3.3.Faaliyet Denetimi 17
2.3.4.Uygulmala Zamanına Göre Denetim 18
2.3.5.İç Denetim 18
2.3.6.Dış Denetim 19
2.3.7.Yüksek Denetim 20
2.4.Denetim Komitesi ve Bankalarda Denetim Komitesi 20
2.4.1.Denetim Komitesinin Ve Bankalarda Denetim Komitesinin Görev Ve Sorumlulukları 21
2.4.2.Bankalarda İç Denetim Ve İç Kontrol 21
2.4.3.Denetimin Sağladığı Yararlar 23
3. BASEL UZLAŞISI 25

3.1.Kavramsal Yapı 25
3.1.1.Genel Olarak Basel 1 25
3.1.2.Sermayeyi Oluşturan Unsurlar 27
3.1.3.Sermayeden Düşülmesi Gereken Değerler 28
3.1.4.Basel 1 Açısından Riskler 29
3.1.4.1.Ülke Riski 29
3.1.4.2.Piyasa Riski 30
3.1.4.2.1.Piyasa Riski Ölçüm Yöntemleri 30
3.1.4.2.2.İçsel Model Yöntemi 31
3.1.4.2.3.Standart Yaklaşım Yöntemi 31
3.1.5.Basel 1'in Getirdiği Standartlar 32
3.1.6.Basel 1'in Bankacılık Sektörüne Etkileri 34
3.2. Basel 2 35
3.2.1.Basel 2'ye Geçiş 35
3.2.2.Birinci İstişari Metni 36
3.2.3. İstişari Belge 38
3.2.4. İstişari Belge (Consultive Document) 42
3.2.5. Basel 2 Uzlaşısı 42
3.2.6.Basel 2'nin Türkiye Uygulaması 46
3.3. Basel 3 46
3.3.1.Genel Olarak Basel 3 46
3.3.2. Basel 3'ün Yenilikleri 48
3.4. Basel 4 50
3.4.1.1. Yeni Piyasa Riski Düzenlemesi 50
3.4.1.2. Kredi Riski Ölçümünde Yeni Standart Yaklaşım 51
3.4.1.3. Karşı Taraf Kredi Riski Ölçümünde Yeni Standart Yaklaşım 51
3.4.1.4. Kredi Değerleme Ayarlamaları Revizyonu 51
3.4.1.5. Menkul Kıymetleştirme Revizyonu 51
3.4.1.6.Operasyonel Risk Ölçümünde Yeni Standart Yaklaşım 52
3.4.1.7.Bankacılık Hesapları Faiz Oranı Riski İçin Yeni Standartlar 52
3.4.1.8.Sermaye Tabanları 52
3.4.1.9.Kredi Riski İçsel Model Kullanım Kısıtlamaları 52
3.4.1.10.Müdahil Olma Riski 53
3.4.1.11.Büyük Kredi Düzenlemesi 53

4.AZERBAYCAN BANKACILIK SİSTEMİ 54
4.1. Azerbaycan'da Bankacılığın Gelişim Tarihi 54
4.1.1. 1918-1923 Yıllarında Bankacılık 54
4.2.Azerbaycan Merkez Bankası 1991'den Günümüze 55
4.2.1.Tarihi Gelişimi 55
4.3.Azerbaycan'da Bankalara Genel Bakış 56
4.3.1.Beynelhalk Bank 58
4.3.2.Kapital Bank 59
4.3.3.Banka Dışı Kredi Kurumları 59
4.4.Azerbaycan'da Bankacılık Sisteminin Yetersizliği 60
4.5.Bankacılık Sistemindeki Temel Problemler ve Çözüm Çalışmaları 60
4.6.Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Sorunlarına İlişkin Çözüm Önerileri 61
4.7.Merkez Bankasının Yapısı 62
4.7.1.Azerbaycan Merkez Bankasının Amaçları 63
4.7.2.Azerbaycan Merkez Bankasının Faaliyyetleri 64
4.7.3.Merkezi Hazine 64
4.7.4.Azerbaycan Merkez Bankasının Temel Sorunu 65
4.8.Azerbaycan Bankacılık Sektöründe Denetim 65
4.8.1.Azerbaycan'da Denetimin Tarihsel Aşamaları 65
4.9.Mali Piyasaları Denetleme Odası Nedir 66
4.9.1.Mali Piyasaları Denetleme Odasının Amacı ve Faaliyet Yönleri 67
4.9.2.Mali Piyasaları Denetleme Odasının Görev ve Hakları 68
4.9.3.Mali Piyasaları Denetleme Odasının Yönetimi Şekli 71
4.9.3.1.Yönetim Kurulunun Sorumlulukları 71
4.9.4.Oda Faaliyetleri Üzerinde Kontrolün Şekli ve Kapsamı 73
4.9.5.Odanın İç Denetimi 73
4.9.5.1.İç Denetim Hizmetinin Temel İşlevleri 73
4.9.6.Dış Denetimi 74
4.9.7.Mali Piyasaları Denetleme Odasında Muhasebe ve Raporlama 74
4.9.8. Mali Piyasaları Denetleme Odasının Bankacılık Sektörü açısından Özet Göstergeleri 74
4.10.Azerbaycan Bankacılığında Basel 77
4.10.1.Uzaktan Gözetim Birimi 78
4.10.2.Yerinde Denetim Birimi 78

SONUÇ 79
KAYNAKÇA 82

Tablo Listesi

TABLO 1 Risk Ağırlıkları Standardı 16
TABLO 2 Risk Ağırlıkları Standardı 34
TABLO 3 Beta katsayısının faaliyet kolları ve brüt gelir ile ilişkisi 45
TABLO 4 Basel 3'ün temel amaçları 47
TABLO 5 Bankalar Arası Döviz Piyasası 58
TABLO 6 Merkez Bankası Yapısal Şeması 63
TABLO 7 Bankacılık sektörünün 31.03.2019 tarihine olan varlıklar toplamı 75
TABLO 8 Bankacılık sektörünün 31.03.2019 tarihine olan karşılıklar toplamı 76
TABLO 9 Bankacılık sektörünün 31.03.2019 tarihine olan sermaye toplamı 76
TABLO 10 Kar zarar göstergeleri 77

Giriş

Dünyada küreselleşmenin sonucunda ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler sıklaştıkça banka ve diğer finans kuruluşlarına da olan ihtiyaç artmaktadır. Finans sektörü içinde bankaların rolü oldukça büyük ve etkilidir. Şöyle ki, bankalar ülke ekonomisinin en önemli finans kuruluşlarından birincisidir dersek yanılmayız. Yaşanan büyük çaplı global ekonomik krizler bankalardaki denetim boşluklarını ortaya çıkarmış ve beraberinde bankalarca aktif kalitesinin kötüleşmesi ve likidite sorunu getirmiştir. Yaşanan krizler sonucunda gerek Merkez Bankaları, Kamu Dış Denetim kurumları ve gerekse de iç denetimin öneminin altı bir daha çizilmiştir. Çünkü gerçekten de banka yöneticileri tarafından sorunların yönetilebilmesi için denetim en etkili araçtır. Güvenli bir iç ve dış denetim sayesinde bankalar güçlü bir mali faaliyete sahip olacaklardır. Bankaların tasarrufları muhafaza etmesinde, iktisadi politikalarının uygulanmasında, kişi ve kurumların tasarruflarına faiz vererek gelir elde etmelerine aracılık yapmasında en önemli aracı kurum olmasında ve başka bu gibi nedenlerden bankalar sıkı bir denetime tabi tutulmaktadır.

Bankacılık ve genel olarak finans sektörünün sürekli değişim içinde olması ve her daim yeni ürünler ortaya koyması denetim ve düzenlemenin de en çok geliştirildiği alanlardır. Özellikle merkez bankalarının faiz indirdiği dönemlerde bankaların alışageldiği kar marjlarını telafi edebilmeleri için daha çok risk alma yoluna gitmeleri, yeni ürün geliştirme motivasyonu olmaktadır. Genel olarak düzenleme denetleme kuruluşları yol gösterici bir niteliğe sahiptirler.

Günümüzde finansal denetleme ve düzenleme genelde aynı kurum tarafından yürütülmesi sebebiyle birbiri ile iç içe geçmiş olsa da aslında birbirinden farklı olgulardır. Finansal istikrarı sağlamak ve arttırmak, aynı zamanda finansal kuruluşların hizmet verdiği ilgili kişileri korumayı hedefleyen, finansal kurumlara hükmeden kural ve standartlar bütünü düzenlemeyi kapsamaktadır. Düzenlemelerin skalası basit bir bilgiden sermaye gereksinimi gibi geniş kavramları kapsamaktadır. Yasa, kural ve standartlara uyumun gözetimini ise denetim sağlamaktadır.

Bu tez çalışmasının temel amacı Basel uzlaşılarının gelişim aşamalarını incelemek ve bankacılık gözetim sistemlerinin irdelenmesidir. Bu kapsamda tezin birinci bölümünde

genel olarak bankaların karşı-karşıya kaldıkları riskler, risk yönetimi ve risk yönetiminin önemi incelenmiştir. İkinci bölümdeyse Denetim sisteminin genel kavramından, tanımından, iç ve dış denetimin bankaların mali faaliyetindeki etkinliğinden, gözetim kavramının denetim sistemi ile ilişkisinden, bankalarda gözetim ve denetim prensiplerinden, bankalardaki denetim komitelerinden, bu denetimin bankalara sağladığı yararlardan ve genel olarak denetim türlerinden bahsedilmiştir. Tezin üçüncü bölümündeyse Basel Komitesinin denetimle ilgili yayınları ve iç denetim sürecinde tarafların temel rolü, Basel uzlaşılarının tarihsel gelişimi, Basel 1, Basel 2, Basel 3 ve Basel 4 uzlaşılarının ayrı-ayrı irdelenmesi ve etkin denetim için ön şartları yer almaktadır.

Tezin son bölümündeyse Azerbaycan bankacılık sisteminin genel yapısı araştırılmıştır. Bağımsızlık kazanmadan önceki dönem ve 1991 yılında bağımsızlık kazandıktan sonraki dönemde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bankacılık sektöründeki yapılan yenilikler, Azerbaycan Merkez Bankası'nın tarihsel gelişimi, genel yapısı, amaçları ve hedefleri, Azerbaycan Merkez Bankası'nın denetim ve gözetim politikası, genel olarak Azerbaycan'da faaliyet gösteren bankaların değerlendirilmesi, Azerbaycan bankacılık sektöründeki yetersizlikler incelenmiştir. Aynı zamanda bu bölümde Azerbaycan bankacılık sektöründeki denetimin tarihsel gelişimi anlatılmış ve daha çok yeni faaliyet göstermeye başlayan Mali Piyasaları Denetleme Odası hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

1.BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARŞILAŞILAN GENEL RİSKLER

1.1 Genel Olarak Risk Kavramı

Risk genel olarak bir zarar veya kayıp durumuna yol açabilecek bir olayın ortaya çıkışını ifade etmektedir. Latince kökenli olup, italyanca "risco" kelimesinden gelmektedir. Riskle ilgili farklı literatürlerde birçok tanım mevcuttur:

- Olağan sonuçların gerçekleşen sonuçlardan iyi veya kötü olması risktir.[1]
- Kötü bir sonuca uğrama olasılığıdır.[2]
- Teoride risk ulaşılmak istenen değerden olumlu ve ya olumsuz sonuç olarak iki türlü tanımlanırken, uygulamada zarar gibi ifade edilmektedir.[3]

Finansal piyasalardaysa risk bir kavram olarak hem zararları, hem de kazançları ifade etmektedir.[4]

Bankacılık sektöründeyse risk bir kavram olarak, çeşitli bankacılık işlemlerinden sağlanan getiri ile nakit akımlarından beklenen bugünkü değeri arasındaki fark olarak ifade edilmektedir. Burada risk ve belirsizlik birbiri ile sık ilişkide olup bazen karıştırılmaktadır. Lakin aralarında önemli farklılıklar mevcuttur ki, bu da risk mevcut verileri kullanarak belirlenen ve ölçülebilen olayları kapsarken, belirsizlik bilinmeyen, kontrol edilemeyen olayları ifade etmektedir. Genel olarak risk objektif nitelikte olup, subjektif nitelikte olan belirsizliğin ölçülmüş, sayısal değerlerle ifade edilmiş şeklidir diyebiliriz.[5]

[1] Bolak, 2004: s.3
[2] Yarız, 2012, s.6
[3] Aydeniz. 2008, s.4
[4] Gültekin 2001, s:2
[5] Fıkırkoca, 2009, s:29

Değişken karakterli olan yani hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğuran riskin bütün bu tanımlardaki ortak özelliği değişkenlik göstermesi ve net olarak bilinmemesidir. Bankacılık alanındaysa risk bankanın zarara uğrama ihtimalini ifade etmektedir.[6]

1.2 Bankacılıkta Karşılaşılan Riskler

Bankaların karşılaştıkları riskler bazı iktisatçılara göre mikroekonomik ve makroekonomik riskler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu kapsamda makroekonomik risklerden kurtuluş yokken, mikroekonomik riskler azaltılabilmektedir. Azaltma da kredilerin bölünmesi ve çeşitlenmesiyle yakalana bilir.[7]

Bankalar zarara uğrama ihtimalini azaltabildikleri riskler yani risk azaltıcı teknikler kullana bildikleri veya risk yaratan koşullara kısıtlamalar getirmeleri sonucunda risklerin yönetimini sağlayabilirler. Ancak bazı durumlarda gerçekleşme olasılığı önceden tahmin edilemeyen risklerle de karşı-karşıya kalabilirler. Bunlar da BDDK tarafından yönetilebilen ve yönetilemeyen riskler olarak ikiye ayrılmıştır.[8]

Bunların yanısıra riskler sistematik ve sistematik olmayan riskler şeklinde de ikiye ayrılıp değerlendirile bilinir. Keza bu onların ortaya çıkış nedenleriyle alakalıdır. Piyasanın iç dinamiklerine bağlı bir şekilde meydana gelen, yönetilemeyen, temel risk kavramını oluşturan, yok edilemeyen ve ekonominin tamamını etkileyen riskler sistematik riski oluşturmaktadır. Sistematik risklere örnek olarak doğal afetler, siyasi krizler, maliye ve para politikalarındaki olumsuzluklar gösterilebilir.[9] 5411 sayılı bankacılık kanununa göre de sistematik risk kavramı bütün bir finansal yapıya etki edebilecek bir kavramdır.[10]

Yönetilebilen bir risk kategorisinde olan sistematik olmayan riskler bir sektör veya işletmeye özgü risklerdir. Yani herhangi bir işletmenin yönetim hatası veya başka bir yanlışlık sonucu karşılaşılan bir risktir. Bu risk türü yöneticinin, yatırımcının

---

[6] Demir, 2013, s:4
7 Frexias ve Rochet, 1999: 221
[8] BDDK(2001) uzlaşısı
[9] Kasapoğlu 2009 s;14
[10] 5411 sayılı bankacılık kanunu m 72

portföyünü ve yatırımlarını çeşitlendirmesiyle ya da şirketin ilgili olaya karşı politikasını değiştirmesi sonucunda giderilebeilcek bir risktir.[11]

Bir çok literatürde riskler farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmada da riskler 8 ana türde ele alınacaktır.

1.2.1. Kredi Riski

Yatırımcılar yani ödünç almak isteyenler ve birikim sahipleri yani ödünç vermek isteyenler arasındaki finansal araç bilindiği üzere bankalardır. Günümüzde bir çok bankanın en temel faaliyeti kredi sağlamaktır. Nitekim bankalar kredi verme işlemi yaparken kredi alanların kredibilitesi konusunda dikkat etmeleri gerekmektedir.[12] Çünkü buna bağlı olarak bir tarafın diğer tarafa olan yükümlülüğünü yerine getirmemesi sonucu kredi riski ortaya çıkmaktadır.[13]

Böylesi bir risk yatırımcıların bankaya olan borcunu zamanında ödeyememesinden ve dolayısıyla da bankanın mevduat sahiplerine ödeme yapamama riski şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bütün bunlar borcun ödenmemesi riskini ifade etmektedir. Bunun için de bankalarca kredi riski yönetimi yapılmaktadır. Burada temel olarak kredi riski ölçülüp buna uygun risk düzeyinde strateji belirlenip getiriyi en üst düzeye ulaştırmak hedeflenmektedir. Çünkü kredi riskindeki herhangi bir olası yükseliş fonlama maliyyetindeki yükselişi de beraberinde getirecektir. Yani bankanın borç ve sermaye maliyyeti artacaktır denilebilir.[14]

Bankalarca müşterilere verilen krediler kredi riskinin büyük bir oranını oluştursa da bunun yanısıra diğer kredi riskleri de mevcuttur. Bunlar bilanço dışı faaliyetlerden ve hazine işlemlerinden kaynaklanan kredi risklerini oluşturmaktadır. Örneğin döviz işlemleri, interbank, akreditif gibi işlemler sıralayabiliriz. [15]

---

[11] Avcı 2011 s:7-8

[12] Emre Alkin, Tuğrul Savaş ve Vedat Akman, **Bankalarda Risk Yönetimine Giriş,** Çetin Matbaası, İstanbul 2002, s. 110.

[13] Basel Komitesi, ―Principles for Management of Credit Risk‖, s. 1.

[14] Shelagh Heffernan, **a.g.e.**, s.155.

[15] BDDK,―Bankaların Ġç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin Tebliği.

1.2.2 Operasyonel Risk

Dar kapsamda operayonel riskler teknoloji, insan gücü, mevzuat, yönetim tarafından oluşa bilecek ve kredi ve piyasa riski olmayan diğer riskleri oluşturan ve bankayı zarara uğratacak, itibar kaybettirecek riskleri ifade etmektedir. Düzenleyici otoriteler tarafından benimsenen geniş kapsamdaysa bu bir kayıp riskini ifade eder. Yani harici olaylar nedeniyle kaynaklanmaktadır.[16]

Bu harici olaylar personel riski, teknolojik riskler, organizasyon riski, yasal riskler ve dış risklerden ibarettir.[17]

- Personel riskleri : yönetimin ve personelin ihmalinden, görevi kötüye kullanmasından, kasıtlı ve ya kasıtsız suç eyleminde bulunmasından, görevini layığıyla yerine getirememesinden, yüz kızartıcı suçlar yapmasından, bilgi yetersizliğinden, motivasyon eksikliğinden, iş yerinde çalışana uygulnanan mobingden dolayı işine odaklanamamasından kaynaklı yaşanan riskleri ifade etmektedir. [18]
- Teknolojik riskleri : sistemlerde yaşanan teknik sorunlar, hacklenme, virüs ve eski sistem kullanmadan doğan riskleri ifade etmektedir.[19]
- Organizasyon riskleri : organizasyondaki eksikleri dedikde yetki sınırlarının kesin bilinmemesi, çalışanlar arasında sağlıklı bilgi alış verişinin sağlanamaması, yapısal oluşumdaki eksiklerden doğan riskleri ifade etmektedir.[20]
- Yasal riskler : Bankaların uluslararsı platformlarda uluslararası bankacılık işlemleri yaparken maruz kaldıkları riski ifade etmektedir. Çünkü birden fazla hukuk sistemine uyulmaması sonucu ortaya çıkabilmektedir. [21]

[16] Basel Komitesi, International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework, Temmuz 2004, Kasım 2005, s.189.
[17] BOLGÜN, a.g.e., s.490
[18] EVREN VE BOLGÜN, a.g.e, s.457
[19] EVREN VE BOLGÜN, a.g.e, s.459
[20] EVREN VE BOLGÜN, a.g.e, s.460
[21] Ayhan ALTINBAŞ, Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği, İstanbul: Turhan Kitabevi, 2006, s.255

Yani genel olarak operasyonel risk diğer risk türlerinden de etkilenebilmektedir.[22] Bankaların karşılaştıkları ve ciddi kayıplarla karşı-karşıya kaldıkları bir çok ünlü operasyonel risk bazlı olaylar mevcuttur. World Com şirketinin usulsüz muhasebe kaydından dolayı uğramış olduğu zarar ve itibar kaybı, UBS Warburg şirketinin hisse seneti fiyatlarıyla miktarlarının yerini yanlışlıkla değiştirmesi sonucu uğradığı zarar, bir çok şirkette iç kontrol sistemenin zayıf olması nedeniyle yaşanan usulsüzlükler ve birçok diğer örnekler.[23]

1.2.3.Likidite Riski

Bankaların yeterli likit varlığa sahip olmaması ve gerekli kaynak bulmakta zorlanması sebebiyle yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülükleri yapamamasından oluşan risk likidite riskidir. Bu tanım likidite riskinin hem sınırlarını belirlemekte, hem de bankanın likiditesinin piyasa likiditesiyle ne kadar ilişkili olduğunu yansıtmaktadır. Bankalar likidite sınırını aşmadan daha fazla kazanç sağlayabilmek için çok dikkatli bir şekilde denge kurmalıdırlar. Zira likidite sınırının aşımı akabinde iflası getirmektedir. [24]

Likidite riski kaynaklarını inceleyecek olursak üç farklı yaklaşım öne çıkmaktadır :

1. Stok Yaklaşımı : nakit akımlarına odaklanmış bir yaklaşım şeklidir. Şöyle ki, buradaki likidite riski kaynağını fon ihtiyyacı oluşturmaktadır. Yani nakit akımlarındaki düzensizlikler nedeniyle ortaya çıkan risk oranlarını azaltmak için bankaların likit varlık stoğu oluşturmaları gerekmektedir. [25]

   Bu yaklaşıma göre bilanço kalemleri üzerinden çeşitli oranlar hesaplanmakla beraber likit olma özelliğine göre de sınıflandırılmaktadırlar. AB Bankacılık Sektörü İstikrar Raporu-nu inceleyecek olursak bazı oranları göre biliriz :

   Nakit değerler + Kısa Vadeli Devlet İç Borçlanma Senetleri

[22] Basel Komitesi, International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework, Temmuz 2004, Kasım 2005, s.191.
[23] Bloomberg Professional Services
[24] Gİlker Parasız, **Modern Bankacılık Uygulama ve Teori**, Türkmen kitabevi, Ġstanbul, 2002, s. 168.
[25] Paul Sharma, Liquidity Risk, http://www.fsa.gov.uk/Pages/Library/Communication/Speeches/2004/SP201.shtml (14.10.2008).

- Oran (1) = Aktif Toplam

- Oran (1) + Para Piyasalarından Sağlanan Fonlar

  Oran (2) = Aktif Toplam

- Oran (2) +Uzun Vadeli DİBS

  Oran (3) = Aktif Toplam[26]

2. Nakit Akış Yaklaşımı : Bu yaklaşımdaysa genel olarak alım-satım portföyü ele alınmıştır. Beraberinde piyasa likiditesi riskini getirmektedir. Piyasada yaşanan likidite sorunları nedeniyle karşılışalın riskleri ifade etmektedir. Bankalar böylesi bir durumda nakit akışlarının yani nakit giriş ve çıkışlarını kontrol etmektedirler.

3. Karma Yaklaşım : hem stok yaklaşımdaki gibi varlık stoğu uygularken, hem de nakit akış yaklaşımındaki gibi de nakit giriş ve çıkışlarını kontrol etmektedir.

1.2.4.Piyasa Riski

Bu risk türü finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmalar nedeniyle karşılaşılabilecek faiz oranı, döviz kuru ve hisse senedi fiyat değişimlerine bağlı olarak ortaya çıkacak olumsuzluklar sonucu oluşacak zararı kapsamaktadır. [27]

Alım-satım portföyü bu risk türünün ölçümünde önemli rol oynamaktadır. Aktif bir şekilde yönetilen bir portföyde alım-satım amacıyla tutulan ve ya finansal korumaya sağlanması mümkün olan bütün varlık ve pozisyonlar alım-satıma konu teşkil etmektedir.[28]

---

[26] http://www.ecb.int/pub/pub/prud/html/index.en.html
[27] N.Burak Akan, ―Piyasa Riski Ölçümü‖, Bankacılar Dergisi, sayı 61, 2007, s.59.
[28] Hasan ÇATALCA ve Diğerleri, **Bankalarda Piyasa Riski Yönetimi**, İstanbul: Siyasal Kitabevi, 2009, s.69

Ayrıca piyasadaki olumlu ya da olumsuz değişikliklerden banka portföyündeki kıymetlerin bir çoğu etkilenmektedir. Farklı etkiler gösteren bu kalemler herbiri banka için birer risk faktörü oluşturmaktadır. Bankacılık sektöründe uzun vadeli kıymetlerin riski kısa vadelilere göre daha yüksektir. Yani bankalarca vade uzadıkça volatilite de buna bağlı olarak artmaktadır. Piyasa riski ve likidite riski bir-biriyle ilişkilidir dersek yanılmış sayılmayız. Şöyle ki, kıymetlerin işlem hacimleri de piyasa riskine etki ettiği gözlenmektedir. Yani piyasada likidite seviyyesine uygun şekilde fiyatlar değişiklik gösterecek ve buna uygun şekilde riskler de artıp azalacaktır. [29] İlerleyen bölümlerde piyasa riski daha detaylı bir şekilde araştırılmıştır.

1.2.5.Sermaye Riski

Bankacılık sektöründe risk olgusu ve sermaye kalemi bir-biriyle yakın ilişkidedirler. Sermaye riskini bankaların mevcudiyyetlerini sağlayan ve devam edebilmesi için gereken sermaye oranını bulundurup bulundurmaması seçimi sonrası ortaya çıkabilecek risk şeklinde tanımlanabilir. Fianansal kaldıraç oranını ve sermaye karlılığı üzerindeki çarpan etkisini göz önünde bulundurarak bankalar az sermaye ile çalışma arzusundadırlar. Öte yandan hem bankacılık düzenlemeleri, hem de denetim otoriteleri tarafından riskin minimuma indirilmesi sebebiyle sermaye oranlarının yüksek olması istenmektedir. Bir çok ülkede bu kapsamda asgari sermaye oranları belirlenmiş ve bu koşulu sağlamayan bankalara gerekli yaptırımlar uygulanmaktadır.[30]

Sermaye riskini indirme açısından sermayenin önemlerini şu şekilde sıralayabiliriz :[31]

- Likidite açısından en önemli etkenlerden biridir. Bir borç ödeme gücünü ifade eder. Olası bir kriz anında likidite sağlayarak kurtarıcı rol oynar.
- Çeşitli uluslararsı derecelendirme kurumları tarafından değerlendirilirken kredibilitesine dikkat edilir ve bu da sermayeyle doğrudan ilişkilidir. Bir bankanın sermaye oranı ne kadar yüksekse derecelendirme notunu doğru orantıda etkiler ve uluslararsı piyasalardan daha ucuza borçlanma imkanı sağlar.

[29] Demir 2013 s:8
[30] Koch 1995 ,s: 197
[31] Altıntaş 2006 s: 53-54

- Eşit asgari sermaye oranlarının uygulanması piyasa açısından da riskleri azaltmakta, finansal istikrarı sağlamaya yardımcı olmakta ve rekabaet eşitsizliğini de aradan kaldırmaktadır.

Bankaların aktif-pasif yönetimini kullanarak eksiklikleri belirleyip gidererek geleceğe dönük bir sermaye planması yapma nedeni sermaye riskini azaltmaktır.

1.2.6.Faiz Oranı Riski

Piyasadaki faiz oranlarındaki herhangi bir artış aktifte sabit faiz oranları olan fonlarda getiri arttırılamıyorsa ve ya faiz oranlarındaki düşüş pasifte uzun vadeli ve sabit faizli fonların düşen maliyyetlere uyum sağlayamaması sonucunda bankalar zarara uğraması faiz oranı riskini ifade eder. Yani faiz oranı riski piyasadaki faiz oranlarındaki değişikliyin oluşturduğu bir risktir şeklinde tanımlayabiliriz.[32]

1.2.7.Döviz Kuru Riski

Ülke parasının diğer yabancı paralar karşısında değer yitirmesi veya kurumun döviz pozisyonunda mevcut yabancı paraların bir-birleri arasındaki değerlerinde meydana gelen değişmeler neticesinde uğranılacak zarar olasılığıdır. Kur riski, bankanın tüm döviz varlıkları ve yükümlülükleri, döviz cinsinden cayılamaz nitelikli gayri nakdi yükümlülükleri, gayri nakdi kredilere ilişkin alacakları, vadeli döviz işlemleri, takas işlemleri gibi kur riski içeren türev sözleşmeleri üzerinden hesaplanır. Altın pozisyonu da kur riski kapsamında değerlendirilir. Kur riski, döviz cinsleri itibariyle belirlenen aktif ve pasif pozisyonların netleştirilmesi, bu mutlak değere altın pozisyonunun eklenmesi ve mevzuatta öngörülen oranla ağırlıklandırılması yoluyla hesaplanmaktadır. Kur riskinden kaynaklanan sermaye yükümlülüğünün hesaplanması amacıyla her bir döviz cinsinin bankanın kullandığı raporlama para birimi karşılıkları itibariyle, aktif ve pasif hesaplarda bulunan tüm döviz varlık ve yükümlülüklere ilişkin net pozisyon, döviz cinsinden cayılamaz nitelikli gayri nakdi kredilere ilişkin net pozisyon ve vadeli döviz işlemlerine

[32] Hasan Kaval, **Bankalarda risk yönetimi**, YaklaÇım Yayınları, Ankara 2000, s.27.

ilişkin net pozisyon hesaplanır. Her bir döviz cinsi için hesaplanan net kısa pozisyonlar ve net uzun pozisyonlar ayrı ayrı toplanır ve bunlardan mutlak değer olarak büyük olanı ile mutlak değer olarak net altın pozisyonu toplamı üzerinden %8 oranında sermaye yükümlülüğü hesaplanır.[33]

Parite Riski adlandırılan riskler de döviz kuru riskinin bir türü olup, bankaların bilançolarında birden fazla döviz cinsinin bulundurması halinde bu dövizlerin birbirlerine karşı paritelerinde yaşanacak değişikliklerden doğa bilecek riskleri ifade etmektedir. Bir diğer türüyse swap oranı ve baz riskidir ki, bankaların aktif ve pasiflerinde bulunan döviz miktarlarının eşit olmasına rağmen vadelerindeki farklılıktan meydana gelebilecek riski ifade etmektedir.[34]

1.2.8.Faaliyet Riski

Faaliyet riski banka dahili yönetim hatalarından ve gereken kontrollerin sağlananamamasında meydana gelen bir risk türüdür. Yani gerekli iç denetimin sağlanamaması sonucunda mevcut hataların ve sahtekarlıkların gözden kaçması sonucu bankanın uğrayacağı zarardır. Bankalar ve ya yönetim sorumluluklarını etkin bir şekilde yerine getirmedikde ortaya çıkar. Meydana gelme sebepleri çeşitli ola bilir. Teknolojik gelişmelerin gerisinde kalma, maliyyet analizi yapmadan yeni ürünler geliştirme, gerekli gereksiz şubeler açma, siyasal etkilere karşı koyamama gibi nedenler sıralayabiliriz.[35]

1.3 Bankacılıkta Risk Yönetiminin Tarihsel Süreci

İnsanoğlu mevcut olduğu sürece risk olgusuyla karşı karşıyadır. Gelecekte neler olacağını kesin bir şekilde bilememekle beraber ülkeler arasındaki gerek siyasal gerekse de ekonomik ilişkiler sonucunda risk faktörü artmaktadır. Elbette böylesi bir ilişkiyi ve risk olgusunu bankalarca ele alacak olursak onlar açısından da risklerde büyük dalgalanmalar gözlenmektedir. Dünyada 1960'lı yıllara kadar çok az dalgalanması olan

[33] Hasan Kaval, **a.g.e**., s.28.
[34] Yarız 2012 s: 102
[35] Ziya Tunç Aloğlu s:33

kaynak maliyyetlerine odaklı finansal yönetim şekillerinden aktif yönetim şekli kullanılmıştır. Bankalar Sonraki yıllarda yaşanan fianansal krizler sonrası pasif finansal yönetimin önemini anlamış ve artan kredi taleplerini daha yüksek maliyyetli yabancı kaynaklarla temin etmişlerdir.[36]

Bretton Woods bilindiği üzere sabit kura bağlı bir para sistemidir ve bu sistemin 70'li yıllar itibariyle yıkılması beraberinde büyük değişikliklere neden olmuştur. Şöyle ki bankalarca risk olgusunun önemi bir daha anlaşılmış, risk yönetimi ve risk yönetim araçları geliştirilmiştir. Bu yönetim şekli "aktif-pasif" yönetim şeklini ifade etmektedir. Aktif-pasif yönetimi, faiz oranlarındaki değişmelere karşı net gelir ve özsermayedeki kayıpları sınırlamak amacıyla banka faaliyetlerinin kontrol altına alınması çalışmalarıdır. Burada bankalar aktif-pasif yönetimi uygulanırken bilanço kalemlerinin dalgalanmalarından doğan riskleri bertaraf etmeye çalışmakatadırlar.[37]

1980'li yılların başından itibaren geçişi sağlanan bu yeni süreçle beraber ülkeler kur politikalarını bağımsız bir şekilde belirlerken bundan doğan riskler de daha büyük ölçekleri kapsamaktaydı. Keza riskin çeşitlenerek sayısal artımı beraberinde daha büyük kayıplara da neden olacaktı. Risk olgusunun bu denli hızlı değişimine karşı bundan korunma araçları da gelişmeye başlaması kaçınılmaz olmuştur ancak korunma tekniklerinin gelişim hızı riski yakalayamamaktaydı. Bu da geliştirilen her bir modelin yaşanan bir sonraki kriz karşısında yetersiz kalması sonucunu doğurmuştur.[38] Küreselleşmenin başladığı bu yıllarda finansal piyasaların çok etkili olduğu en çokta bu piyasaların başrol oyuncusu olan bankaların öneminin altı bir daha çizilmiştir.[39]

1990'lı yıllardan itibaren uygulanan bütün bu risk önleme çalışmaları yetersiz olduğunu ispatlamıştır ve böylece yeni arayışlar içine girilmiştir. Yani sadece bilançodaki riskleri ele alan aktif-pasif yönetimi yerini karşılaşılabilecek bütün riskleri kapsayan geniş ve modern bir risk yönetim şekline devr etmektedir. Burada aktif-pasif yönetiminden farklı olarak riskler ortaya çıktıktan sonra değil riskler daha doğmadan ona karşı önlem

[36] Benton E. GUP ve James W. KOLARI; Commercial Banking: The Management Of Risk, John Wiley&Sons, Hoboken, NJ, 2005, s.117-118
[37] Emre ALKIN ve Diğerleri, Bankalarda Risk Yönetimine Giriş, İstanbul: Çetin Matbaacılık, 2004,s.35
[38] Gerard CAPRIO, Banking On Crisis: Expensive Lessons, Research in Financial Services, London: Jai Press, 1998, s.7
[39] KAVAL, a.g.e., s.55

almaya odaklı bir sistem geliştirilmiştir. 90'lı yıllardan sonra gelişmiş ülkeler tarafından da kullanılan Rikse Maruz Değer yaklaşımı sayesinde gözlegörülür değişiklikler yaşanmıştır. Bankalar RMD yaklaşımı sayesinde riskten kaçmak yerine onu bütün olarak ele alıp, tanımlayıp ve yönete bilmeyi hedeflemektedirler.[40] Bunu ilerleyen bölümlerde daha detaylı inceleyeceyiz.

1.4 Bankacılıkta Risk Yönetiminin Önemi

Yaşanan küreselleşme sonrası piyasalarda hem olumlu, hem de olumsuz etkiler izlenmektedir. Herhangi bir bankanın iflas etmesi durumunda ister ulusal piyasalar isterse de uluslararası piyasalarda duyulması küreselleşmenin sonucudur. Küreselleşme finansal piyasaları kırılgan hale getirmiştir. Böylece riskleri doğru yöneterek krizlerden çıkma da yine bankacılık sektörüne bağlıdır. Dünyada yaşanan krizlerin geneline bakıldığında finansal piyasaların daha netleştirecek olursak bankaların krizi tetikleyici rol oynadığı görülmektedir. Ve krizlerden çıkış noktası da yine bankalardadır. Keza risklerin en doğru şekilde yönetilerek, finans piyasalarının olumsuz gelişmelere karşı kırılganlığı ve reel sektörle olan yakın etkileşimi göz önüne alındığında, bankacılıkta etkin risk yönetiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Risklerin kaçınılmaz oluşu, etkin bir biçimde yönetilmelerini zorunlu kılmaktadır.[41]

[40] Evren BOLGÜN ve Barış AKÇAY, Risk Yönetimi, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2003, s.204-206
[41] Jorion PHILIPPE, a.g.e, s.67.

2. BANKACILIKTA DENETİM

2.1 Denetim Kavramı ve Amacı

Türkçe karşılığı murakabe etmek, yani neler olduğunu, neler olacağını anlamak şeklinde ifade edilen denetim kavramı İngilizce audit sözcüğünden türeyen auditing kavramıyla eşdeğerdir.[42] Denetim kavramı çoğu zaman kontrol kavramıyla da karıştırılmaktadır. Ancak denetim bir kurum ya da kuruluşun yapısının, uğraşılarının yanlışlık, hata ve ya tutarsızlık içerip içermediğini, bir usulsüzlük olup olmadığını, yasalara aykırı herhangi bir durum içinde olup-olmadığını mantığa ve akıla dayalı bir şekilde ölçen ve gözlemleyen bütün uğraşıların bir bütünüdür. Yani denetim bir bütün olarak hem kontrolü, hem incelemeyi, hem araştırmayı, hem de en önemlisi soruşturmayı kendinde barındırmaktadır. Bütün bunların yanısıra denetim insan iradesine bağlı olarak eleştirici bir gözle incelemeden geçerek gerçekleşen bir olaydır.[43]

Öncelikle herhangi bir denetim olayının geçekleşmesi için buna konu olacak mali tablolar düzenleyen ve belirli süreler zarfında anlaşılır raporlar hazırlayan öngörülmüş ilke ve standartlara eksiksiz uyan bir muhasebe sisteminin var olması gerekmektedir.[44] Bu denetim muhasebe denetimi adlandırılmaktadır. Denetim ekonomik birime uygulanır veya herhangi bir dönemi kapsayacak şekilde gerçekleşir. Denetim bağımsız bir denetçi tarafından gerçekleştirilir. Önceden belirlenmiş değerlere ya da kıstaslara uygunluk araştırılarak denetlenir. Bunun gerçekleştirmek yani denetçinin karşılaştırmayı yapa bilmesi için yeterli sayıda ve kalitede kanıt toplaması yapılmalıdır. Ve denetimin sonucuna uygun raporlar hazırlanır.[45]

Denetimin temel amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz : [46]

- Gerçekleşen bütün işlemlerin kanun çerçevesinde, bütün tüzük, yasa ve yönetmeliklere uygunluğunun araştırılması

---

[42] Eyüp YILMAZ, **Bankacılıkta ve Sermaye Piyasalarında Bağımsız Denetim Düzenlemeleri**, Sermaye
Piyasası Kurulu (SPK) Yayın Listesi, Yayın No: 156, 2004, s.32
[43] Tamer Aksoy, **Tüm Yönleriyle Denetim,** Cilt 1, Yetkin Yayınları, Ankara, 2006, s.47
[44] Aksoy, Cilt 1, **a.g.e.,** s.50
[45] Nejat BOZKURT, **Muhasebe Denetimi,** 1.b., İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1998, s.23
[46] Tamer Aksoy, **Tüm Yönleriyle Denetim,** Cilt 2, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2006, s,20

- Yönetim kurulu kararlarının uygulanıp uygulanmamasının araştırılması
- Olası risklerin belirlenip buna karşı stratejik adımların atılmasına yol gösterici rol oynamak
- Hizmet kalitesini arttırıcı ve geliştirici yönde önerilerde bulunmak
- Olması gerekeni ve olanı belirleyip ilgili kişilere rapor halinde sunmak
- Kurum ya da birimlerin piyasaya ve ya çevrelerine finansal tablolarında olan bilgilerin gerçeğe uygun olup-olmaması hakkında bilgi vermek.

2.2.Gözetim Kavramı ve Denetimle İlişkisi

Gözetimi bir mali işlem şeklinde tanımlaya biliriz. Gözetim belirli süre zarfında örneğin günlük, haftalık bazen de aylık periodlar şeklinde bankaların faaliyetlerini izleme şeklidir. Bu izlenim sonucunda mali yapıları hem kontrol altında tutup, hem de yeri geldiğinde gereken müdahileleri yapmak için gözetim gerekli bir olgudur. Bu nedenledir ki, gözetim ve denetim birbiriyle çok yakın ilişkidedirler. Nitekim her ikisi bankaların faaliyet yapısı ve kapsamına uygun, aynı zamanda yasaların öngördüğü şekilde, bilanço ve bilançodışı işlemlerde taşıdıkları risklere uyumlu bir iç denetimin sağlanmasını talep etmekdedirler. Gözetim gözetim otoriteleri tarafınca hem iç denetçi, hem de dış denetçi vasıtasıyla sağlanıp optimum seviyeye ulaşmayı hedeflemektedir. Bu gözetim süresince etkin bir iç denetimin olmadığı anlaşıldığı zaman gerekli düzenleyici tedbirlerin alınması da kaçınılmazdır.[47]

Gözetim bankalarda yönetim kurulu tarafından hayata geçmektedir. Şöyle ki, üst yönetim yılda en az bir kere kontrol edeceği ve aynı zamanda faaliyetiyle ilgili yılda en az bir kere rapor hazırlayacağı bir iç kontrol sistemi geliştirmesi gerekmektedir.[48] Dış denetim yapıldığı zaman diliminde dış denetçiler iç kontrol sisteminin şefaflığını test edilip ikna oldukları takdirde iç denetim bölümünün yapdığı çalışmaları değerlendirip, hazırladıkları raporları kullanmaya başlayacaklardır. Böylece iç ve dış denetçiler arasında bir işbirliği sağlanacaktır. [49]

---

[47] Peter HÖRDAHL ve Frank PACKER, "Understanding Asset Prices: An Overview", B*ank for International Settlements (BIS) Papers*, 2007, No. 34, http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap34.pdf, 3-ay
[48] TUNCER, a.g.e., s.10
[49] HÖRDAHL ve PACKER, a.g.e., s.10

2.3.Denetim Türleri

Denetim türleri aşağıdaki tabloda anabaşlıklarıyla gösterilmiştir :

YAPILMA KONUSUNA GÖRE DENETİM			UYGULAMA ZAMANINA GÖRE DENETİM				STATÜSÜNE GÖRE DENETİM		
Finansal Tablo Denetimi	Uygunluk Denetimi	Faaliyet Denetimi	Sürekli Denetim	Ara Denetim	Son Denetim	Özel Denetim	İç Denetim	Dış Denetim	Yüksek Denetim

TABLO 1 Risk Ağırlıkları Standardı

Yapılanma konusuna göre denetim kurumun genel olarak yapısıyla alakalı olmaktadır. Uygulama zamanına göre denetim zaman mehfumuyla ilgili olmaktadır. Statüsüne göre denetimse denetçi ve işletme arasındaki ilişki açısından denetimin sınıflandırmasını ifade eder.

2.3.1.Finansal Tablo Denetimi

Ortaklar, kredi verenler, resmi kurumlar ve devlet tarafından kullanılan finansal tablo denetimi genel kabul görmüş muhasebe ilkerine dayanarak yapılmaktadır. Finansal tablo denetimi bağımsız bir denetçi tarafından yapılan ve finansal tabloların incelenen yıl içerisinde finansal durumunun ne olduğunu, faaliyet sonuçlarının doğru bir şekilde yansıtıp yansıtmadığını gösteren bir denetim şeklidir. Bu denetim şekliyle kabul

görülmüş muhasebe ilkelerine, genel yasalara ve tüzüklere ve önceden belirlenmiş bütün kıstaslara uygunluk ölçülmektedir.[50]

2.3.2.Uygunluk Denetimi

İngilizce karşılığı "compliance audit" olan uygunluk denetimi ilgili kullanıcıları bağıt ve sözleşmenin tarafları olan ve ilgili bağıt veya sözleşmeye bağlı bir şekilde yapılan bir denetim şeklidir. Her bir işletme, kurum yada bankanın kendine özgü bir önceden belirlenmiş faaliyet sratejisi ve bu nedenle de uyması gereken politika ve kurallar zorunluluğu vardır. Nitekim uygunluk denetimi de faaliyetlerin önceden bir üst düzey tarafından belirlenmiş bu politika, kural, mevzuat ve yönetmeliklere uyulup uyulmadığını ortaya çıkarma şeklidir. Bu denetim genellikle tepe yöneticileri ve iç denetçiler tarafından yapılıp, sonucunda hazırlanan raporlar kamoyuna değil işletme dahilindeki yetkili kişilere sunulmaktadır.[51]

2.3.3.Faaliyet Denetimi

İngilizce karşılığı "operational audit" olan faaliyet denetimi yönetim tarafından kullanılan ve yönetim tarafından hazırlanan bütçe veya diğer başarı, performans ölçütlerine bağlı olan bir denetim türüdür. Bu denetimin hangi denetçiler tarafından yapılmasına dair bir kısıtlama olmamasıyla beraber daha çok iç denetçiler ve devlete bağlı kamusal denetçiler tarafından yapıldığı pratikde görülmektedir. Genel olarakta faaliyet denetimi iç denetimle oldukça sık ilişkide olmasına rağmen daha kapsamlı bir denetim şeklidir. Şöyleki iç denetim sadece muhasebeye konu olacak mali nitelikli konularla ilgilenirken faaliyet denetimi hem finansal hem de finansal olmayan sorunlarla da ilgilidir. Faaliyet denetimi işletmenin örgütsel yapısını, bütün iç kontrol sistemini, iş akışlarını ve yönetimin başarısını ölçmeye yönelmiş bir denetim türüdür. Yani bu denetim şekli işletme faaliyetlerini sürdürürken verimliliğini, etkinliğini araştırarak önceden belirlenmiş hedeflere ve amaçlara ulaşılıp ulaşılmadığını saptamayı hedeflemektedir.

[50] Celal KEPEKÇİ, **Bağımsız Denetim,** Genişletilmiş 5.b. İstanbul: Avcıol Basım Yayım, 2004, s.3
[51] Suna Oskay, **Avrupa Birliği ve Türk Sigorta Sektöründe Denetim,** İstanbul, Sigorta Araştırma ve İnceleme Yayınları, Ocak,2007, s.19

Denetimin sonucunda yönetime uygulamaların daha etkin olmasını sağlayacak öneriler bir rapor halinde sunulmaktadır.[52]

2.3.4.Uygulmala Zamanına Göre Denetim

Adından da belli olcağı üzre süre zarfında denetim türlerinin gruplaşmasını ifade etmektedir. Dört ana başlıkta açıklayabiliriz :

1. *Sürekli Denetim* : bu denetim şekli genellikle iç denetiçiler tarafından yürütülmektedir. Bu denetim türüyle tam denetim sağlanmaktadır. Sürekli denetim mali yıl ya da dönem boyunca işletmenin faaliyetlerinin aralıksız olarak denetlenme şeklidir.[53]
2. *Ara Denetim* : aylık, üç aylık, altı aylık zaman dilimlerinde yapılıp raporlanan denetim şeklidir. Yani ara denetim belirli süre aralığında yürütülen bir denetim türüdür.
3. *Son Denetim* : mali yıl bittikten yani hesap dönemi kapandıktan sonra yapılan denetimi ifade etmekdedir.
4. *Özel Denetim* : sermaye piyasası araçlarının halka arzı için Kurula başvuru esnasında veya birleşme, bölünme, devir ve tasfiye durumunda bulunan ortaklık ile aynı pozisyondaki kurumlarca düzenlenmiş mali tabloların denetlenmesi sürecini ifade etmekdedir.[54]

2.3.5.İç Denetim

İngilizce karşılığı "internal auditing" olan iç denetim kurum ya da kuruluş bünyesinde sürekli olarak çalışan bir iç denetçi tarafından yürütülen denetim türüdür. Aslında iç denetimin de temel amacı diğer bütün denetim türlerinde olduğu gibi şirketin faaliyetlerini araştırmak ve bu araştırma sonucu onu geliştirici önerilerde bulunmaktan ibarettir. İç denetim, bir organizasyonun risk yönetimi, kontrol ve kurumsallıkla ilgili

[52] Özgün, **a.g.e.,** s.51
[53] İsa Cankar, Denetimin Yeni Paradigması: Sürekli Denetim, **Sayıştay Dergisi,** Sayı:61, Nisan-Haziran,2006, s.70
[54] Çatıkkaş; Okur; Balkan, **a.g.e.,** s.10

süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek için sistematik ve disipline edilmiş bir yaklaşım getirerek organizasyonun amaçlarına ulaşmasına yardım eder. Aslında iç denetimi yönetim kurulunca belirnen kişiler tarafından yürütülen ve onlarda muhasebe ve iç kontrol sisteminin şeffaflığına dair fikir oluşturan bir hizmettir şeklinde de tanımlıyabiliriz.[55]

Bütün bunların yanısıra iç denetim aşağıdaki unsurları da kapsamaktadır [56]:

-kuruma katılan değer,

-danışmanlık hizmeti,

-evrensel standartlara uygunluk

-meslek ve ahlak kuralları

-risk odaklı denetim

-kurumsal bağımsızlık

-sağlanan güvence

2.3.6.Dış Denetim

Herhangi bir kurum yada şirketin kendi çalışanı olmayan bir denetçi veya farklı bir kurum tarafından denetlenmesi dış denetimi ifade etmekdedir.[57] Denetimi gerçekleştiren kurum hem kamu kurumu hem de özel denetim şirketi de olabilmektedir. Bu nedenledir ki, dış denetimi kamu denetimi ve bağımsız denetim şeklinde sınıflandırıp inceleyebiliriz:

1.1 *Kamu Denetimi* : Kamu denetimi kamu denetçileri tarafından yürütülen bir denetim türüdür. Kamu denetçileri kamu kurumlarına bağlı çalışan şahısları ifade etmektedir. Kamu denetimini kamu düzeninin korunması, yönlendirici ve istikrar sağlayıcı ve en önemlisi sektörde denge kurulmasına yardımcı olup tekelciliği önleyecek şekilde kamu denetçileri tarafından yürütülen bir denetim

[55] Oskay, **a.g.e.,** s.20-22

[56] http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Mevzuat.aspx

[57] Yaşar Okur, **Türkiye'de Kamu Denetimi, Değişim Süreci ve Performans Denetimi,** Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara,2007, s.23

şeklinde tanımlayabiliriz. Ve aynı zamanda kamu denetimi birçok ülkede bankacılık sisteminin kamu kesiminin finansmanına katkıda bulunmaktadır.[58]

1.2 *Bağımsız Denetim* : Bu denetim türü de diğer bütün denetim türlerinde olduğu gibi işletmelerin mali durumları hakkında gerçeği yansıtan bilgiler edinmeğe yardımcı olmaktadır. Bunun sonucunda da hazırlanan raporlar yansız, gerçeği aks ettiren, yasal düzenlemere uygun ve güvenilirliği yüksek olmasından kaynaklı gerek yatırımcılar için, gerekse de yönetim için geleceğe dair izlenecek stratejilerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.[59]

2.3.7.Yüksek Denetim

Yüksek denetim, klasik anlamda tanımına göre, dış denetim kapsamında değerlendirdikte, dış denetimin yüksek denetim kurumlarının (yüksek denetleme kurulları, sayıştaylar) kamu kuruluşları üzerindeki parlamentolar adına yaptıkları denetimi tam olarak kapsamaması nedeniyle, günümüzde uluslararası literatürde ayrı bir denetim statüsü olarak kabul edilmektedir.[60]

2.4.Denetim Komitesi ve Bankalarda Denetim Komitesi

Denetim komiteleri kurumlarda ve şirketlerde yönetimin daha etkin bir gözlem yapmasını sağlayan birimlerdir. Günümüzde yaşanan yolsuzluklardaki artışlar, denetim eksikliğinden doğan usulsüzlükler ve hazırlanan finansal tablolara karşı yaşanan güven kaybı denetim komitelerinin doğmasına neden olmuştur.[61]

Anonim şirket olan bankaların yönetim kurulunun denetim ve gözetim faaliyetlerini yürüte bilmeleri adına bir denetim komitesi oluşturma zorunluluğu vardır. Denetim komitesi üyeleri yönetim kurulunca belirlenen niteliklere sahip, en az iki kişi olmakla beraber icraî görevi bulunmayan yönetim kurulu üyelerinden oluşmaktadır. [62] Bu denetim komiteleri bankaların yürüttüğü iç kontrol, risk yönetimi sistemleri ve iç

[58] Oskay; Acar, **a.g.e.,** s.26
[59] Çatıkkaş; Okur; Balkan, **a.g.e.,** s.12
[60] Gönülaçar, **a.g.e.,** s.21
[61] Aksoy, Cilt 2, **a.g.e.,** s.22-23
[62] https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/mevzuat_0001.pdf 5411sayılı kanun m: 24

denetimin etkinliği ve etkenliği arttırmak adına ve aynı zamanda da hazırlanan raporlama sistemlerinin yasalara uygun bir şekilde olmasına dair çalışmalar yapmaktadır.[63]

2.4.1.Denetim Komitesinin Ve Bankalarda Denetim Komitesinin Görev Ve Sorumlulukları

Genel olarak denetim komitelerinin görevlerini bağımsız denetçilerin seçilmesi ve onların ücretlerinin ödenmesi, eğer gerek duyulursa ücretinin işletme tarafından ödenmesi şartıyla ek denetçi istihdam etmesi, açıklanan ve duyurulan finansal raporlara ilişkin negatif yorumların değerlendirilmesi şeklinde sıralayabiliriz.[64]

Bankalarda denetim komitesiyse 5411 sayılı bankacılık kanuna göre iç kontrol sisteminin etkinliğini, yasalara uyulup uyulmadığını, ilgili denetçilerin görevlerinin ifasına ilişkin raporlar alarak; aynı şekilde iç denetimin de yeterliliğini, ilgili düzenlemeler çerçevesinde işleyip işlmediğini; üretilen bilgilerin bütünlüğünü gözetmek; bağımsız denetim kuruluşları seçilmesinde şeffaf bir şekilde gereken öndeğerlendirmeleri sürdürmek ve bu bağımsız denetim kuruluşlarının faaliyetlerini gözlemlemek; herhangi bir usulsüzlük ve faaliyetlerin güven içinde yürütülmesini olumsuz etkileyecek bir sonuç ortaya çıktığında bunu yönetime raporlar halinde sunmak; bankanın faaliyetlerinin güven içinde sürdürülmesini sağlayacak öngörülerini yönetime sunmak görev ve sorumluluklara sahiptir. Bu belirtilen bankaların denetim komitesi görev ve sorumlulukları yönetim kurulu tarafından belirlenmektedir. [65]

2.4.2.Bankalarda İç Denetim Ve İç Kontrol

5411 sayılı kanuna göre herbir banka kendi bünyesinde iç denetim kurmak zorundadır. Bu iç denetim sistemi bankaların bütün birim, şube ve konsolidasyona tabi ortaklıklarını kapsayacak şekilde olup, faaliyetlerinin mevzuata, ana sözleşmeye, bankacılık yasaları ve ilkelerine ve aynı zamanda iç düzenlemelere uygun olup olmaması denetçi adlanan banka müfettişleri tarafından denetlenmektedir. Denetimi yürütecek

[63] Çatıkkaş; Okur; Balkan, **a.g.e.,** s.67
[64] Aksoy, Cilt 2, **a.g.e.,** s.40
[65] https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/mevzuat_0001.pdf 5411sayılı kanun m: 24

müfettişlerin herhangi sayı kısıtlaması olmamakla beraber, tarafsız, bağımsız ve gereken mesleki özene gösterecek şekilde davranmaları beklenmektedir.[66]

Bankalarda iç denetim sisteminin verimliliğinin optimum seviyeye ulaşabilmesi için bankanın bütün faaliyetleri, bütün birimleri ve şubeleri kapsayacak şekilde denetlenmeli; banka verimliliğini arttırıcı önerilerde bulunmalı; BDDK'ya ve yönetime hazırlanan raporların ne derecede gerçeği yansıttığını değerlendirmelidir.[67] İç denetim belirli bir süre zarfında uygulanan bir strateji gibi değil daha çok bankanın süreklilik arz eden bir faaliyetdir. Bankalarca yürütülen iç denetimin temel ilkeleri aşağıda sıralanmıştır: [68]

- *Süreklilik* : bankalarda yürütülen iç denetimin süreklilik arz etmesi gerekmektedir.
- *Bağımsız İşlev* : denetimi yapılan faaliyetlerden bağımsız bir denetim bölümü yaratılmalıdır.
- *Denetim Tüzüğü* : denetim bölümü tarafından bir denetim tüzüğü belirlenmeli ve bu tüzük iç denetimin hedeflerini, kapsamını, buradaki denetçilerin yetki ve sorumluluklarını belirleyici bir nitelikte olmalıdır. Hazırlanan bu denetim tüzüğü yönetime sunulup onaylandıktan sonra uygulanmaya başlanmalıdır.
- *Yansızlık* : iç denetimi yürüten herbir denetiçi yansız, tarafsız ve şeffaf bir şekilde denetimi nihayete erdirip hazırladığı ve sunduğu raporlarda hiç kimsenin çıkarını düşünmeden dürüst ve gerçeği olduğu gibi yansıtmalıdır.
- *Profeyonel Yeterlilik* : bankanın iç denetim sisteminin etkinliğinin yüksek olması açısından personelin yani denetiçinin profesyonel olması zorunlu bir kuraldır. Bunu sağlamak ve sürdürmek adına denetçilerin belirli süreler aralığında gerekli eğitimlere tabi tutulması ve rutinin önlenmesi adına da sık-sık olmasa da arasıra rotasyonların yapılması gerekmektedir.

Bankalarda iç kontrol mekanizması faaliyetlerin mevzuata, yönetmeliğin öngördüğü kurallara, yasalara ve düzenlemelere uygun bir şekilde gerçekleşmesi, muhasebe

[66] https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/mevzuat_0001.pdf 5411 sayılı kanun m :32
[67] Çatıkkaş; Okur; Balkan, **a.g.e.,** s.82-83
[68] **Basel Committee On Banking Supervision**, Internal Audit in Banking Organisations and the Relalionship of the
Spervisory Authorities with Internal and external Auditors, a.g.e., s.17

sisteminin güvenilir bir şekilde gerçekleri yansıttığı, bilgilerin zamanında elde edilebilirliği, her seviyedeki personel tarafından uygulanacak ve uyulacak sürekli kontrol faaliyetleri sağlamak, varlıkların korunması, yükümlülüklerin kontrol altında tutulması, kaşılaşılan bütün risklerin değerlendirilmesi ve bununla ilgili önerilerin hazırlanması, gereken iletişim ağını oluşturan bir denetimi ifade etmektedir.[69] Bankalarda iç kontrol sisteminin en temel amaçları banka varlıklarının korunması her türlü kaybı önlemek, muhasebe verilerinin güvenirliğini sağlamak, yönetim politikalarına bağlılığı arttırmaktır. İç kontrol sisteminin etkili bir şekilde işlemesi için banka dahilinde sorumlulukların görev dağılımına uygun şekilde paylaştırılması, etkin bir iletişim sisteminin kurulması, iç kontrol faaliyetlerinin ve iş akış şemalarının hazırlanması gerekmektedir.[70]

İç denetim ile iç kontrol arasında güçlü ve karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Etkin bir iç kontrol sistemine ve yeterli bir iç denetim bölümüne sahip olan bir işletmede bağımsız denetçi, faaliyet sonuçları hakkında daha rahat görüş ifade edebilecek ve dış denetim daha az maliyetli olacaktır.[71] Yöneticilerin iç kontrollerin kalitesi hakkında bilgiyi, iç kontrol yapısının bir parçası olarak oluşturulan iç denetim biriminin raporlarından edinebilirler.[72]

2.4.3.Denetimin Sağladığı Yararlar

Denetim hem bankalarca hem de diğer şirketler açısından finansal tablo ve raporların güvenilirliğini arttırmakta, hem de gerek yönetimin gerekse de çalışanların sahtekarlık yapma eğilimlerinin karşısını almaktadır. Aynı zamanda bu raporlar resmi kurumlara sunulan belgelere de konu teşkil ettiğinden güvenilirliği yüksek olan bir kuruma devlet tarafından uygulanacak vergi denetimi olasılığı da azaltmış olur. Mali durumu şeffaflığıyla ortaya koyması sebebiyle gerçek karlılık oranlarının da günyüzüne çıkmasını sağlamaktadır.[73] Kamu kuruluşlarınca da oldukça önemli yararlar

[69] https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/mevzuat_0001.pdf 5411 sayılı kanun m :29
[70] **Basel II Düzenlemeleri,** TBB, Yayın No:291, Aralık, 2012, s.198
[71] **Sermaye Piyasası Kurulu**, Bankada İç Kontrol ve İç Denetim Bağlantısı, Ankara 2007, s. 11
[72] Zuhal TEK ve Egemen Mert ÇETİNKAYA, "İç Denetim", **Bütçe Dünyası Dergisi**, Sayı 20, 2004
[73] Alper ÖZÜN ve Hasan CANDAN, **Bankalarda Risk Yönetimi Ve Basel II** , 2.b., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2009. s. 290-291

sağlamaktadır örneğin gerçeği yansıtan raporlar sayesinde yapılacak denetim kapsamı daraltılır, denetlenmiş finansal tablolar borçluluk ve iflas hallerinde, vekalet ve ortaklık sözleşmelerinin düzenlenmesinde adli mercilere bağımsız ve güvenilir bilgi sağlar.[74]

[74] Maliye Teftiş Kurulu Ve Kamu Mali Denetim, http://www.mmd.org.tr/eserler/Tevfik%20ALTINOK.doc

3. BASEL UZLAŞISI

3.1.Kavramsal Yapı

Dünyada ekonomik çarkın kusursuz işlemesinin en önemli etkenlerinden biri güçlü bir mali yapıya sahip finansal sistemin olmasıdır. Güçlü mali yapıya sahip finansal sistemler yani aktif yapıları kaliteli, riske duyarlı, risklerin neden olduğu olumsuz etkileri ortadan kaldırmaya yetecek derecede Sermaye ve Öz kaynaklara sahip olan finansal sistemler ekonomilerin düzgün bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesini ve riske karşı duyarlı ve daha az kırılgan olmasını sağlamaktadır. Günümüzde dünya üzerindeki hemen hemen bütün ekonomiler birbiriyle entegre olmuş durumdadır. Dünyada yaşanan bu denli ciddi küreselleşme sonucu son yıllarda krizlerin ciddi oranlarda artışına neden olmuştur. Bu krizleri minimuma indirmekse, güven unsuruna dayalı olan finansal sistemin kırılganlığını azaltıp, akışkan bir şekilde çalışmasını sağlamaktan geçmektedir.[75]

1974 yılında BİS (Bank of İnternational Settlements-Uluslararası Ödemeler Bankası) bünyesinde kurulan Basel Komitesinin (The Basle Committee on Banking Supervision) temel amacı finansal krizlerin yaşanmasını önlemektir. Yılda 4 defa toplanan, finansal sistem ve piyasalara odaklı öneriler şeklinde kararlar alan bu kurum ABD, Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Lüksemburg gibi ülkelerin Bankacılık denetim kurumları ve Merkez Bankalarının Başkanlarından oluşmaktadır.[76]

3.1.1.Genel Olarak Basel 1

Çeşitli literatürlerde Basel 1 olarak geçen Basel Anlaşması (Basel Capital Accord) veya 1988 uzlaşısı 1988 yılında yayınlanmıştır. Genel olarak Basel 1 "sermaye yeterliliğine" odaklanmştır. 1970'lerin sonu 1980'li yılların başında ve akabinde yaşanan krizler sonucu önemli uluslararası bankaların sermaye oranlarındaki gözle görülür şiddetli düşüş ve en önemlisi büyük ölçekteki borçlu ülkeler sebebiyle risklerin artması

[75] Basel 2-nin Kapsamı, Türk finans ve reel sektörüne etkileri, T. Garanti Bankası Risk Yönetim Md. Yayını, 2006, s: 6

[76] Ebubekir AYAN, Bnakacılık Risklerinin Yönetiminde Basel 2 uzlaşısı, İstanbul 2007, s:28

bu anlaşmayı tetikleyici sebeplerdir diyebiliriz. Temel amacı uluslararası bankacılık ve ulusal bankaların istikrarını ve güvenirliliğini sağlamak, güçlendirmek ve bu istikrarı uzun vadede sürdüre bilmeleri, ulusal sermaye yeterlilik oranları farklılığından doğan haksız rekabeti ortadan kaldırmak ve eşitliği yaratmak, banka sahiplerine yeni bir bakış açısı kazandırmak olan bu uzlaşının sağlanması adeta zorunlu hale gelmişti. Sonuç olarak 1988 yılında sermaye yeterlilik oranını ölçme sistemi olan Basel 1 G10 ülkeleri Merkez Bankaları tarafından kabul edilip uygulanmaya başlanmıştır.

Basel 1 bankacılık risklerinden özellikle kredi riski ile sermaye yeterliliğinin değerlendirmesine odaklanmıştır. Bankalarda sermaye seviyyelerinin minimum seviyyelere indirilmesine yardımcı olmak için düzenlenen bu 1988 Uzlaşısı toplamda 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sermayeden indirilecek değerler olarak ana sermaye ve katkı sermaye kalemleri belirtilmiştir. İkinci bölümdeyse daha çok risklerin ağırlıklandırılmasına odaklanan uzlaşı varlıkların risk derecesine göre 5 risk kategorisinde (0%, 10%, 20%, 50% and 100%) ele alınmış ağırlıklı risk yönetimi, sermaye yeterliliğinin tespitini sağlamak için kullanılmıştır. İkinci bölümde aynı zamanda yatırım, faiz haddi, kur ve kurlardaki genel dalgalanmaların etkileri, kredi riskinin bir boyutu olan ülke riskine de değinilmiştir. Üçüncü bölümdeyse riske göre ağırlaklandırılmış varlıkların sermaye yeterlilik oranı %8 olarak belirlenmiştir. Ancak bu %8'lik oranın en az %4'ü ana sermaye olacak şekilde düzenlenmelidir. Yani bu kriter için kısaca bankaların her 100 birimlik risk için 8 birimlik sermaye bulundurma zorunluluğu vardır. Geçiş düzenlemeleriyse son bölümde yer almıştır. Krizlere karşı mukavimeti arttıran Basel 1 kriterleri kredi verilirken belli esaslara uyulması gerektiğini savunuyor. Anlatılan bu sistem G10 üye ve üye olmayan 100'den fazla ülkede uygulanmıştır.[77]

[77] Turan Yay, Doç.Dr. Gülsün Gürkan Yay, Yrd.Doç.Dr. Ensar Yılmaz, **Küresellesme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler,** Đstanbul Ticaret Odası Yayın No:2001-47, s95

1988 Uzlaşısı yürürlükte olduğu yıllar içinde durağan kalmamış statik bir yapıda olmuştur. Kredi riskine odaklı olan Basel 1 risk kat sayısını tamamlamış olan bankaların yeni kredi tahsis ede bilmeleri için sermaye arttımına gitmelerini kaçınılmaz hale getirmişdi. Şöyle ki 1991'de çıkardığı ekde karşılık ayırma (loan –loss reserves) yani genel kredilerden doğabilecek zararları önleme amacı güden bu yapılanma detaylı şekilde ele alınmıştır. Daha sonra türev ürünlerde banka kredilerinin çoklu etkilerine dair 1995 yılında çıkardığı diğer bir ekde bilgiler aktarılmıştır. Bir sonraki yılsa Basel 1 temel odak noktası olan kredi riskleri dışında diğer riskleri de kapsayacak çalışmalar yapmaya başlamıştır.

3.1.2.Sermayeyi Oluşturan Unsurlar

- *Ana Sermaye* : Öz kaynaklar ve yedek akçelerden oluşmaktadır. Tier 1 olarak da ifade edilen 1. Kuşak sermaye oranı toplam sermaye oranının %50 oranından az olmaması gerekmektdir. Vadesi süresizdir. Karşılıkları: kar payı birikimsizdir, faizi ertelenebilir, zararlar da tam düşülür.[78]
- *Katkı Sermaye* : Gizli yedek akçeler, yeniden değerleme fonları, genel zarar karşılıkları, melez borç sermaye araçları ve tasfiye halindeki borçlardan oluşmaktadır. Tier 2 olarakta ifade edilen 2. Kuşak sermaye oranının toplam sermayeye oranının %50 olması gerekmektedir. İlgili borç araçları vadesinden önce tasfiye edilirse yıllık %20 itfa uygulanır. Karşılıkları: faiz ertelenebilir, belirli şartlar altında zararlar düşülebilir.[79]

https://www.investopedia.com/terms/b/basel_i.asp

[78] Basel 1 uzlaşısı, p: 9, s:4-5
[79] Basel 1 uzlaşısı, p: 14, s: 18

Gizli yedek akçeler – yayınlanmayan bu akçeler komitenin öngördüğü şeffaflığı ihlal etmesi nedeniyle bilançolarda yayınlanmasalar da yayınlanan dağıtılmayan kazançlar gibi değerlendirileceklerdir.[80]

Yeniden değerleme fonları – bilançoda yer alan, bankaların kendi taşınmazlarını yeniden değerlendirme yaparak, güncel değerlerine yakınlaştırması veya menkul kıymetlerin tarihsel değerlerinin gizli değer olarak sermayeye eklenmesini ifade etmektedir. Eğer şeffaf ve gerçeği yansıtan bir yeniden değerleme yapılmışsa, bu yeni değerler katkı sermayeye dahil edilecektir.[81]

Genel zarar karşılıkları – gelecekte olası bir zarar durumuna karşı ayrılan karşılıkları ifade etmektedir. 2. Kuşak sermaye içinde yer alan bu karşılıklar belirli aktiflerle ilgili olmadığı ve o aktiflerin değerinde azalma göstermediği koşullarda sermayeye eklenmektedir.[82]

Melez borç sermaye araçları – sermaye araçları, borç ve sermayenin belirli özelliklerinin bileşiminden oluşmaktadır. Bütün sermaye araçlarının sermaye olarak değerlendirilecek özelliklere sahip olması nedeniyle bunlar da katkı sermayeye dahil edilmektedirler.[83]

Tafsiye halindeki borçlar – ana sermayenin en fazla %50 oranına denk, vadesi 5 yıldan fazla olan borçları ifade etmektedir.[84]

3.1.3.Sermayeden Düşülmesi Gereken Değerler

Çeşitli gruplardaki sermaye kaynaklarının çoklu kullanımının önüne geçmek adına sermaye hesabından değer indirilmesi yapılmaktadır. Burada temel amaç risk ağırlıklı sermaye oranını hesaplamaktır. Çünkü herhangi bir indirim uygulanmaığı takdirde sermaye araçları %100 risk ağırlığı taşımaktadır. Bu nedenle 1. Kuşak Sermaye unsurlarından yapılan Şerefiye ve ulusal sistemlerde konsolide edilmeyen bankacılık ve

[80] Basel 1 uzlaşısı, p: 15, s: 5
[81] Basel 1 uzlaşısı, p: 16, s: 5
[82] Basel 1 uzlaşısı, p: 18, s: 6
[83] Basel 1 uzlaşısı, p: 22, s: 6
[84] Basel 1 uzlaşısı, p: 23, s: 7

finansal faaliyetlerle iştigal eden iştiraklere yapılan yatırımları değerler sermayeden indirilecek değerler olarak ifade edilmiştir. Bu indirimler sağlanırken gözetim yetkililerine takdir hakı sunulmuştur. [85]

3.1.4.Basel 1 Açısından Riskler

Kredi, Piyasa (Faiz Riski ve Kur Riski) ve Operasyonel riskler Basel 1 açısından ele alınan riskleri teşkil etmektedir. Bu risklerin bir çoğuna önceki bölümlerde değinilmiştir. Bu risklerin en başında kredi riski gelmektedir. Kredi riskinin bir kolu da ülke riskidir ki, aşağıda daha detaylı anlatılacaktır.

3.1.4.1.Ülke Riski

Hükümetlerin finansal yükümlülüklerini ne denli yerine getirmesini ifade eden risk türü ülke riskni ifade eder. Yani daha kapsamlı ifade edecek olursak, ihraç edilmiş olan yatırım araçlarının kredi riskidir de diyebiliriz. Ülke riski Devlet, Kamu sektörü ve bankalarca ilgili olarak ölçülebilmektedir. Ancak bu ölçüm yapılırken bazı fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Örneğin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bazında ülke riski ölçümlenirken ortaya ciddi farklılıklar çıkmaktadır. Yerli- yabancı ayırımının finansal piyasaların entegrasyonunu yansıtmadığı ve bazı uluslararsı bankaların gelişme eksikliklerinin, Devletlerce ihraç edilen menkul kıymetleri likit teminat olarak elde tutmalarına engel olmasını da bir diğer örnek gibi verebiliriz. Bütün bunları gözönünde bulundurarak Basel Komitesi OECD (Organization for Economic Cooperation and Development – Ekonomi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) ülkeri için farklı ağırlık katsayılarının uygulanmasını örneğin üye olan ülkeler için risk ağırlıkları 0 kabul edilecek, uluslararası piyasalardan temin edilen uzun vadeli krediler içinse üye ülkeler için %20, üye olmayan ülkeler içinse %100 risk ağırlıkları şekilde uygulanmasını öngörmüştür.[86]

[85] Basel 1 uzlaşısı, p: 23, s: 8
[86] Basel 1 uzlaşısı, p: 32-38, s: 8-10

3.1.4.2.Piyasa Riski

Kredi riskine odaklı olan Basel 1 uzlaşısı giderek gelişen ve daha karmaşık hale gelen finansal sistemler karşısında yetersiz kalmaya başlamasıyla 1991 yılında bir piyasa riski düzenlemesi yapmaya başlamıştır. Ve nihayet Komite " Piyasa Riskine Gözetimsel Bakış" isimli raporunu Nisan 1993'te yayınlamıştır. Yayınlanan bu ilk raporda banakaların karşıkarşıya kaldıkları piyasa riskleri irdelenmiştir. Bu piyasa rikslerinin orataya çıkış sebebiyse, piyasadaki fiyat değişkenliklerinden kaynaklanmaktadı. Raporun son hali 1996 Ocak ayında yayınlanmış olan 4 bölüm ve 54 sayfadan oluşan "Basel 1 Uzlaşısı Piyasa Değışikliği Eki''dir.[87]

Piyasadaki fiyat dalgalanmalarından ortaya çıkan bilanço içi ve dışı zarar etme olasılığını ifade eden risk türü piyasa riskini ifade etmektedir. Bu nedenledir ki, rapor kredi riskine ek olarak piyasa riskinin de hesaplanmasının gerekli olduğunun altını çizmiştir. Kısa vadede satış için, fiyat veya faiz değişimlerinden kar sağlamak için elde tutulan yani genel olarak portföyü oluşturan faizli finansal araçlar ve öz kaynakla ilgili riskler, döviz ve emtia riskleri piyasa risklerini oluşturmaktadır. [88]

3.1.4.2.1.Piyasa Riski Ölçüm Yöntemleri

Piyasa riski değişikliğinden kaynaklanan sermaye yeni bir sermaye türünün de oluşumunu beraberinde getirmiştir. Şöyle ki, 3. Kuşak sermaye adlanan bu sermaye türü Tier 3 kısa vadeli itfaya tabi borçlar ve günlük piyasa karlarından oluşmaktadır. Bu sermaye teminatsız ve tam ödenmiş tasfiyeye tabi borçları ifade etmektedir ve sacede piyasa riskine karşı kullanılabilir, vadesi en az 2 yıl olacak şekilde olmalıdır, herhangi bir itfa söz konusu değildir, karşılıkları : faiz ertelenebilir, zararlar belirli şartlar altında düşülebilir, banka minimum sermaye ihtiyyacının altında bile kalsa, vadesinde bile hem faiz hem de anaparanın ödenmeyeceğini ifade eden kilitleme yani ingilizce karşılığı lock in koşuluna uymak zorundadır.[89] İçsel Yönetim ve Standart Yaklaşımsa temel piyasa riski ölçümleme metodlarıdır.

---

[87] BALTHAZAR, a.g.e., s;27
[88] Piyasa Riski Değişikliği, Giriş Bölümü, p: 7, s:2
[89] Morton Glantz, Managing Bank Risk, Academic Press, N.Y., 2006, s:401-402

3.1.4.2.2.İçsel Model Yöntemi

İçsel Model Yönetimi genel olarak bankaların denetim ve gözetim otoritelerinin onayına bağlı bir yönetim şeklidir. Eğer bankalar sağlam bir risk yönetim sistemine sahipse; yeterli sayıda ve kalitede yani hem ticari işlemlere, hem de risk kontrolüne vakıf personel istihdamı sağlanmışsa hazırlanan raporlar, risk ölçümüne konu olacak kayıtlar şeffaf ve doğruluğu aks ettirecek şekilde tertip olunmuşsa; banka gereken testleri düzenli aralıklarla uyguluyorsa denetim ve gözetim otoritelerince gereken bu onay sağlanmaktadır. Ancak onay sağlamadan önce bazı kalitatif ve kanitatif standartların karşılanmaları sağlanmalıdır.[90]

1. *Kalitatif (Nitel) Standartlar* : bankalar bir risk kontrol birimi yaratmalı ve belirli aralıklara analizler yapıp sonuçları yönetime raporlamalıdır. Yönetim de kendiliğinde bu birimin işi ve sunulan raporlarla üst düzey değerlendime yaparak ilgilenmelidir. Bu birim back-testing yani geçmişe dayalı bilgiler bazında testler yapmalıdır. Bu birim sayesinde bankaların karşılaşacağı riskler profili oluşturulmalı, bunu önlenmesi için önerilerde bulunulmalıdır. Risk ölçüm modellerinin günlük sonuçlarını baz alarak stress testi uygulanmalıdır. [91]
2. *Kanitatif (Nicel) Standartlar* : göre bankalar Riske Maruz Değeri (RMD) günlük olarak hesaplamalı; burada yani RMD hesaplanmasında en az 10 günlük fiyat hareketleri kullanılarak %99 güven aralığı oluşturulmalı; bankaların verilerini her 3 aylık dönemlerde güncellemelidir.

3.1.4.2.3.Standart Yaklaşım Yöntemi

Standart Yaklaşım faiz riski, özkaynak riski, döviz riski, emtia riski gibi piyasa riski değişikliği ile belirlenen riskleri ölçmek için kullanılan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Genel olarak bunlar değerlendirilirken iki ayrı şekilde spesifik rik ve genel piyasa riski şeklinde değerlendirilmektedir. Spesifik risk herhangi bir borç senedinin kısa

[90] Piyasa Riski Değişikliği, Giriş Bölümü, p: B1, s:39
[91] Piyasa Riski Değişikliği, Giriş Bölümü, p: B2, s:41

yada uzun pozisyonda olmasıyla ilgili olmaktadır. Genel piyasa riskiyse portföydeki faiz riski taşıyan çeşitli borç senetlerinin ve araçlarının kısa yada uzun pozisyonlu olmasıyla ilgili riski ortaya koymaktadır.[92]

1. *Faiz Riski* : bütün sabit ve dalgalı borç senetleri, dönüştürülebilir ve dönüştürülümez tahviller, diğer faizli finansal araçların tümünü kapsamaktadır.
2. *Özkaynak Pozisyonu Riski* : oy hakkı olsun olmasın adi hisse senetleri, öz kaynak benzeri dönüştürülebilir menkul kıymetler, hisse senetlerini satın alma veya satma taahhütleri, yani kısaca ifade edecek olursak öz kaynak benzeri bütün finansal araçları kapsayan kısa veya uzun pozisyonları ifade etmektedir.[93]
3. *Döviz Riski* : elde bulunan bütün döviz pozisyonlarıyla ilgili riskleri kapsamaktadır. Bu riski tek bir para birimi ile pozisyon riskini ölçme ve farklı para birimleriyle oluşturulan döviz pozisyonlarındaki riskleri ölçme şeklinde iki türlü ölçmek mümkündür.[94]
4. *Emtia Riski* : ikincil piyasalarda alım-satıma konu olan petrol demir-çelik ve başka bu gibi ürünlerden ve altın istisna olmakla diğer değerli metallerden faiz ve dövize oranla daha az likit olan emtia piyasalarından oluşmaktadır. Bu risk diğer risklere nazaran daha volatiledir ve elde bulunan emtia pozisyonlarıyla doğrudan ilişkilidir.[95]

3.1.5.Basel 1'in Getirdiği Standartlar

Basel 1 Uzlaşısı gereği bankaların %8 oranında sermaye yeterliliği barındıra bilmeleri için bazı belirli standartları sağlamaları gerekmektedir. Bu standartlar aşağıda sıralanmıştır :

- *Sermaye Standardı* : önceki bölümlerde de anlatıldığı üzere sermayenin 1. Ve 2. Kuşak ayırımlarının yapılması gerektiğini kapsamaktadır.

[92] Piyasa Riski Değişikliği, Giriş Bölümü, Bölüm A, p: 2, s:10
[93] Piyasa Riski Değişikliği, Giriş Bölümü, Bölüm A, p: 2, s:14
[94] Piyasa Riski Değişikliği, Giriş Bölümü, Bölüm A3, p: 2, s:24
[95] Piyasa Riski Değişikliği, Giriş Bölümü, Bölüm A4, p: 6, s:29

- *Limit ve Kısıtlama Standardı* : Tier 2'nin unsurlarının Tier 1'in %100-den fazla olamayacağını ifade etmektedir. Tasfiye halindeki borçların Tier 1'in %50 oranını geçemeyeceğini belirtilmiştir. Bilançoda yer alan tanımlanamayan kredi zararları karşılıklarının sermayeye oranının %1.25, istisnai durumlardaysa %2'yi aşamayacağı bildirilmiştir.

- *Risk Ağırlıkları Standardı* :

%0 risk ağırlığı uygulanacak kalemler	**%20 risk ağırlığı uygulanacak kalemler**	**%50 risk ağırlığı uygulanacak kalemler**	**%100 risk ağırlığı uygulanacak kalemler**
Nakit	Çok taraflı kalkınma bankalarından alacaklar veya bu tür bankalarca kefalet verilen alacaklar	Satın alan kişi tarafından kullanılacak veya kiraya verilecek konutun teminat olarak alındığı kredilerden (mortgage kredileri) doğan alacaklar	Özel sektörden alacaklar ve diğer bankalarca ihraç edilen sermaye araçları
Altın	OECD üyesi ülkelerin bankalarından alacaklar ve bu tür bankalarca kefalet verilen alacaklar		Kamuya ait tacari şirketlerden alacakalar ve gayri-menkul ve diğer yatırımlar
Devletten veya Merkez Bankalarından Ulusal para birimi üzerinden alınacak alacaklar	OECD üyesi olmayan ülkelerde faaliyet gösteren bankalardan 1 yıldan az vadesi olan alacaklar ve bu tür bankalarca kefalet verilen kredilerden doğan alacaklar		OECD üyesi olmayan ülkelerde faaliyet gösteren bankalardan 1 yıldan fazla vadeli alacaklar
OECD devletlerinden ve onların Merkez	Devlet hariç OECD üyesi ülkelerin kamu		

Bankalarından alınacak alacaklar	iktisadi kuruluşlarından alacaklar ve bu tür kuruluşlarca kefalet verilen alacaklar		OECD üyesi olmayan ülke devletlerinden alacaklar
OECD devletlerinin menkul kıymetlerinin teminat olarak alındığı veya OECD devletlerince kefalet verilen alacaklar	Tahsilat sürecindeki alacaklar		Binalar, iş yeri, teçhizat ve diğer sabit varlıklar
			Diğer bütün varlıklar

TABLO 2 Risk Ağırlıkları Standardı

Kaynak : Basel Uzlaşısı, Ek:2, s: 22 esas alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

3.1.6.Basel 1'in Bankacılık Sektörüne Etkileri

Dünya finans tarihinde bankacılık sistemini denetlemek amacıyla gereken sermaye standardını belirlemek suretiyle ortaya çıkan Basel 1 Uzlaşısı bir ilk olmuştur. Bu uzlaşı sermaye tabanı, paydalar bütünü yani risk ağırlıklı varlıklar ve oranlar yani risk ağırlıklarından oluşmakta olduğunu yukarıda anlatmış bulunmaktayız. Bu Uzlaşının genel itibariyle yararlı olduğu bir çok iktisadçılar tarafından kabul edilmiştir. Uluslararası bankaların konulan şartlara uyulması ve şeffaflığın sağlanması durumunda bankaların lehlerine olacak şekilde tasarlanmış bir uzlaşı şeklidir. İlk zamanlarda sadece G10 ülkeleri için tasarlanmış olmasına rağmen dünya genelinde 100'ü aşkın ülkenin bankacılık sektörüne katkıda bulunmuştur. Nitekim G10 bankalarının 1988 senesinde %9.3 olan sermaye yeterlilik oranını sadece 8 sene içerisinde %11.2 çıkarmıştır. Ayrıca uluslarası bankaların iflas oranlarındaki düşüşte de payı vardır. Bu sıralanan olumlu etkilerin yanısıra Basel 1 Uzlaşısı bankacılık ve genel olarak finansal sektördeki hızlı değişim sürecine bağlı olarak kısa sürede yetersizleşmeye başlamıştır.çünkü giderek oldukça karmaşık bir hal alan bu sektör için basit ve sade kalmaktadır. Borçlu kalitesine ve risk düzeyine bakılmaksızın verilen krediler için herkese eşit sermaye oranının belirlenmesi, operasyonel riski bünyesinde barındırmadığı için de risk duyarlılığının düşük olmasını,

OECD ülkelerini kayırıcı bir yaklaşım sergilediğini, kredi karşılıklarını yeterince dikkate almaması gibi olumsuz yönlerini de sıralayabiliriz. Ancak statik yapıya sahip olmaması yani ihtiyyaç duyulduğu zamanlarda değiştirilecek ve geliştirilecek ve Komitenin de yapılan eleştirileri dikkate alması sebebiyle sürekli ekler çıkararak yenilenmiştir.[96]

3.2. Basel 2

3.2.1.Basel 2'ye Geçiş

Basel 1 (Capital Basel) bankaların sermaye yeterlilik rasyolarının minimum düzeyini %8 olarak belirleyerek risk ağırlıklı aktiflerinin toplamı, özkaynaklarnının 12,5 katı ile sınırlandırılmıştı. Özkaynaklar ile varlıklar arasındaki bağın kaybolmasının temel nedeniyse aktiflerin bazılarının risk içermediği varsayımıydı. Basel 1 (capital basel) kredi riskine odaklı olmasından sebep eleştirilmiştir. Akabinde 1997 Asya Krizi ve Barings Bank gibi uluslararası olaylarda yetersiz kalmış Basel 1 güvenirliğini kaybetmeye başlamıştı. Bankaların mali yapılarının uluslararası piyasalardaki olumlu ve ya olumsuz her türlü etkileşim ve değişimden oldukça etkilenmesi ve aynı zamanda kredi kullandırdıkları piyasaların da kendi risk türlerinden de etkilenmesi gibi bir durumla karşı-karşıya kalan Basel Komitesi bu duruma çözüm önerisi olarak piyasa risklerinin de sermaye yeterliliğine eklenmesi gerektiğini kabul görmüştür. Yani riske duyarlılığı arttırmak adına piyasa riski ve operasyonel risk kavramlarını da bünyesine alan Basel 2 ile birlikte ortak rating sistemine benzer bir yapı oluşturulmuştur. Liberizasyon sürecinin devam etmesi ve kordinasyon sağlanması için böylesi bir adımın atılması hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için gerekliydi.[97]

Böylece konuyla ilgili eksiklikleri ve finansal piyasalarda meydana gelen değişimleri dikkate alarak toplamda 4 istişari metinden oluşan Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (Basel 2) ile ilgili çalışmalar başlamıştır. ilk İstişari Metni (Consultive Paper-1) 1999 yılının Haziran ayında Yeni Bir Sermaye Yeterliliği Çerçivesi ("A new

[96] AYAN, a.g.e., s:30-34
[97] Zafer Ergezen, "Basel 2 de Regulasyonlar ve Risk Yönetimi. Genel bir değerlendirme" www.riskcenter.com.tr\risknews\nisan1\zafer

capital adequacy framework") adıyla yayınlanmış akabinde yapılan sayısal etki çalışmaları (Quantitative İmpact Studies-QİS) sonucunda 2001 yılının Ocak ayında ikinci İstişari belge (Consultive Document) yayınlanmıştır. 2 yıl aradan sonra yeni bir İstişari belge (Consultive Document) 2003 yılı Nisan ayında ve 2004 yılı Haziran ayında ise Basel 2'ye dair Nihai Metin yayınlanmıştır. [98] Yayınlanmış olan metin ve belgeler, ilgili ülkelerin denetim ve gözetim otoritereleri ve bankaları tarafından dikkate alınarak yürürlüğe girmiştir.

3.2.2.Birinci İstişari Metni (Consultive Paper-1)

İlk İstişari Metni (Consultive Paper-1) isminden de anlaşılacağı üzere istişare amacıyla yayınlanmıştır. Bu metinle ilgili görüş ve fikirler Denetim ve Gözetim Otoriteleri ve Merkez Bankaları tarafından Komiteye bildirilmiştir. G10 ülkelerini hedef almasına rağmen Uzlaşı 100'lerle ülkede kabul görmüştür. Bu Uzlaşı Üçlü Yapısal Blok (Three Pillars) şeklinde oluşmaktaydı. Şöyle ki bunlar:

-Asgari Sermaye Yükümlülüğü (Minimum Capital Requirements): ekonomideki dalgalanmaların uluslararası bankalar üzerindeki olumsuz etkisi bankaları daha riskli bir ortama sürüklemektedir. Uluslarası bankaların risk profillerini doğru yönete bilmeleri ve değerlendirmelerindeki hata yapma oranlarını indirmeği hedefleyen bu Uzlaşı Standart Yaklaşımıyla beraber herbir kuruma kendi İçsel Derecelendirmesini (İçsel Derecelendirme Bazlı Yaklaşım (İRB)) yapmasını öneriyor. Basel 1 de yer alan kulüp kuralı (club rule) yanİ OECD ülkesi olup olmamaya bağlı belirlenen kredi riskine odaklı sermaye yükümlülüğü değıştirilmiştir. Ayrıca Bu blokta kredi kullanıcıları için kredi riskinin belirlenmesi bağımsız derecelendirme kuruluşları tarafından yürütülmesi gerektiği öne sürülmüştür. Bu bağımsız kuruluşların verdiyi derece notlarına göre ülke riski bazında risk ağırlıklarının, taban %20 ve tavan %150 seyrinde olması, menkul kıymet ve banka riski bazındaysa tatbik edilecek risk ağırlıklarının aynı şekilde taban %20 ve tavan %150 seyrinde olması belirlenmesini önermiştir. Şirketler içinse bu verinin %100 şeklinde olmasını tavsiye etmesine rağmen onlar için de derece notuna göre düşük dereceye taban %20 iken yüksek derece notuna göreyse tavan %150 şeklinde kabul görmüştür. Sorunlu varlıklar ve büyük ölçüde risk kategorisinde olan ülkeler ve bankalar

[98] 10 soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel 2) BDDK Araştırma Dairesi, Ocak 2005, s.2

için risk ağırlığı %100 belirlenirken, gayri-menkul teminatlı krediler içinse %50 olması önerilmiştir.[99]

- Denetim Otoritesi İnceleme Süreci (Supervisory Review Process): uzlaşının bu bloğunda finansal sistemin güvenilirliğini sağlamayı hedeflediyi önerilerde bulunmuştur. Rekabetçi bir eşitlik olmasını öngören bu uzlaşı uluslararası bankaların ekonomideki dalgalanmalara karşı risklerini belirlemede daha detaylı bir çalışma yapıb hangi stratejiye yöneleceğini, olası bir risk karşısında uygulayabilecekleri prensipleri oluşturmasının altını çizmiştir. Yani Denetim Otoriteleri bankaların sermaye oranlarının uygunluğu kadar bankaların kendi değerlendirmelerini nasıl yönettiklerini de kontrol etmelidirler. Bunu yerinde inceleme iç ve dış denetimle kontrol ede bilirler.[100]

-Piyasa Disiplini (Effective Use of Market Discipline) sıralanmaktaydı: Piyasa katılımcılarının rolünü genişlederek bankaları gerekli sermaye tutmaları ve standartlarını yükseltmeye teşvik edeceği belirtilmiştir.[101] Yani piyasa katılımcılarının bankaların sermaye yeterliliğini analiz edebilmesi için en az risk ağırlıklarının bilinmesi kadar önemli diğer bir konu da sermaye yapısı hakkında bilgi edinebilmektir. Bu yüzden en az yılda bir kere ve daha çok gerekli hususlarda kamoyu bilgilendirilmelidir.

Bu Uzlaşının kredi portföyündeki faiz oranı, operasyon, likidite, itibar riski gibi birçok riskler gözardı edilerek ele alınıp ve bunlara yeterli çözüm sağlayamaması, sadece kredi riskine ve ardından da piyasa riskine odaklanmış olması Uzlaşının zayıf yönü olarak nitelendirilmiştir. Bunun yanısıra o yıllar esnasında uluslararası bankaların büyük çoğunluğunun sermaye yeterlilik oranlarının artmasını sağlaması, uluslararası bankacılık sisteminde rekabetçi ortamın sağlanmasına yardımcı olması, sağlam ve güvenli bir finansal yapıya teşvik etmesi ve bunların yanısıra istikrarın arttırılmasında rol oynası gibi Uzlaşının güçlü yönlerini de sıralaya biliriz.[102]

"Uzlaşının Uygulama Kapsamı"da da belirtildiği üzere bu Uzlaşı holding şirketlerini, holding şirketlerine bağlı Uluslararası Bankaları, Uluslararası bankaya bağlı bir diğer uluslararası banka ve ona bağlı Yerel Banka ve Menkul Kıymet Şirketini ve

[99] İstişari Metin – 1 , BİS, Haziran 1999, s. 3
[100] İstişari Metin – 1 , BİS, Haziran 1999, s. 4-7
[101] İstişari Metin – 1 , BİS, Haziran 1999, s. 8-9
[102] İstişari Metin – 1 , BİS, Haziran 1999, s. 21-25

Uluslararası bankaya bağlı, lakin Yerel Bankası ve Menkul Kıymet Şirketi olmayan Uluslararası bankaları kapsamaktadır.[103] Belirtilmiş kuruluşların içerisindeki her bir bankanın yeterli sermayeye sahip olmasını, güvenlik ve sağlamlığını sağlamaksa Denetim Ve Gözetim Otoritelerinin üzrine düşmektedir. Ayrıca sigortacılık ve menkul kıymetler alanlarına yönelmiş bankalar bu sektörlerdeki yatırımlarının sermaye yeterliliğini etkilemesi ve ya etkilememesi hususunda ilgili otoritelerle çalışmaya zorunludurlar.[104]

3.2.3. İstişari Belge (Consultive Document)

2001 yılı Ocak ayında yayınlanan İstişari belge (Consultive Document) bir önceki Birinci İstişari Metni (Consultive Paper-1)-e Denetim ve Gözetim Otoriteleri ve Merkez Bankaları tarafından bildirilen görüş ve yorumlara dayanarak oluşturulmuştur. Komite kendisine yönlendirilen yorumları temel ana başlıklar altında toplamıştır:

1.Kredi Riskine Standart Yaklaşım: burada bankaların ideal sermaye oranını sağlaya bilmeleri için risk ölçümü ve yönetimini doğru şekilde yapmaları gerekmektedir.[105] Burada da yapısal bloğun 2. Ekinde olduğu gibi risk ağırlıkları dış kredi notuna göre belirlenmektedir. Ancak aralarındaki farklılık gösteren detaysa bu sefer İhracat Kredi Kurumları (Export Credit Agencies) tarafından düzenlenen risk ağırlık sınıflandırmasına dayanan sayıların kullanılmasıdır. Bu sınıflandırma aşağıdaki şekildedir:

ECA Risk Verileri	1	2	3	4-6	7
Risk Ağırlığı	0%	20%	50%	100%	150%

2.İçsel Derecelendirme Bazlı Yaklaşım (Internal Rating Base): Bankaları içsel derecelendirmeye dayanarak sermaye yükümlülüklerini yerine getirmelerini önermektedir. Bu yaklaşımda "İlave Risk Hassasiyyeti" yani gelişmelere karşı daha duyarlı bir yapıda olma ve "Teşvik Uygunluğu" yani kendi iç risk yönetimini sağlama gibi temel özellikler yer almaktadır. Bu yaklaşım sayesinde bankalar kendi iç

[103] İstişari Metin – 1 , BİS, Haziran 1999, s. 11-12
[104] İstişari Metin – 1 , BİS, Haziran 1999, s. 16-17
[105] İstişari – belge 2 , BİS Ocak 2001

dercelendirme yöntemleriyle daha sağlıklı kararlar ala bileceklerdir. İç derecelendirme yöntemlerini ise;

- Borcun Ödenmemesi İhtimali (Probability Of Default PD)

- Borcun Ödenmemesine bağlı zarar (Loss Given Default LGD)

- bunlardan doğacak riskler (Exposure at Default EAD)

- Vade (Maturity M) şeklinde sıralaya biliriz. Uzlaşının bu bölümüne göre bu kavramaların hepsi Sermaye Yükümlülüğünü doğrudan etkilemektedir. Ve bunların (PD, LGD, EAD) risk ağırlıklarının hesaplanmasıysa herbirinin teker teker araştırılıp değerlendirilmesi önerilmiştir.[106]

Yayınlanan belgede İçsel Derecelendirme Bazlı Yaklaşımın güvenilirlik, uygunluk ve doğru bir şekilde kurulması için ilk önce asgari yükümlülüklerin belirlenen bir süre zarfında tespit edilmesi gerektiğini öne sürüyor. Akabinde bu yaklaşımın bütün riskler için zamanında gerçekleşmesini ve buna uyulmadığı takdirde risklerin artacağını belirtmiştir. Son olarakta bankaların kendi içsel derecelendirme metodlarını zaman içerisinde daha da geliştirmelerini önermiştir.[107]

Bu yaklaşımda bir çok riskler açısından yorumlamalar yapılmıştır. Bunları aşağıdaki şekilde sınıflandıra biliriz:

-Şirket riskleri için İçsel Derecelendirme Bazlı yorumlama: burada bankalar kendi ölçüm yöntemlerini baz alarak risk unsurlarını ve bunların ağırlık derecelerini belirlemeli, aynı zamanda asgari yükümlülüklerini de kontrol etmelidirler. Bunu istatiksel araştırmalara, kredi yetkililerinin kendi kişisel deneyimlerine ve son olarakta uzman muhakemelerine dayanarak hayata geçirebilirler.[108]

-Banka Riskleri için İçsel Derecelendirme Bazlı yorumlama: Döviz işlemleri, türev sözleşmeleri, menkul kıymet borçlanmaları uzun vadede,fon transfeleri ve ödeme sistemleri ise kısa vadede bankalar arası risk unsurunu oluşturmaktadır. Bu yaklaşımda bankaların sermaye yeterliliği, gelir ve aktif kalitesi önemli unsurlardır. Bu hususta

[106] İstişari Metin-2, İçsel Derecelendirme Bazlı yaklaşım, BİS, Ocak 2001, s. 8
[107] İstişari Metin-2, İçsel Derecelendirme Bazlı yaklaşım, BİS, Ocak 2001, s. 9-54
[108] İstişari Metin-2, İçsel Derecelendirme Bazlı yaklaşım, BİS, Ocak 2001, s. 73-74

uzmanklık kazanan bankalar için rakip bankaların kredi risklerinin değerlendire bilmekte kolaylaşacaktır.[109]

-Devlet Riskleri için İçsel Derecelendirme Bazlı yorumlama: Burada likidite, nakit akışı, kaldıraç, krizlerden etkilenme, siyasi riskler de dikkate alınarak risk ağırlıklarının derecelendirilmesi yapılmaktadır. Ayrıca bu yaklaşıma göre diğer yorumlara ilaveten para birimi uyumsuzluğu, transfer riski ve en önemlisi döviz riski de dikkate alınan unsurlardandır.[110]

3. Varlık Teminatlandırılması: bu süreç oldukça karmaşık olmakla beraber bankaların büyük ölçekte iştirakiyle gerçekleşmektedir. Burada sermaye ihtiyacını azaltmış, düşük maliyete ek kaynak sağlamayı ve risklerini azaltmayı başarmış bankalar kıymetleştirilecek varlıkların ihraççısı, yapıcısı, üçüncü taraf varlıklarının finansal destekçisi, yedi emini, kredi sağlayıcısı aynı zamanda likidite sağlayıcısı yatırımcısı gibi rolleri üstlenmektedirler. Denetim ve gözetim Otoriteleri bu denli faaliyet gösteren bankalar için daha detaylı bir çalışma yapıb onların menkul kıymetleşdirme ile ilgili riskleri ne seviyede anlayıp yönetebildiklerini değerlendirmelidirler. Bu piyasa da küresel bir piyasadır ve burada uluslar arası bankalar da yatırım yapabilmektedir. Tabi ki bu durumda da menkul kıymetleştirme işlemlerinden yaranan riskler için risk ağırlıkları değerlendirilmesi yapılması zorunludur. AAA ve AA aralığında menkul kıymetleşdirme için %20, A+ ve A- aralığında %50, BBB+ ve BBB- aralığında %100, BB+ ve BB- aralığında %150 ve B+ve altındaki dereceler içinse işlem yapabilme sağlanması için kredi arttırımı yapılmış kabul edilecektir.[111]

Uzlaşı menkul kıymetleştirilme ile ilgili bankaların bütün bilgileri kamoyuna açıklamasını önermektedir.

4. Operasyonel Risk: bu uzlaşıda Komite artık diğer riskleri de ele alarak daha duyarlı bir yaklaşım sergilemektedir. Daha önce de tanımladığımız bu risk türü hatalı iç işlemler, insanlar ve sistemler veya dışsal olaylardan doğan doğrudan veya dolaylı bir zarardır. Ancak stratejik ve itibar risklerinin buraya ait olmadığının altı çizilmelidir. Zarar

[109] İstişari Metin-2, İçsel Derecelendirme Bazlı yaklaşım, BİS, Ocak 2001, s.75-78
[110] İstişari Metin-2, İçsel Derecelendirme Bazlı yaklaşım, BİS, Ocak 2001, s. 100-102
[111] İstişari Metin 3, Varlıkların Menkul Kıymetleşdirilmesi, BİS, Ocak 2001, s. 2-4

olarak nitelendirilen olaya örnek olarak üçüncü taraflara yapılan ödemeler, iskonto zararları, başka zararlar ve ya üçüncü taraflara yapılan tazminatlar gösterilebilir. Bankalardan daha önce anlatılanlarda olduğu gibi yine sektörün operasyonel riskini de ölçmesini, gözlemlemesini ve ne gibi stratejiler uygulayacağını belirlemesi beklenmektedir. Bütün bunlar baz alınarak operasyonel riskler için sermaye ihtiyacı, adı geçen risklere odaklı beklenmeyen zararlar için karşılık ayrılmalıdır. Lakin bir çok uluslar arası banka tarafından operasyonel risk için karşılık ayrılması hususunda net bir yaklaşım sergilememektedir.

Sermaye değerlendirilmesinin operasyonel risk baz alınarak yapılmasında 4 temel yaklaşım aşağıda sıralanmıştır:

Temel Gösterge Yaklaşımı: gereken sermayeyi belirlemek için operasyon risklerini ve brüt geliri gösterge olarak benimsemiş ilkin yaklaşımdır. "Net faiz geliri + net faiz dışı gelir" olarak ifade edilen brüt gelire dayanan bu yaklaşımın uygulanması kuruluşların kendi ihtiyaçlarına uygun özellikleri belirlemeleri adına çok kolaydır.[112]

Standart Yaklaşım: bu yaklaşım Temel Gösterge Yaklaşımının daha kapsamlı şeklidir. Sermaye yeterlliliğini belirlemek için ticari bağlantıları ve finansal göstergeleri de kullanmasıyla temel yaklaşımdan farklılık göstermektedir. [113]

İçsel ölçüm yaklaşımı: bankaların kendi veri tabanını kullanarak sermaye ihtiyaclarını belirlemesini ifade eden bir yaklaşımdır. Ticari işlemleri gösterge olarak kabul etmesi bu yaklaşımın standart yaklaşımla ortak özelliklerindendir. Sermaye ihtiyacını belirlemede operasyon riskine odaklanan içsel ölçüm yaklaşımının sağlanması için yapılması gerekenleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Öncelikle "risk göstergesi" (Eİ) belirlenmelidir. Bu parametr ticari işlemin operasyon riski olasılığını ifade etmektedir.

Akabinde "Zarar olasılığı" (PE) belirlenmeli. "zarar eden işlem/toplam işlem" şeklinde elde edilen bu parametre zararın ortaya çıkma olasılığını göstermektedir.

[112] İstişari Metin -4, Operasyon Riski, BİS, Ocak 2001, s. 3-5
[113] İstişari Metin -4, Operasyon Riski, BİS, Ocak 2001, s. 6

"Zarara bağlı işlem" (LGE) belirlenmeli. "Ortalama zarar eden işlem/toplam işlem sayısı" şeklinde elde edilen bu parametre de isminden de anlaşılacağı üzere zarara odaklı işlem oranını ifade etmektedir.

Her bir banka beklenen nihai zararları bulabilmek için (EL) (Eİ)X(PE)X(LGE) denkleminden istifade edebilir. Ve bu onun kendi risk profilini oluşturmasını sağlar. [114]

d. Zarar dağılımı yaklaşımı: ticari bağlantılar ve risk türleri istifade ederek bankalar kendi zarar dağılımlarını ortaya çıkarabilirler.[115]

5. Faiz Riskinin Yönetimi ve Denetimi İçin Prensipler: Denetim ve Gözetim Otoriteleri bankaların sermaye yeterliliğinin sağlanması açısından faiz riskini ölçen içsel ölçümün yeterliliğini ölçmek durumundadır.

3.2.4. İstişari Belge (Consultive Document)

1999 ve 2001 yayınlarından sonra üye ülkerin teklifleri ve görüşleri baz alınarak 2003 yılı Nisan ayında yeni İstişari Belge yayınlanmıştır. Basel uzlaşıları genel yapısı itibariyle durağan değil statik bir yapıya sahiptir. Bu sebeple de yeni uzlaşı da üye ülkerin teklif ve görüşlerine sunulmuştur.

3.2.5. Basel 2 Uzlaşısı (Nihai Metin)

Bundan önce yayımlanan metinlere esasen başlatılan büyük kapsamlı istişare sürecinden sonra "Gözden Geçirilmiş Düzenleme" olarakta adlanan nihai metin Basel 2 (İnternational Convergence of Catital Measurement and Capital Standarts"- "Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Standartlaşdırılması") giriş ve 19 maddeden oluşan bir belge şeklinde Haziran 2004'te yayımlanmıştır. [116]Bu uzlaşıda eski uzlaşılardaki temel unsurlar korunmakla beraber sermaye hesaplarında girdi olarak kabul edilen bankaların içsel değerlendirmelerinin asgari koşullarda güvenirliliği sağlamasını

[114] İstişari Metin -4, Operasyon Riski, BİS, Ocak 2001, s. 8-11
[115] İstişari Metin -4, Operasyon Riski, BİS, Ocak 2001, s. 1-2
[116] Basel 2 uzlaşısı, s. 12-17

önermesiyse uzlaşının yeniliğidir. Yani bankalara denetim ve gözetim mercileri tarafınca yüksek asgari sermaye belirleme ve ek kriterler koyma konusunda özgürlük tanınmıştır. Bu uzlaşının kapsamını iştirakleriyle birlikte ele alınan bankaların sermaye yeterliliklerinin, mudilerin korunması şeklinde ifade edebiliriz. Eğer bankalar farklı faaliyetler sergilerlerse yatırılan sermaye bankaların sermayelerinden (%50si ana sermayeden, %50i ise katkı sermayeden) indirilecektir.[117]

Yeni uzlaşıda yer alan temel başlıkları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

1. Asgari Sermaye Yükümlülüğünün Hesaplanması ; bir önceki uzlaşıda önerilen risk ağırlıklı varlıklar için gerekli sermaye yükümlülük oranının (SYO) %8 olmasının kalmasına ilaveten bazı değişiklikler olmuştur. Kredi riski ölçüm yöntemi ve piyasa riksi ölçüm yöntemine ilaveten burada operasyonel risk eklenmiştir. Formül şeklinde ifade edersek;

Bankaların asgari sermaye yeterliliği oranı = özkaynaklar\ (Kredi riski+ Piyasa riski+ Operasyonel risk) $\geq$%8

2. Kredi Riski: burada kavramsal açıdan ilk uzlaşı ile birçok benzerlik mevcuttur. Lakin riske daha duyarlıdır ve riski azaltıcı teknikler kullanılmaktadır. Bu kapsamda bankaların risk ağırlıkları bağımsız derecelendirme kuruluşları tarafınca verilmeli bankalarca verilen içsel derecelendirme notları dikkate alınmamalıdır. Bu kuruluşların Denetim ve Gözetim Otoriteleri tarafından koyulan

Objektiflik

Bağımsızlık

Şeffaflık

Kamoyunu bilgilendirme

Altyapı ve insan kaynağı

Kredibilite gibi unsurlara uymaları gerekmektedir.

[117] Basel 2 uzlaşısı, s. 18-23

3. Operasyonel Risk: bu risk türü yetersiz ya da işlemeyen iç süreçler, insanlar, doğal afetler gibi nedenlerden meydana gelmektedir. Oluşan zarar türleri içsel ve dışsal dolandırıcılık, fiziksel varlıkların zarara uğraması, iş sürecindeki aksamalar gibi kalemlerden oluşmaktadır. Bu riskin ölçümü için temel 3 yaklaşım önerilmiştir:

Temel gösterge yaklaşımı – BİS tarafından belirlenen brüt gelir göstergesinin %15i tutarında (son 3 yılın ortalam brüt geliri) operasyonel risk için ayrılması gereken sermaye yeterliliği olduğu benimsenmiştir. Oldukça basit bir yöntem olan bu yaklaşımın nasıl hesaplanacağı aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Sermaye Yükümlülüğü = Son 3 yılın Ortalama x a((99 (Yasal Otorite)

Yıllık Brüt Geliri

Kaynak: Bolgün, Akçay, a. g. e., s.623

Standart yaklaşım – bir önceki yaklaşıma göre daha kapsamlı bir yaklaşımdır. Burada banka içinde yer alan farklı faaliyet kolları ayrı ayrı değerlendirilmekte dolayısıyla herbirinin risk profilleri oluşturulmaktadır. 8 faliyyet alanını ele alan bu yaklaşım için bu kolları risklerin olasılığını ölçen birer gösterge olarak kabul edebiliriz. Herbiri için sermaye bulundurma yükümlülüğünü brüt gelirin o faliyyete uygun katsayınısa çarpılmasıyla elde edilir. Bu katsayı (beta katsayısı) brüt gelirle o faliyyet kolu arasındaki sektörel bazlı ilişkiyi göstermektedir. Aşağıdaki tabloda bu faaliyet alanları belirtilmiştir.

Faaliyet kolları	Göstergeler	Beta Katsayıları (%)
Kurumsal Finansman	Brüt Gelir	β (%18)
Alım-Satım Faaliyetleri ve Satışları	Brüt Gelir	β (%18)

Perakende Bankacılık	Brüt Gelir	β (%12)
Ticari Bankacılık	Brüt Gelir	β (%15)
Ödeme ve Takas	Brüt Gelir	β (%18)
Aracılık Hizmetleri	Brüt Gelir	β (%15)
Varlık Yönetimi	Brüt Gelir	β (%12)
Perakende Aracılık	Brüt Gelir	β (%12)

TABLO 3 Beta katsayısının faaliyet kolları ve brüt gelir ile ilişkisi

Kaynak: Basel Committe on Banking Supervision, "Working Paper on The Regulatory Treatment of Operational Risk" , BCBS Publications No:8, September 2001, p.7.

İleri ölçüm yaklaşımı – belirlenen kriterlere uyma zorunluluğuyla beraber bankaların kendi operasyonel risk ölçümleri tekniklerini geliştirmeleri önerilmektedir. İç veri ve dış veri bilgilerinin doğru tertip edilmesi, senaryo analizlerinin düzgün değerlendirilmesi ve risk faktörü doğru yönetildiyi taktirde bankalar kendi sağlam tekniklerini ortaya koymaktadırlar. Denetim ve Gözetim Otoriteleri de bankalara operasyonel risk yönetimini yaparken uzlaşıda belirtilen risk yönetiminin sağlıklı ve bütünlük içinde olması, bağımsız bir risk yönetimi bölümünün bulunmasl gerektiği, operasyonel risk ve zararlar belirlenip zamanında raporlanmalı, risk ölçüm sistemi şeffaf ve kolayca anlaşılabilir olmalıdır gibi kriterlerin mevcutluğunu kontrol etmelidir.

Piyasa Disiplini: piyasa disiplini sermaye yeterliliğinin sağlanması sürecinde yaşanan aşamaları, yani maruz kalınan riskleri, katılımcıları, sermayenin kapsamını, risk değerlendirme sürecini ve başkaları hakkında bilgilendirme yapılması gerektiğini bunun için de kamoyunu bilgilendirme yükümlülüğü olmasını ileri sürmektedir.[118]

Denetim ve Gözetim Otoriteleri bankaların sermaye yeterliliği oranları ve toplam sermaye gereksinimleri hakkında 3'er aylık dönemlerde ve bankaların genel bilgilerinden (yani risk yönetiminde kullanılan strateji ve politakiları, raporlama sistemleri gibi) oluşan

[118] Basel 2 uzlaşısı, s. 239

veriler ise yıllık olarak isteyebilir ve bunu kısmen veya tamamen kamoyuna açık hale getirebilir.

3.2.6.Basel 2'nin Türkiye Uygulaması

BDDK 01.01.2009 tarihinde Basel 2'ye geçiş sürecinin başladığına dair basın açıklaması yapmıştır. Uluslararası fianansal piyasalarda yaşanan gelişmelerin özellikle menkul kıymetleşdirme ve likidite riskleri açısından derin etkiler bırakması, Türk Ticaret Kanunu tasarısının yasalaşmaması gibi nedenlerle Basel 2 Uzlaşısı'nın uygulanmasında zorluklar yaşanmıştır. Bu sürecin sonunda 1 Temmuz 2012 tarihi itibariyle Türk Bankacılık sektöründe Basel 2 kriterlerinin uygulnaması başlamıştır.

3.3. Basel 3

3.3.1.Genel Olarak Basel 3

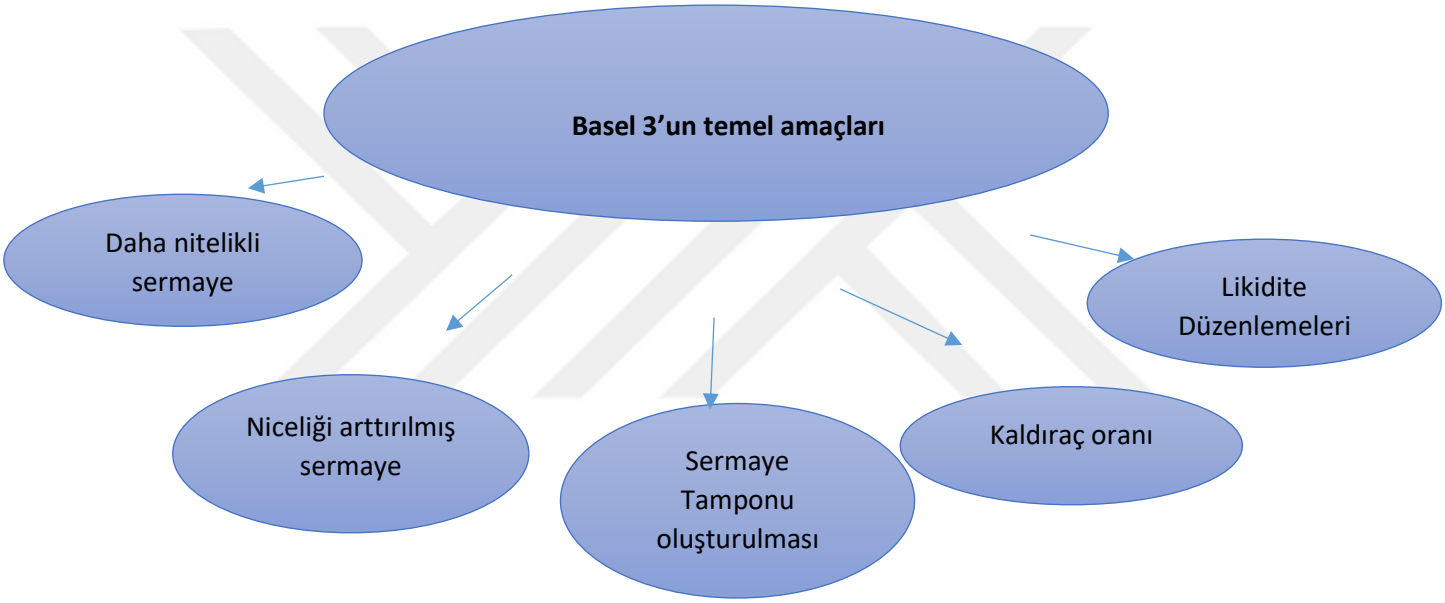
Uluslararası piyasalarda yaşanan olaylar, krizler sonucu sermaye yeterliliğine daha fazla odaklanma ihtiyacını arttırmıştır. 2008 senesinin Eylül ayından itibaren yaşanan iflaslar, bir çok yatırım bankalarının banka holdinge dönüşmesi, bir çok bankaların iflası ve başka olumsuz olaylar yaşanmaya başlamıştı. Bu da mevcut sistemin yetersizliğinin sonuçlarıydı. 2008 Küresel Krizi ve finansal piyasalarda yaşanan diğer olumsuz olaylar bir süreç boyunca meydana gelen bir takım olumsuzluklar ve bu olumsuzluklara karşı alınan önlemlerin yetersiz kalmasından meydana gelmiştir. Riskin daha detaylı ölçümlenmesi doğrultusunda Basel 1 ve Basel 2 kriterlerinden sonra ihtiyaçlara göre (sermaye ve likiditeye odaklı) yeni uzlaşı Basel 3 hazırlanmıştır. Basel 3'ün doğuşunu tetikleyen nedenleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz : [119]

- Sermaye yeterliliklerinin güçlendirilmesine
- Bankaların sermaye kalitelerinin arttırılmasına
- Kaldıraç oranı ölçütüne olan ihtiyacın giderilmesine
- Asgari sermaye yükümlülüğündeki döngü oranının azaltılması ve karşılık ayrılmasının gerekliliğinin kesinleşmesi

[119] Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Piyasa Riski Ölçümleme Yöntemlerine İlişkin Analiz, 2010 www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel/7812proy.pdf(03.12.2013) , s. 2

- Bankacılık sektörünün sermaye ve likidite düzenlemelerinin kuvvetli bir tabana dayanmasının anlaşılması
- Bankaların risk yönetimi uygulamalarının finansal piyasalardaki değişimlere karşı kuvvetini koruma ihtiyacı

Bütün bunlar Basel 2'nin yürürlükten kalkması izlenimi yaratasa da bu algı tamamen yanlıştır.Yani Basel 3 bir devrim niteliğinde kriter değil Basel 2'nin eksiklerinin giderilmesine yardımcı olmak için geliştirilen bir ek kriterdir.[120]

TABLO 4 Basel 3'ün temel amaçları

1. Daha nitelikli sermaye: en kaliteli sermaye ödenmiş sermayedir. Hazırlanan bu düzenlemeyle yani ana sermaye ve ya çekirdek sermaye bünyesinde en kaliteli sermayeyi elde etmek için diğer sermaye kalemleri ana sermayeden düşülecektir. Örneğin imtiyazlı hisselere tekabül eden sermaye tutarını göstere biliriz. [121]

[120] BDDK Sorularla Basel 3, 2010
www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010.pdf(02.12.2013) , s. 1
[121] BDDK Sorularla Basel 3, 2010
www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010.pdf(02.12.2013) , s. 2

2. Niceliği arttırılmış sermaye : ana sermayeyi ifade eden kavram Tier 1, katkı sermaye ise Tier 2 şeklinde ifade edilmektedir. Niceliği arttırılmış sermaye dedikde Tier 1 oranı (%8.5), Çekirdek sermaye oranı (%7) ve Toplam Yasal Sermaye oranı arttırılması anlaşılmaktadır.[122]
3. Sermaye Tamponu Oluşturulması : gerekli olan sermaye düzeyi %0 ile %2.5 arasında belirlenecektir. [123]
4. Kaldıraç oranı : bu kaldıraç oranı risk bazlı olmayan ve asgari bir oranı ifade eden kaldıraç oranıdır. Tier 1'in (yani ana sermayenin) 33 katı kadar bir bilanço büyüklüğünü ifade edip %3 şeklindedir. [124]
5. Likidite Düzenlemeleri : likidite Karşılama oranı ve Net istikrarlı Fonlama oranı gibi asgari seviyyeleri %100 olacak şekilde belirlenen iki orandan ibarettir.

Bütün bunlara ilave olarak ise çekirdek sermaye (common equity) /risk ağırlıklı varlıklar (Risk Weighted assets) oranı ve döngüsel sermaye (countercyclical capital) gibi kavramlar da bu düzenleme kapsamında ele alınmaktadır. Gelişmekte devam eden bu kriterler genelinde temel felsefesinden ciddi sapmalar yapmamış yükümlülükleri daha da dikkate alarak 2013-2019 yılları arasında amaçlarına ulaşmayı hedeflemektedir.

3.3.2. Basel 3'ün Yenilikleri

- **Özkaynaklar Açısından**

Bu yeni düzenlemeyle Tier 3 (üçüncü kuşak sermaye) kaldırılmış, katkı sermayenin ana sermayenin %100'ünü geçemeyeceyi bldirilmiştir. Böylece özkaynaklar bakımından Basel 2'den farklılıklar göstermektedir. Ödenmiş sermaye, dağıtılmamış karlar, kar (zarar), diğer kapsamlı gelir tablosu kalemleri toplamdan düşüldükten sonra

[122] BDDK Sorularla Basel 3, 2010 www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010.pdf(02.12.2013) , s. 2
[123] BDDK Sorularla Basel 3, 2010 www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010.pdf(02.12.2013) , s. 2
[124] BDDK Sorularla Basel 3, 2010 www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010.pdf(02.12.2013) , s. 3

elde edilen değer çekirdek sermayeyi ufade etmektedir. Çekirdek sermaye Tier 1 (ana sermaye) içinde yer almaktadır. Bu değerin zarar karşılama potansiyeli çok yüksektir. [125]

- **Sermayeye İlişkin Oranlar Açısından**

Bu kriterle 2013 ve 2015 yılları içinde asgari çekirdek sermaye oranı (Çekirdek sermaye/risk ağırlıklı varlıklar (rav)) %2'den %4.5'e yükselecektir. Çekirdek sermaye ve ana sermayeye dahil edilecek diğer kalemler oranı da %4'ten %6'ya yükseltilecektir.[126]

- **Sermaye Tamponu**

%2.5 olarak otoriteler tarafından belirlenen standart oran ile bankaların sermaye koruma tamponu için tuttuğu sermayenin arasında farklılık durumunda bu farka bağlı olarak kar dağıtımı üzerinde bazı yapılması gereken kısıtlamalar yaşanabilir. Basel 2'de döngüselliği gözardı edildiği için eleştirilmesinden dolayı bu uzlaşıda %0 ile %2.5 arasında değişen döngüsel sermaye tamponu uygulanmıştır. Yalnız bu tamponun çekirdek sermaye ve diğer sermaye oranlarından tamamen ayrı tutulması gerekiyor. Bu kavramın temel hedefiyse hızlı kredi büyümesinin önlenmesidir. [127]

- **Kaldıraç Oranı**

Ana sermaye / aktifler + bilanço dışı kalemler şeklinde elde edilen sermaye oranlarını destekleyici nitelikte olan şeffaf, basit, anlaşılır ve risk bazlı olmayan oransa kaldıraç oranıdır.[128]

- **Likidite Oranları**

Basel 3'le ihdas edilen iki oran likidite Karşılama oranı ve Net İstikrarlı Fonlama oran şeklindedir.

---

[125] BDDK Sorularla Basel 3, 2010 www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010.pdf(02.12.2013) , s. 5
[126] BDDK Sorularla Basel 3, 2010 www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010.pdf(02.12.2013) , s. 6
[127] BDDK Sorularla Basel 3, 2010 www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010.pdf(02.12.2013) , s. 6
[128] BDDK Sorularla Basel 3, 2010 www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010.pdf(02.12.2013) , s. 7

1. Likidite Karşılama oranı bankaların likit varlıklarının 30 gün müddetine hayata geçecek net nakit çıkışlarına (net nakit çıkışı: bu zaman zarfı içinde nakit çıkışı ile nakit girişi arasındaki farkı ifade etmektedir) olan oranı ifade etmektedir ve en az %100 olmalıdır.
2. Net istikrarlı Fonlama oranı ise bankaların pasif yapılarını güçlendirerek daha güvenilir bir fonlama sağlama amacıyla geliştirilmiştir. Mevcut istikrarlı fonlama tutarı (birinci ve ikinci kuşak sermaye de dahil olmak üzere bankanın pasifindeki kalemleri vade ve kalitelerine göre oranlar belirlemektedir)/ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarı (bankanın aktifinde olan kalemlerin vade ve kalitelerine göre değişen oranlar göz önüne alınarak elde edilektedir) şeklinde elde edilen bu oran da en minimum %100 olması gerekmektedir.[129]

3.4. Basel 4

Basel 4 olarak düzenlenen yeni düzenlemeyle bundan öncekileri ortadan kaldırmak gibi yaklaşmak tamamen yanlıştır. Bu uzlaşılar kronolojik bir şekilde ve adeta birbirlerinin devamı şeklinde birbirlerini tamamlamaktadırlar. Bu uzlaşı Sermaye yeterliliği rasyosunun güvenirliğini yeniden sağlamayı hedeflemektedir. Basel 4 olarak adlandırılan revizyon veya uzlaşının temel hedefi standart ve içsel yöntemleri birbirine uygunlaştırmaktır. Standart yöntemlerle hesaplanacak sermaye yükümlülükleri içsel yöntemlerle hesaplanacak sermaye yükümlülüğü için tabanı oluşturacaktır. Bunların yansıra içsel sermaye yeterliliğinin yanında asgari sermaye yeterliliği oranının da bir bileşeni haline getirilmesi de uzlaşı kapsamındadır. Burada dışsal derecelendirme notları husundaki fikir ayrılıklarıysa ülke denetim otoritelerine bırakılmayla sonuçlanmıştır.[130]

Basel 4'e ilişkin temel yaklaşımlar:

3.4.1.1. Yeni Piyasa Riski Düzenlemesi

2019 yılsonundan itibaren uygulanması beklenen ve 2016 yılının ocak ayında yayımlanan yeni piyasa riski düzenlemelerinde önemli değişiklikler vardır. Nitekim 1996 senesinden bu zamana kadar yürürlükte olan içsel piyasa riski ölçüm yöntemlerinin Riske

[129] BDDK Sorularla Basel 3, 2010 www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010.pdf(02.12.2013) , s. 7
[130] Martin Neisen Stefan Röth, Basel 4, s: 38

Maruz Değer (VaR) ölçüm yönteminin Kuyrukta Beklenen Kayıp (ES/ETL) şeklinde değiştirilmesi olmuştur. Keza bununla beraber standart yöntem de yeniden revize edilmiştir. Yeni standart yaklaşımın ileri ve içsel yaklaşımları aratacak ölçüde kompleks olduğu izlenilmiştir.[131]

3.4.1.2. Kredi Riski Ölçümünde Yeni Standart Yaklaşım

2015 senesinin aralık ayında yayımlanan bu revizyonda kredi riski ölçümünde kullanılan dışsal kredi derecelendirme notlarını baz alan mevcut standart yaklaşımın değişiklikleri yer almıştır. Şöyle ki bağımsız kredi derecelendirme notlarını kullanmak istemeyen ülkeler için de yenilikler geliştirilmelidir.[132]

3.4.1.3. Karşı Taraf Kredi Riski Ölçümünde Yeni Standart Yaklaşım

2014 Nisan ayında çalışma yayınlanmıştır. Burada karşı taraf kredi riski ölçümünde kullanılacak yeni standart yaklaşım (SA-CCR) (Gerçeğe Uygun Değer Yöntemi (CEM) ve Standart Yöntemi ikame etmek üzere geliştirilmiş) üzerinde çalışılmıştır.[133]

3.4.1.4. Kredi Değerleme Ayarlamaları Revizyonu

Bu revizyonla Basel 3'te yer alan Kredi Değerleme Ayarlamaları (CVA) risk karşılığı karşı taraf riski ile birleştirilmiştir. Bunun temel nedeniyse olası bir küresel krizde bankaların barındırdıkları türev pozisyonların karşı taraflarının temerrüdünden değil de piyasa değerlerindeki düşüşlere bağlı olmasıdır. İlgili İstişari döküman 2015 senesinin Temmuz ayında çıkmıştır. Buradaki temel amaç muhasebe ve yeni piyasa riski çerçevesi ile uyumlu bir CVA standart yaklaşımı oluşturmakdır.[134]

3.4.1.5. Menkul Kıymetleştirme Revizyonu

Menkul Kıymetleştirmeyle ilgili revize etmeyi kapsayan bu istişari dökümansa 2014 senesinin Aralık ayında yayınlanmış, 2016 yılında tekrar reviz edilmiştir. Burada da

[131] Martin Neisen Stefan Röth, Basel 4, s: 40
[132] Martin Neisen Stefan Röth, Basel 4, s: 44-45
[133] Martin Neisen Stefan Röth, Basel 4, s: 46
[134] Martin Neisen Stefan Röth, Basel 4, s: 48

temel amaç dışsal kredi derecelendirme notlarına olan bağımlılığın sıfıra indirilmesini yakalamaktır.[135]

3.4.1.6.Operasyonel Risk Ölçümünde Yeni Standart Yaklaşım

Mart 2016 senesinde yayınlanmış istişari döküman operasyonel risk ölçümünde önemli değişiklikler yapmıştır. Nitekim bu ölçümde ileri ölçüm yöntemlerinin çıkartılmak istediği yani harici operasyonel veri kullanımını istemediği görülmektedir.[136]

3.4.1.7.Bankacılık Hesapları Faiz Oranı Riski İçin Yeni Standartlar

İlk revizyon 2004 senesinde yayınlanmış sonra 2016 senesinde güncellenmiştir. Burada bu riskin asgari sermaye yükümlülüğünün Basel 2'nin 1.Yapısal Bloğunda ele alınmasına dair çalışmalar sürdürülse de sonuç eskiden olduğu gibi 2. Yapısal Blokta ele alınmaya devam etmesi şeklinde olmuştur.[137]

3.4.1.8.Sermaye Tabanları

Tabanın oluşturulmasını kapsayan ve standart yaklaşıma dayanan ilgili istişari doküman Aralık 2014'te yayınlanmıştır. Bu taban %70-75 arasında seyredecek şekilde belirlenmiştir. Bu taban verileri sermaye yükümlülükleri veya risk bazlı modeli kapsayan ileri ölçüm teknikleri içindir. Böylelikle sermaye yeterliliğinin güvenirliliğinin attırılması hedeflenmektedir. [138]

3.4.1.9.Kredi Riski İçsel Model Kullanım Kısıtlamaları

2016 senesinin mart ayında yayınlanan bu istişari doküman sermaye yükümlülüğünü belirleyen içsel model parametreleri için de taban belirlenmesi ve bazı portföylerden bazı modellerin çıkartılmasını ele almaktadır. Örneğin temerrüt örneği kısıtlı portföyler içsel derecelendirmeden ayrılmıştır.[139]

[135] Martin Neisen Stefan Röth, Basel 4, s: 50-51
[136] Martin Neisen Stefan Röth, Basel 4, s: 54
[137] Martin Neisen Stefan Röth, Basel 4, s: 59-61
[138] Martin Neisen Stefan Röth, Basel 4, s: 70-75
[139] Martin Neisen Stefan Röth, Basel 4, s: 80-83

3.4.1.10.Müdahil Olma Riski

Bankaların itibar riskinden veya zorunluluktan dolayı batmasını, gölge bankacılık kurumlarının oluşturduğu riskleri ele alan yeni bir risk türüdür. Yeni bir risk türü olduğundan sermaye yükümlülüğü daha aydınlık kazanmamaktadır. Ama genel olarak 2. Yapısal Bloğu kapsayacağı belirtilmiştir.[140]

3.4.1.11.Büyük Kredi Düzenlemesi

Sermaye yeterliliği rasyosuyla direk ilgisi olmayan bu düzenleme en önemli düzenlemedir. Türkiye'de de olduğu gibi büyük kredilere ilişkin kısıtlamalar risk bazlı sermaye yeterliliği oranına uygun dokümanlarda değil de Bankacılık Kanunu ve alt mevzuata uygun şekilde yürütülmektedir.

Basel Komitesi konsantrasyon riskinin Basel 2'nin 2. Yapısal Bloğu'nda sermaye yeterliliği bağlamında özel olarak ele alınmasını istese de tek bir karşı tarafın veya ilişkili taraflardan oluşan bir grubun temerrüdü nedeniyle bankaların karşı karşıya kalabileceği toplam risk tutarının öz kaynakların belli bir oranıyla sınırlanmasının önemli olduğunu düşünmektedir.

Basel Komitesi büyük kredilerin ölçüm ve kontrolü ile ilgili ilk tavsiye dokümanını Ocak 1991'de yayınlamıştı. Komite büyük kredilere ilişkin tavsiyelerini, Nisan 2014'de çok daha kapsamlı bir şekilde ve standart formatında tekrar düzenlemiştir. Yeni düzenleme, kredi sınırlarının uygulanmasında büyük ölçüde sermaye yeterliliği düzenlemelerine benzer bir yapının oluşturulmasını hedeflemektedir. Düzenlemeye uyumunun, kanun seviyesinde mevzuat değişikliği ve ciddi çalışma gerektirebileceğini düşünülmektedir.[141]

[140] Martin Neisen Stefan Röth, Basel 4, s: 86
[141] Martin Neisen Stefan Röth, Basel 4, s: 100-104

4.AZERBAYCAN BANKACILIK SİSTEMİ

4.1. Azerbaycan'da Bankacılığın Gelişim Tarihi

4.1.1. 1918-1923 Yıllarında Bankacılık

Azerbaycanda bankıcılığın oluşumu Azerbaycanın Rusya tarafından işgal yıllarında başlamıştır. Şöyle ki 1860 yılında Rusya Devlet Bankasının kurulması akabinde 1861 yılında adıgeçen bankanınn Azerbaycanda hem menkul kıymetler , hem de krediyle ilgili işlemler yapmayı hedefleyen Genel şubesi açıldı. Bu zamanlar "ruble" adlanan para birimi kullanılıyordu. 1917 yılında gerçekleşen Şubat Devrimi ve Bolşeviklerin gelişiyle Rusyanın zayıflaması Azerbaycanın bağımsızlığını ilan etmesi için elverişli bir ortam yaratmıştı. 1918 ocak ayından itibaren Bakü Halk Komissarı Sovetinin karariyle Bakü Soveti tarafından basılan "Bakü Bonoları" da tedavülde kullanılmaya başlamıştır.

1918 Mayısın 28'i Azerbaycan bağımsızlığını ilan ederek Azerbaycan Halk Cumhuriyyeti'ni kurmuştur. Tedavülde hala Ruble ve Bakü Bonoları kullanılmaktaydı. 1919 senesi Mart ayının 7'sinde Azerbaycan Cumhuriyyeti Azerbaycan Devlet Bankı'nın (Merkezi Bankın) kurulması hakkında karar verilmiş ve eylül ayından itibaren faaliyete başlamıştır. Yeni kurulmuş bu "Bankaların Bankasının" temel amacı ticaret, sanayi ve tarım sektörüne yardım etmek, ülkenin para sistemini gelistirmekti. Başlarda sermayesi 50.000.000 ruble olarak ve her yıl bu meblağın yıllık getirinin %10'u kadar arttırılması belirlenmişti. Ek olarak bankalarda operasyonlar sonucu oluşa bilecek zararlara karşılık olarakta yedek sermaye 10.000.000 ruble olana kadar yıllık getirinin %20'ye kadar bir tutardan oluşacak yedek sermaye şeklinde belirlenmişti. Diğer masrafları karşılamak içinse yıllık getirinin %5'i kadar bir tutardan oluşan rezerv fonu kurulmuştu.[142]

Merkez Bankası ülkedeki tüm bankaların faaliyetini kontrol etmek ve para basmak yetkisine sahipti. Bağımsızlık yıllarında gelişmeler devam etmekteydi. Mevduatlara göre yıllık faiz oranı %3.6 olan vatandaşların tasarruflarını toplayan "Mevduat kasaları" kuruldu. [143]

[142] Azerbaycan Merkez Bankası, Tarihi gelişimi s.1-7
www.cbar.az
[143] Azerbaycan Merkez Bankası, Tarihi gelişimi s.7-11

Bolşevikler tarafından 1920 28 nisan tarihinde suguta uğradılan Azerbaycan Halk Cumhuriyyeti sonrası yeni devlet yapılanması olan Azerbaycan Sovyet Sossyalist Birliği Mali Komitesi tarafından 1920 senesi 31 mayıs tarihinde Azerbaycan Devlet Bankı ismi değiştirilerek Azerbaycan Halk Bankası olmuştur. Ve bu banka bu tarihe kadar olan ve ona devr edilen bütün borçları iptal etmiştir. Azerbaycan Halk Bankasının temel görevi kağıt paraların emisyonuydu. [144]

1921 senesinde siyasi etkilerin değişimiyle merkez bankasının da faaliyeti yeniden geliştirildi. İsmi değiştirilerek Azerbaycan Devlet Bankası oldu. [145]

1922 yılının Mart 12de Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistandan oluşan Zakafkasya Sovet Sosyalist Birliği kuruldu. Ve tek para birimi kullanılmaya başlandı. Ve böylece Azerbaycan Devlet Bankasının para emisyonu yapması durduruldu. [146]

1923 senesi 3 Temmuz tarihli kararıyla Azerbaycan Devlet Bankası Azerbaycan Devlet Kent Teserrüfatı Bankası (Azerbaycan Devlet Tarımcılık Bankası) olarak adlandırılarak Merkez Bankası Görevlerine son verildi. Bu banka tarımcılığı desteklemekle yanaşı, para ve emtia sirkilasyonunu da oluşturuyordu.

Kabul görmüş SSCB Anayasasına göre 1936 yılının aralık ayından 1991 yılının sonuna kadar SSCB Devlet Bankasının Azerbaycan İdaresi faaliyyet göstermiştir.[147]

4.2.Azerbaycan Merkez Bankası 1991'den Günümüze

4.2.1.Tarihi Gelişimi

25 mayıs 1991 yılında çıkmış olan "Azerbaycan Cumhuriyyetinin Ekonomik Bağımsızlığının Esasları Hakkında Kanun"-la daha bağımsızlığını sağlamadan bankacılık

www.cbar.az
[144] Azerbaycan Merkez Bankası, Tarihi gelişimi s. 12
www.cbar.az
[145] Azerbaycan Merkez Bankası, Tarihi gelişimi s.13
www.cbar.az
[146] Azerbaycan Merkez Bankası, Tarihi gelişimi s.14
www.cbar.az
[147] Azerbaycan Merkez Bankası, Tarihi gelişimi s.15-16
www.cbar.az

sistemiyle ilgili gereken alt yapı oluşturulmuştur. 18 ekim 1991 yılında Bağımsızlık ilan edildikten sonra Merkez Bankasının statüsü ve faaliyyet açıları belirlenmeye başlamıştı. 1992 senesi 11 Şubat tarihi itibariyle Merkez Bankası kurulmuştur. Merkez Bankası kredi işlemleri, para tedavülü, döviz işlemleri yaparak devletin siyasetini yürüten bütünlükle bankacılık sektörünün faaliyet alanlarını ayarlayan ve adeta yedek bir banka gibi çalışan üst düzey bir kurumdu. 1992 yılının Ağustos ayının 7'de Azerbaycan Merkez Bankası Kanunu kabul edilmiştir. Aynı sene Ağustos ayının 15'de de Azerbaycan manatı basılarak tedavüle çıkarılmıştır. Hukuki boşluklar nedeniyle serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde merkez bankası bankalar üzerinde gerekli otorite ve yaptırım gücüne sahip değildi. Ancak bu süreç düşünülenden de kısa sürmüştü. 1 Ocak 1994 senesinde artık manat yegane ödeme aracı olarak kabul görmüştür. 1995 senesi 12 Kasım tarihinde referendumla kabul gören bağımsız Azerbaycan Cumhuriyyetinin anayasının 19. Maddesinin 2. Bendinde Merkez Bankası para basma ve tedavülden para çıkarma yetkisine sahip yegane kurumdur şeklindeki ifadeyle Merkez Bankası güçlenmeye başlamıştı. Halihazırda Merkez Bankası 3. Nesil bank kanunları esasında faaliyetini sürdürüyor (1996 14 haziran 2. Bankalar hakkında kanun ve son olarakta 2004 10 Aralık tarihinde tasdiklenen bankalar hakkında kanun). Azerbaycan cumhurbaşkanının Azerbaycan Cumhuriyeti para biriminin nominal değerinin deyişdirilmesi (denominasiyası) hakkında karar göre 2006 1 Ocak tarihinden itibaren de yeni manat tedavüle çıkmıştır.[148]

4.3.Azerbaycan'da Bankalara Genel Bakış

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra, ekonominin diğer alanlarında olduğu gibi bankacılık alanında da reformlar uygulamaya başlamıştır. Uygulanan reformların ilk aşamasında kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına ve güçlendirilmesine yönelik önlemler hayata geçirilmiş ve özel bankacılık sisteminin oluşumu sağlanmaya çalışılmıştır. Bu aşamada, sınırlı ölçüde yatırım olanakları sağlanmış, esnek ve kolay düzenleme araçları uygulamaya konulmuştur. Bu reformların

[148] www.cbar.az/tarixi s. 22

sonucu olarak ülkede özel sermayeli bankaların sayı artmakla birlikte bankacılık sistemi kurumsal olarak büyümeye başlamıştır.[149]

1995 yılına kadar başlangıç sermayesinin düşük olması bankaların sayının artmasına neden olmuştur, bu say sistemin geliştirilmesi amacıyla güncellenen faaliyet şartları sonucu 1997 sonrası düşüşe geçmiştir. 1 Kasım 1997 tarihinde gerçekleştirilen düzenleme ile bankaların kurulum sermayesi 800.000 dolar olarak belirlenmiştir. Bu karar sonucunda faaliyet gösteren küçük bankalar kapanmıştır.

1 Ocak 2000 tarihinde bankacılık sisteminin güçlendirilmesi amacıyla bankaların sermayelerinin minimum 2.000.000 dolar, yeni kurulan bankaların kurulum sermayesinin 5.000.000 dolar olarak belirlenmesine karar verilmiştir. 2002 yılında minimum sermaye 2.500.000 dolara çıkartılarak büyümeyi başaramayan bankaları birleşmeye veya iflasa sürüklemiştir.

İlerleyen yıllarda da rakamlar yükseltilmiş ve 2012 yılında Merkez Bankası bankaların kurulum sermayesini 50.000.000 manat olarak belirlemiş ve günümüze kadar bu karar devam etmektedir. 2000 – 2013 yılları arasındaki reformlar sonucu 50 bankanın lisansı iptal edilmiştir.[150]

Günümüzde Azerbaycan'da bankacılık sistemi Merkez Bankası, devlet bankaları, özel sermayeli yerli ve yabancı bankalar ve Mali piyasaları denetleme kurumundan (MBNP) ibarettir. Merkez Bankası önceleri hem kredi bankalarının üstlendiği görevi yürütmekte, hem de özel bankaların ve kredi kuruluşlarının denetimini yapmaktaydı ancak 3 Şubat 2016 tarihinde Cumhurbaşkanının fermanına esasen Mali piyasaları denetleme kurumu (MBNP) kuruldu ve bankalar dahil tüm finans kuruluşlarının denetimi Merkez Bankasından bu kuruma geçti. Ülkede 2 devlet sermayeli (Azer-Türk Bank ve Azerbaycan Beynelhalk Bankası), 28 özel sermayeli yerli ve yabancı olmak üzere 30 banka vardır. 2015 yılında ise bu sayı 43'tü.[151]

[149] Dış Ticaret ve Banka Sistemi, http://www.azconsulatekars.org.tr/PageDetail.aspx?PageID=160
[150] A.Elesgerov, N.Ramazanov, Para Siyaseti ve Global Çağırışlar, AMB-I,Merkez Bankası ve İktisat dergisi,2013
[151] http:azertag.az/xeber/Bakida_III_Beynelxalq_Bankchiliq_Forumu_kechirilib_YENİLANIB-1214692

Devletin yurtiçi ve yurtdışı para transferleri, kamu dairelerinin bütçeleri ve kamu görevlilerinin maaşları Beynelhalk bankasında toplanmıştır, ancak 2015 devalüasyonundan sonra devlet Beynelhalk bankasını özelleştirme çalışmalarına başlamış ve kamu bütçelerini Kapital bankası devralmaya başlamıştır.

TABLO 5 Bankalar Arası Döviz Piyasası

Azerbaycan'da devlet ihtisas bankaları ilk olarak 1988 yılından itibaren kurulmaya başlamıştır. O dönemde SSCB'de kurulan Agroprombank, Promstroybank, Sberbank, Vneshekonombank ve Zhilstroybank gibi devlet bankaları Azerbaycan'da şubelerini açarak faaliyette bulunmuşlardır. Bunlardan Zhilstroybank adını taşıyan ve konut yapımını finanse etmeyi üstlenen bankanın şubesi 1990 yılında tasfiye edilmiştir, diğerleri ise bağımsızlıktan sonra Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet bankaları olarak faaliyetlerini sürdürmüşler. 2000 yılında Afroprombank, Promstroybank ve Sberbank birleşerek BUS Bank (Birleşik Universal Bank) kurulmuştur. 29 Ocak 2005 tarihinde ise ismi 'Kapital Bank' olarak değiştirilmiştir ve daha sonra bu Banka özelleştirilmiştir.[152]

4.3.1.Beynelhalk Bank

10 Ocak 1992 tarihinde eski SSCB Vneshekonombank'ın şubesi olmaktan çıkarak bağımsız devlet bankası olmuştur. İlk zamanlarda banka devletin döviz işlemlerini yürütmek, dış ticareti geliştirmek ve ülke dışında muhabir hesaplar açarak devletin dış

[152] Osman Nuri Aras,Azerbaycan'da Para Reformu,Kafkas Üniversitesi,Bakü,2010

işlemlerini yürütmek gibi görevlere sahipti. Daha sonra döviz işlemlerini yürütmek görevi Merkez Bankasına devredildi. İlerleyen yıllarda sadece kamu kuruluşlarına kredi verme yetkisi verilen Beynelhalk bankı özelleştirme işlemleri başladıktan sonra kamu görevlilerine de kredi verme yetkisine sahip oldu. Son yıllara kadar tüm kamu görevlilerinin maaş ödemeleri, kamu dairelerinin bütçeleri, kamu adına yapılan ödemeler Beynelhalk bankası üzerinden yapılıyordu. Özelleştirme başladıktan sonra bu yetkilerin bir çoğu Kapitalbanka devredilmiştir.[153]

4.3.2.Kapital Bank

Kapital Bank 140 yıllık Azerbaycan Emanet Bankasının varisi olarak faaliyetini sürdürmektedir. Günümüzde Azerbaycan'ın en büyük hizmet şebekesine sahip bankadır. 2000 yılında devlet bankası olan Azerbaycan Emanet Bankasının Paşa Holding tarafından özelleştirilmesinden sonra ismi değişerek özel banka olarak faaliyete devam etmiştir. 185 milyon manat sermayeye sahiptir. Azerbaycan'da devlet tarafından ödenen emekli maaşları Kapital Bankasına yatırılmaktadır. 2014 yılında petrol fiyatlarının keskin düşmesi sonucu dünyaya yayılan petrol krizi Azerbaycan'ı da etkilemiştir. Devlet bankası olan Beynelhalk Bankasının krizden çok zarar görmesinden dolayı devlet bankayı özelleştirmeye karar vermiştir. Bu nedenle Beynelhak devlet adına üstlendiği görevleri 2015 yılından itibaren Kapital Bankasına devretmeye başlamıştır. Günümüzde devletin sadece %2 ortaklık payı olduğu Kapital Bankası ileriki yıllarda %50'den fazlasının devlet payına geçmesi planlanmaktadır.[154]

Kapital Bank 2014 yılında 1,27 milyar manat aktife, 795 milyon manat kredi portföyüne, 494 milyon manat mevduata sahiptir.[155]

4.3.3.Banka Dışı Kredi Kurumları

Banka dışı kredi kurumlarının gelişimi ile ilgili bir çok problem vardır. Kurumsal düzenlemelerin yetersiz olması en önemli problemlerden biridir. Ayrıca mikro kredi uygulaması da henüz tam olarak anlaşılmamıştır. Sektörün düzenlemesini Merkez Bankası yapmaktadır. Kredi Birlikleri ve Mikro-kredi kuruluşları banka dışı kredi

[153] http://www.ibar.az
[154] www.kapitalbank.az/haqqimizda/ Kapital Bankası Resmi Sitesi
[155] http://banco.az/az/news/azerbaycanin-en-guclu-5-banki

kuruluşlarıdır. Azerbaycan'da geniş bir potansiyeli ve önemli fırsatları bulunan mikro-krediler, yoksulluğun azaltılması için en uygun yollardan birisi olarak görülmektedir.[156]

4.4.Azerbaycan'da Bankacılık Sisteminin Yetersizliği

SSCB-nin dağılmasıyla birlikte cumhuriyetler arasındaki iktisadi ilişkilerin zayıflaması, savaşın zorlukları, diğer objektif ve subjektif nedenlerden doğan güçlükler de bankacılık sisteminin fonksiyonlarını yerine getirmesini engellemektedir.

Azerbaycan'da son dönemlerde uygulanan, mal ve hizmet üreten ekonomik birimleri etkin ve verimli hale getirmeye yönelik ithalat politikasının bankacılık sektörü içinde geçerli olduğu düşünülebilir. Yüksek maliyet, çağdaş teknolojik gelişme ve yönetim anlayışından kısmen yoksun bir yapıda faaliyet gösteren Azerbaycan banka siteminin, söz konusu sorunlarını çözmüş Türk bankalarının gelişiyle, istenilen yapı değişikliğine piyasa mekanizması kuralları içinde geçmesi daha kolay olmuştur. Hükümetin Türk sermayeli bankalara yönelik olumlu tutumu göz önünde bulundurulduğunda, bu nedenin önemli bir ağırlığa sahip olduğu görülecektir.[157]

Türk sermayeli bankaların şube açmalarına izin verilmesi yanında, ortak banka kurulmasını ve Azerbaycan bankalarına ortak olmasını teşvik edici politikalar bunun en önemli kanıtıdır. Buna, her ikisi devlet bankası olan T.C.Ziraat ve Azerbaycan Agrar Sanayi Bankası tarafından %50 ortaklıkla kurulan Azer-Türk Bankası, Yapı Kredi bankasının Azerbaycan'da kurduğu ve şubeleri bulunan Yapı Kredi Azerbaycan, Türk sermayesi ile kurulan ve daha sonra Azerbaycan Azpetrol şirketininde pay sahibi olduğu ülkede bankacılık alanında bir çok ilkleri ile bilinen Bank Of Baku örnek gösterilebilir.

4.5.Bankacılık Sistemindeki Temel Problemler ve Çözüm Çalışmaları

Ülkede bankalarda daha önce yaşanan illegal işlemler ve yolsuzluklar nedeniyle halkın bankalara olan güveni azalmıştır. Bu sebeple maddi birikim sahipleri, birikimlerini banka dışı yöntemlerle değerlendirdikleri için bankalar mevduat toplamada sıkıntı yaşamaktadır. Bankacılığın temel sorunun likidite sıkıntısı olduğu görülmektedir.

---

[156] Zengin Eyüp,Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Azerbaycan,İstanbul Ticaret Odası,2010,s.87-88
[157] Mikayılov Gahir, Muhtarov Sahriyar,Azerbaycan Bankacılık Sisteminin Finansal Analizi:2006-2011,Journal Of Qafqaz University,Economist and Adminstration, Volume:1,No:1,Bakü,2013

Devalüasyon öncesi bankacılık sektöründeki sorunlardan biri de ülkede gereğinden fazla ticari bulunmaktadır. Bunlar genellikle yeterli sermayeye sahip olmayan, tek şubeli ya da gereğinden çok az şube ağına sahip bir yapısal özellik arz etmektedir. Dünya bankası ve uluslararası para fonunun desteği ile yapılan reformlar bu sayı oldukça azaltmakta ve sorunu gidermeğe yardımcı olmaktadır.

Reformlar sonucu son dönemlerde Azerbaycan bankacılık piyasasında dünya piyasalarına uyum çalışması sonucu nakitsiz ödemelere geçişlerin hızlanmasıdır. Halkın finansam kaynaklarını bankalara aktarması ülkenin ekonomik durmunu iyileştirdiğini ve bunun da halkın sosyal yaşam standartlarını yükselttiğini göstermektedir.

Sektörün bir diger sorunu Merkez Bankasının bağımsız olmamasıdır. En gelişmiş bankacılık sektörlerinde Merkez Bankalarının çok büyük bir bölümü bağımsızdır, ancak Azerbaycan'da tamamen iktidarın kontrolünde olup onun alt bölümü gibi çalışmaktadır.

Merkez Bankasının bankacılık sistemini denetlemesinde ciddi eksiklikler mevcuttur. Yasal düzenlemelerde bankaların likidite, güvenirlilik ve finansal güçleri ile ilgili idari standartların belirtilmemesi, bankacılıkta tekelciliğin önlenmemesi konularında gerekli düzenlemeler bulunmamaktadır.

Genelde nüfusun büyük çoğunluğu Baküde yaşadığından, bankalar diğer şehirlerde şube açma ihtiyacı duymamaktadırlar. Özel sektörün halen yeterli seviyede olmaması bankacılık kesimini olumsuz etkilemektedir.

4.6.Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Sorunlarına İlişkin Çözüm Önerileri

Ekonomik sorunları çözmek için liberal ekonominin uygulanmasını mümkün kılacak mevzuat ve hukuki alt yapının acilen oluşturulması gerekir. Hukuki alt yapı denilince sadece kanunlar değil, aynı zamanda bunların uygulanmasını mümkün kılacak tüzük ve yönetmeliklerde söz konusudur.

Ekonomiye canlılık kazandırmak için devamlı olarak reformların gerçekleştirilmesi gerekir. Bunların en önemlisi özelleştirmelerin tamamlanarak ekonomik durgunluğu canlandırmasıdır. Bu şekilde ülkedeki memur zihniyetini sahiplik duygusu ile değiştirecek ve toplumun bütün fertlerini üretime katarak refah düzeyini

yükseltecektir. Ülkede siyasi gücün Merkez Bankası ve bankaların üzerinden çekilmesi ve Merkez Bankasının tam bağımsız yapıya sahip olması sağlanmalıdır.

Bankacılık sektöründe rekabeti artırmak için yabancı bankaların ülkeye gelişine yapılan kısıtlama uygulamaları kaldırılmalı ve güçlü uluslararası bankaların gelişini sağlayacak kolaylaştırıcı uygulamalar getirilmelidir.

Piyasada yok denilecek kadar az olan bireysel bankacılık hizmetlerinin (çek, kredi kartı, taşıt kredisi vb. Uygulamalar) verilmesi, diğer taraftan factoring, leasing, forfaiting gibi ürünlerin müşterilere sunulması için gerekli hukuki alt yapının oluşturulması gerekir.[158]

4.7.Merkez Bankasının Yapısı

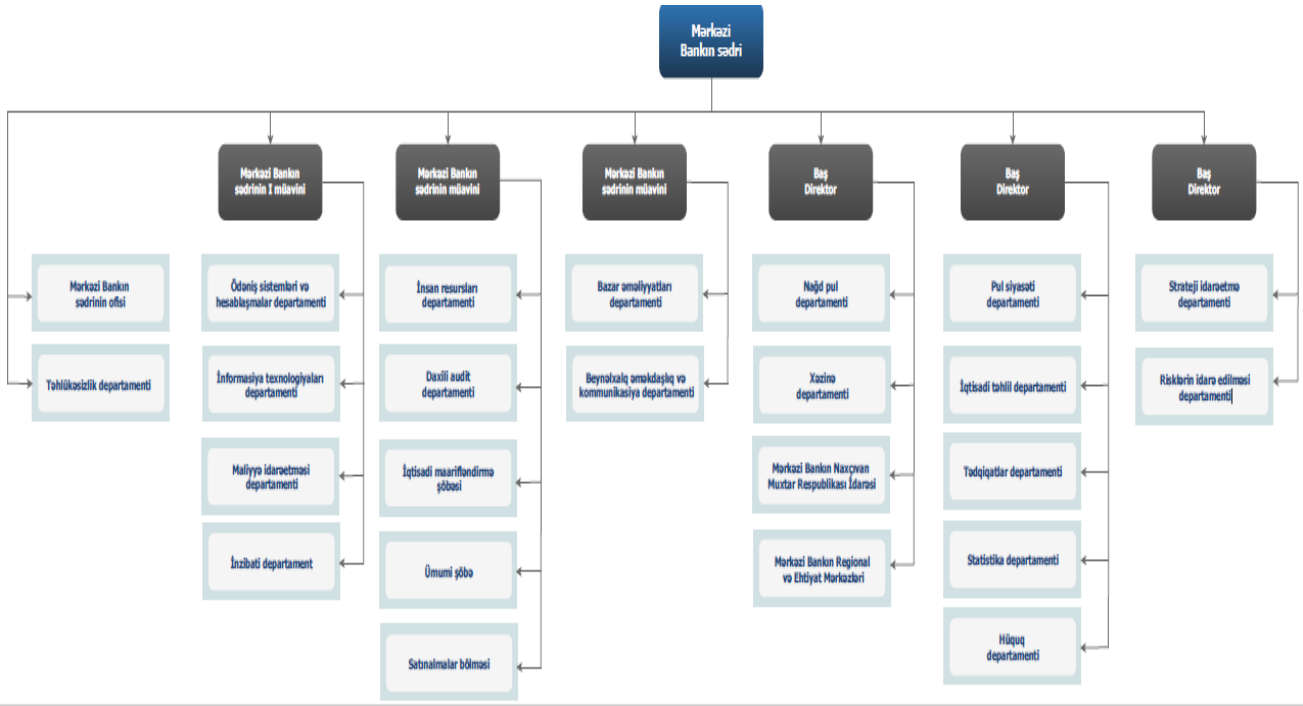
Azerbaycan Merkez Bankası İdare heyeti, merkezi aparat ve araziler üzre idarelerden oluşmaktadır. Merkezi aparat iç denetim departmanından ve İdare heyetinin belirlediği bölümlerden ibarettir.

Merkezi aparatın bünyesinde olan bütün birimler İdare Heyeti tarafından onaylandıktan sonra faaliyete geçebilir. Yani Merkez Bankası İdare Heyeti tarafından idare olunmaktadır.

İdare heyeti idare heyetinin başkanı, 4 yardımcısı ve dışarıdan seçilen 4 kişiden oluşmaktadır. İdare heyetinin üyeleri Azerbaycan Cumhuriyyeti anayasasına göre Cumhur Başkanının önerisiyle Azerbaycan Milli Meclisi tarafından, idare heyetinin başkanıysa Azerbaycan Cumhur Başkanı tarafından atanmaktadır. Görev müddetleri 5 yıllık bir süredir ve görev süreleri bitmeden görevden alma yetkisi de sadece Milli Meclistedir.[159]

[158] https://www.cbar.az/ \Struktur bölümü, p: 3, s:1
[159] https://www.cbar.az/ \Struktur bölümü, p: 5, s:3

Merkez Bankasının araziler üzere 6 idaresi faaliyet göstermektedir. bütün bu idareler de idare heyetine tabidir.[160]

TABLO 6 Merkez Bankası Yapısal Şeması

Kaynak : cbar.az Merkez bankası yapısal şeması.

4.7.1.Azerbaycan Merkez Bankasının Amaçları

3. nesil Azerbaycan Merkez Bankası Kanuna esasen Azerbaycan Merkez Bankasının temel amaçları

- Azerbaycan Bankacılık sisteminin gelişimini sağlamaya yardımcı olmak
- Manatın (milli para biriminin) istikrarını sağlamak ve korumak
- Ödeme sistemlerinin düzenli işlemini sağlamak ve korumak

Şeklinde sıralanmıştır.[161]

[160] www.cbar.az/tarixi s. 25-27
[161] www.cbar.az/tarixi s. 30-31

4.7.2.Azerbaycan Merkez Bankasının Faaliyyetleri

2016 senesinde ülkede uygulanan ekonomik ve kurumsal reformlar sonucu Merkez Bankasının faaliyetleri açısından önemli değişiklikler yaşanmıştır. Şöyle ki, Azerbaycan Cumhuriyyeti Merkez Bankası hakkında Kanuna esasen 2016 Mart ayının 4'de kabul edilmiş değişikliklere uygun olarak bu zamana kadar Merkez Bankası tarafından yürütülen bankacılık faaliyyetlerinin lisanslaması ve düzenlenmesi, bankacılık sisteminin denetimi Merkez Bankasından alınarak yeni yaratılan Mali Piyasaları Denetleme Kurumuna (Maliyye Bazarlarına Nezaret Palatasına) verildi. [162]

Azerbaycan Merkez Bankasının Temel faaliyetleri aşağıda sıralanmıştır :

1. Devletin para politikasını belirlemek ve sürdürmek
2. Paranın tedavüle girmesi ve çıkmasında yürütülen süreci idare etmesi
3. Devletin döviz politikasını belirlemek ve sürdürmek
4. Manatın resmi kurunu döviz kurlarına göre belirlemek ve bunu yayınlamak
5. Döviz kurlarını kanunlara uyarak düzenlemek ve kontrol altında tutmak
6. Döviz-altın rezervlerini yönetmek
7. Devletin Makroiktisadi ve mali sabitlik siyasetini desteklemek
8. Lisanslama yapılmayan ancak kanuna uygun şekilde ödeme sistemlerinin faaliyetini düzenlemek
9. Nakit dolaşımı düzenlemek ve kontrol altında tutmak
10. Diğer başka kanunlarda bu kapsamda öngörülen görevleri yerin getirmektir.[163]

4.7.3.Merkezi Hazine

Devlet gelir ve giderleri ile alakalı bütün nakit haraketlilikleri Azerbaycan Merkez Bankası tarafından yapılmaktadlr. Yani devletin hazinesi Merkez Bankasıdır. Keza altın ve Döviz rezevleri de buradadır.[164]

[162] www.cbar.az/tarixi s. 35-38
[163] www.cbar.az/tarixi s. 40-50
[164] www.cbar.az/tarixi s. 52

4.7.4.Azerbaycan Merkez Bankasının Temel Sorunu

Azerbaycan Merkez Bankası bir takım ekonomik ve siyasal nitelikte olan sorunlar nedeniyle çağdaş bir konumda değildir. En önemli sorunlardan biri olarak merkez bankasının iktidardan bağımsız haraket edebilme yetkisinin olmamasını göstere biliriz. Keza merkez bankası ancak siyasi istikrardan bağımsız bir şekilde faaliyetini sürdürebilmesi durumunda arzu olunan yeterlilik seviyesine ulaşa bilir.

4.8.Azerbaycan Bankacılık Sektöründe Denetim

4.8.1.Azerbaycan'da Denetimin Tarihsel Aşamaları

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra Dünya ülkeleri ile ilişkileri yürütmeye başladı. Ve bu ekonomik kontrol sisteminin doğuşunu tetikledi. Alternatif bir eğitim yaratılması kaçınılmaz hal aldı. Azerbaycan'da Denetime dair evrakların tarihsel kronolojisine bakacak olursak, ilk önce 16 Eylül 1994 Haydar Aliyev tarafından imzalanmış "Denetçi Faaliyeti Hakkında" A.C. Kanunu kabul edilmiştir. Hemen peşinden 1995 Eylül 19'da A.C. Milli Meclisinin kararıyla Denetçiler Komitesi hakkında kanun kabul edilmiştir. 5 Nisan 1996 senesinde Azerbaycan'da denetim komitesi ilk kez faaliyete başladı. 5 Mayıs 2003 senesinde Azerbaycan denetim Komitesi Avrupa maliye ve denetim federasyonu üyeliği kabul edilmiştir.

1 Ocak 2010 tarihinde ise Azerbaycan'da uluslararası denetim standartlarının uygulamasına başlanmıştır. Bankalarda denetim otoritesiyse kurulduğu günden itibaren Merkez Bankası olmuştur taaki Mali Piyasaları Denetleme Odası kurulana kadar. 3 Şubat 2016 tarihli Azerbaycan cumhuriyeti cumhurbaşkanlığı kararnamesi uyarınca menkul kıymetler piyasası, yatırım fonları, Sigorta, kredi kuruluşlarının (Bankacılık, banka dışı kredi kuruluşları ve posta iletişim operatörü) ödeme sistemleri ruhsatlandırılması, düzenlenmesi ve denetlenmesi, bu alanlarda kontrol sisteminin şeffaflığını, esnekliği sağlaması adına Azerbaycan cumhuriyeti mali piyasaları denetleme odası tüzel kişiliği oluşturuldu.[165]

[165] https://www.fimsa.az/az/history\ Mali Piyasaları Denetleme Odası\ Tarihsel gelişimi s:1

4.9.Mali Piyasaları Denetleme Odası Nedir

Finansal Piyasalar Denetleme Odası, alacaklıların, yatırımcıların ve sigortalıların haklarının korunmasının yanı sıra, finansal piyasaların etkin işleyişini sağlayan ilk tüzel kişiliktir. Bu kurum Dünya ekonomisinin ayrılmaz bir parçası olan Azerbaycan ekonomisi karşısında finansal sektörün sürdürülebilirliğini sağlamak ve bu alandaki kontrol önlemlerini güçlendirmek gibi küresel ekonomik alanda gerçekleşen süreçlere hızlı bir şekilde yanıt vermeyi hedeflemektedir. Ülkedeki menkul kıymetler piyasasının esnekliğinin ve şeffaflığının sağlanması, yatırım fonu, bankacılık ve sigorta faaliyetlerinin yanı sıra ödeme sistemleri ile bu alanlardaki düzenleyici ve denetleyici sistemlerdeki gelişmeler bu görevlerin bir parçasıdır.[166]

Mali Piyasaları Denetleme Odası, Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, Azerbaycan Cumhuriyeti yasaları, 3 Şubat 2016 tarihli Tüzük, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın diğer kararnameleri, Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu kararnamesi ve kararları ile diğer normatif yasal düzenlemelerle yönetilir.

Oda, haklarını kullanırken, devlet ve yerel özerk kuruluşlarla, uluslararası ve sivil toplum kuruluşlarıyla, diğer tüzel kişiler ve bireylerle etkileşim halinde çalışır.

Oda, kamu ve / veya sosyal açıdan önemli faaliyetlerle ilgilenir. Oda girişimcilik faaliyetinde bulunamaz. Oda faaliyetlerinden elde edilen fonlar (gelir) çalışmalarına yönlendirilir.

Oda bağımsız bakiye, mal, hazine ve banka hesaplarına, ismiyle damgaya sahiptir.

Yasaya göre, Oda pazarlık yapma, mülkiyet ve mülkiyet haklarını kendi adına alma ve kullanma ve ayrıca görevlerini yerine getirme hakkına sahiptir. Oda, mahkemede davacı veya davalı olarak hareket edebilir.[167]

Mali Piyasaları Denetleme Odasını genel olarak aşağıdaki şekilde ifade edebiliriz:[168]

- **Vizyonu:** Sağlam, dayanıklı ve etkili bir finansal sistem oluşturmak**.**

[166] Ramila Aliyeva \“Mali Piyasaları Denetleme Odasının faaliyyetlerine temel bakış” makalesi
[167] www.fimsa.az/ bölüm:4, s:3
[168] www.fimsa.az/ bölüm:4,s:5

- **Hedefi:** Finansal piyasaların düzenlenmesi ve finansal istikrarın kontrolü ve yatırımcıların ve tüketicilerin haklarının korunması.
- **Misyonu:** Finansal sürdürülebilirliğin sağlanması için finansal sistemin yeniden yapılandırılması, Uluslararası standartlara uygun düzenleyici ve kontrol çerçevesinin oluşturulması, Finansal haklara sahip tüketici haklarının korunmasını sağlayacak etkili mekanizmalar oluşturmak, Müşteri uygunluk denetimi (customers due diligence) ve uygunluk uyumuna (compliance) dayalı bir izleme çerçevesinin oluşturulması.

Bunları aşağıda sıralanmış olan ilkeler çerçevesinde yapmaktadır:[169]

1. Dürüstlük ve bütünlük ilkesi: özel ve iş dünyasında yüksek manevi değerlere adanmış dürüst, vicdanlı bir ekip
2. Profesyonellik ilkesi: şeffaf, tarafsız bir şekilde zamanında ve sonuca odaklı, yetkin ve etkin faaliyet
3. Sorumluluk ilkesi: Etik standartlar, iş standartları, iyi yönetim ve kişisel mülkiyet ilkelerine dayalı faaliyet
4. Girişimler ve sürdürülebilir kalkınma ilkesi: Düzenli olarak bilgi ve becerileri geliştiren yaratıcı ve ileriye dönük bir personel ve organizasyon
5. Takım ruhu ilkesi: İç iletişimi ve iş birliğini teşvik eden bir ortam sağlamak.

4.9.1.Mali Piyasaları Denetleme Odasının Amacı ve Faaliyet Yönleri

Oda faaliyetinin amacı, Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki finansal piyasaların etkin işleyişini ve sürdürülebilirliğini sağlamak, alacaklıların, sigortalıların, yatırımcıların ve diğer finansal piyasa tüketicilerinin haklarını korumak, finansal piyasaların ruhsatlandırılması, düzenlenmesi ve denetlenmesidir. Oda, faaliyetlerini yürütürken, finansal piyasaların düzenlenmesi için uluslararası ilke ve standartlara da rehberlik etmektedir.

[169]www.fimsa.az/ bölüm:2,s:1-3

Mali Piyasaları Denetleme Odasının temel faaliyetleri aşağıdaki gibidir:[170]

- Mali piyasalar alanında devlet politikasının oluşturulmasına katılmak ve bu politikanın uygulanmasını sağlamak, düzenlemeleri ve mevcut mevzuata uyumu denetlemek;
- Finansa l piyasaların gelişmesini sağlamak;
- Makro iktisadi denetimin sağlanması;
- Finansal piyasaların düzenlenmesiyle ilgili normatif eylemleri kabul etmek ve ilgili yasal işlemlerin hazırlanmasına katılmak;
- Finansal piyasalardaki faaliyetlerin ruhsatlandırılmasının, izinlerin verilmesinin ve iptal edilmesinin sağlanması;
- Finansal piyasaların sürekli ve eksiksiz bir şekilde izlenmesini, denetlenmesini veya üçüncü kişilere devredilmesini ve raporların alınmasını sağlamak;
- Kontrol sisteminin mevduat sigortasında işleyişini sağlamak;
- Finansal piyasalarda tek bir bilgi sisteminin uygulanmasını sağlamak.

4.9.2.Mali Piyasaları Denetleme Odasının Görev ve Hakları

1. Mali Piyasaları Denetleme Odasının görevlerini şu şekilde sıralayabiliriz:[171]
    - Oda tarafından kontrol edilen konularda stres testleri belirleme ve uygulama, finansal piyasalardaki sistemik riskleri analiz etme, stres testleri ve senaryoları yürütme, finansal piyasalar düzenleme yönergelerini belirleme ve uygulama;
    - Oda tarafından kontrol edilen konularda Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu "Muhasebe" gereklerine uyumu izlemek;
    - Oda tarafından kontrol edilen konuları etkilemek için önlemler alma;
    - Oda tarafından kontrol edilen konuların sağlığı için bir eylem planı hazırlama, uygulamasını koordine etme ve uygulamasını kontrol etme;
    - Oda tarafından kontrol edilen konularda kurumsal yönetim standartlarını tanımlamak ve uygulamalarını kontrol etmek;

[170] www.fimsa.az/ bölüm:4,s:7-11
[171] www.fimsa.az/ bölüm:5, s:5-20

- Tüketim kalemlerinin sıralanması, satışı ve kayıtları ile ilgili kuralları belirlemek ve bu kurallara uyumu izlemek;
- Tüketicilerin ve yatırımcıların finansal piyasalardaki haklarını korumak;
- Finansal piyasaların gelişim yönleri hakkında önerilerde bulunmak;
- Devlet kurumlarının, yerel özerk yönetim organlarının, tüzel kişilerin ve finansal piyasalardaki bireylerin faaliyetlerini koordine etmek;
- Finansal piyasalar alanındaki yasal düzenlemelerin, kalkınma kavramlarının ve hedeflenen programların hazırlanmasına ve uygulanmasına katılmak;
- Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası anlaşmalarıyla düzenlenen Oda'nın yetkisi dahilindeki konularda Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taahhütlerini yerine getirmesini sağlamak;
- Finansal piyasalar alanında yasal belgeler vermek, konuyla ilgili görüşlerini ifade etmek;
- Mali piyasalar alanındaki idari yanlışlık işaretlerini tespit etmek, Azerbaycan Cumhuriyeti İdari Suçlar Kanunu'na uygun önlemleri almak ve suç belirtileri varsa gerçekler hakkında bilgi vermek;
- Nüfusu, finansal piyasaların ve araçların, finansal piyasaların ve yatırımların teşviki konusunda eğitmek için önlemler almak;
- Denetim makamının yetkilerini Azerbaycan Cumhuriyeti "Suçlu Elde Edilen Fonların veya Diğer Mülkiyetlerin Yasallaştırılması ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesi" Kanunu uyarınca kullanmak;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının 23 Mayıs 2011 tarihli ve 429 sayılı Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi uyarınca düzenlenecek finansal piyasalar alanında elektronik hizmetler "Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanı tarafından oluşturulan tüzel kişiler ve tüzel kişiler tarafından verilen elektronik hizmetler alanındaki bazı tedbirler";
- Oda faaliyetleri ile ilgili olarak Azerbaycan Cumhuriyeti "Vatandaşlara Temyiz Üzerine", "İdari İşlemler Üzerine" ve "Bilgiye Erişim Üzerine" yasalarına uygun olarak yapılan başvuruları incelemek ve yasaya uygun olarak hareket etmek;

- Büro işlerini ve vatandaşların kabulünü ilgili normatif yasal düzenlemelerin gereklerine uygun olarak düzenlemek, Oda çalışanlarının ek eğitim ve profesyonelliğini artırmak için önlemler almak;
- Kamuoyunu faaliyetlerini bilgilendirmek, web sitesini kurmak ve sürdürmek ve bu sitedeki Azerbaycan Cumhuriyeti "Bilgiye Erişim" Yasasına uygun olarak açıklanan kamuya açık bilgileri listelemek ve bu bilgilerin sürekli olarak güncellenmesini sağlamak
- Odaya tahsis edilen bütçenin, atama, kredi, hibe ve diğer finansal kaynaklar tarafından etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının eylemleri tarafından belirlenen diğer görevleri yerine getirmek.

2. Mali Piyasaları Denetleme Odasının bu görevleri yerine getirirken kullandığı haklarsa böyledir:[172]
    - Mali piyasalar alanında taslak yasal düzenlemenin kabulü, yasada değişiklik yapılması, yorumlanması, askıya alınması veya iptali hakkında önerilerde bulunmak;
    - Azerbaycan Cumhuriyeti'nin finansal piyasalar alanındaki uluslararası anlaşmalara desteklenmesi için önerilerde bulunmak ve bu sözleşmelerin hazırlanmasına katılmak;
    - Uluslararası deneyim uygulama olanaklarını incelemek, yabancı ülke ile ilgili deneyimleri incelemek için uluslararası kuruluşlar, ilgili devlet kurumları ve yabancı ülke merkez bankalarıyla iş birliği yapmak;
    - Finansal piyasalarda teftiş yapmak, zorunlu icraat vermek ve başka adımlar atmak;
    - Faaliyetlerle ilgili konularda araştırma yapmak, çalışma grupları ve komiteler oluşturmak;
    - Devlet organlarına ve yerel özyönetim organlarına, tüzel kişilere ve bireylere gerekli bilgileri (belgeleri) sormak ve bu bilgileri (belgeler) onlardan almak;

[172] www.fimsa.az/ bölüm:5, s:21-29

- Faaliyetler hakkında yorum ve önerilerde bulunmak, analiz etmek ve özetlemek, analitik materyaller hazırlamak;
- Bağımsız uzmanları faaliyetlerine mevzuata uygun olarak dahil etmek;
- Konferanslar, toplantılar, seminerler ve faaliyetlerle ilgili diğer etkinlikleri yürütmek;
- Çalışanlara devlet ödülleri ve diğer ödüller sunmak ve onları teşvik etmek için önlemler almak;
- Özel bültenleri ve diğer yayınları yayınlamak;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanını tarafından belirlenen diğer hakları yerine getirmek.

4.9.3.Mali Piyasaları Denetleme Odasının Yönetimi Şekli

Oda, faaliyetlerinde ve yönetiminde gelişmiş kurumsal yönetim standartları uygulamaktadır. Yönetim Kurulu tarafından yönetilmektedir. Yönetim Kurulu Odanın genel yönetim ve denetimini sağlamaktadır. Yönetim Kurulu beş üyeden- Yönetim Kurulu Başkanı (Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından atanan ve görevden alınan), iki yardımcı ve diğer iki üyeden oluşmaktadır. Yönetim Kurulu üyeleri ve aynı zamanda Odadaki diğer tüm görevliler, Odada görevleri süreçte bilimsel, pedagojik ve yaratıcı faaliyetler dışında, diğer ücretli faaliyetlerde bulunamazlar. Yönetim Kurulu üyeleri ve Odadaki diğer tüm görevliler, yasaların öngördüğü durumlar dışında, tüzel kişilerin yönetim organlarında kullanılamazlar. Yönetim Kurulu üyeleri ve aynı zamanda Odadaki diğer tüm görevliler, siyasi partilere ve kamu derneklerine üye olamazlar ve burada sorumlu tutulamazlar.[173]

4.9.3.1.Yönetim Kurulunun Sorumlulukları

- Kurucunun yetkisinin yerine getirilmesi için Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanına teklif sunmak ve belgeleri sunmak (Oda'nın mali tabloları ve faaliyetleri hakkındaki yıllık rapor dahil);
- Oda'nın gelişim yönlerini, stratejik hedeflerini ve planlarını tanımlamak ve Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanı'nı bilgilendirmek;

[173] www.fimsa.az/ bölüm:7, s:4-6

- Oda'nın sermaye rezervlerinin oluşturulması ve bu kaynakların kullanım sırasının belirlenmesi;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile anlaşarak, Oda tarafından kontrol edilen konular tarafından ödenecek ücretlerin miktarını ve bu ücretlerin ödenmesine ilişkin prosedürü belirlemek;
- Finansal piyasalar alanında lisanslama (bankacılık ve sigortacılık faaliyetlerinin lisanslanması konusunda Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile koordineli olarak) ve davalarda ve kanunlarla öngörülen izinler hakkında karar vermek;
- Oda dış denetçisinin atanması ve Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile anlaşarak denetim raporunun kabulü;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı onayı ile Oda yönetimi, iştirakleri ve temsilciliklerinin kurulmasına karar vermek;
- Odanın faaliyetini kontrol etmek;
- Oda faaliyetlerinin iç kurallarının (çıkar çatışmasının dışlanması kuralı dahil), yönetim prosedürlerinin, yasal birimlerin yanı sıra tüzük, şube ve temsillerin onaylanması;
- Oda faaliyetleriyle ilgili yıllık raporu dinlemek;
- Dış denetçi denetimlerinin sonucu ve diğer denetimlerin sonuçları hakkında işlem yapmak;
- İç denetim hizmetinin faaliyetlerini denetler ve faaliyetleri hakkında raporlar alır, ayrıca üyelerini atar ve görevden alır;
- Her yıl 31 Mart'a kadar Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanına, bir önceki yıl için ülkenin mali piyasalarının durumu ve umutları hakkında bir rapor sunmak;
- Kurul toplantılarına en az ayda bir defa yapılmaktadır. Yönetim Kurulu toplantıları üyelerin yarıdan fazlası katıldığında geçerlidir. Yönetim Kurulu toplantısında her üyenin bir tek oy hakkı vardır. Kararlar basit oy çoğunluğu ile alınır. Oylama sürecinde üyelerin tarafsız kalmasına izin

verilmemektedir. Oy sayısı eşit olduğunda, Yönetim Kurulu Başkanı'nın (veya diğer yedek üyelerin) oyu önemlidir.[174]

4.9.4.Oda Faaliyetleri Üzerinde Kontrolün Şekli ve Kapsamı

Oda faaliyetlerinin denetlenmesi Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından yapılır. Oda faaliyetlerine ilişkin yıllık rapor Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanına sunulur. Oda'nın tasfiyesi ve yeniden düzenlenmesi Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından yapılır.[175]

4.9.5.Odanın İç Denetimi

Oda bir iç denetim hizmeti kurar. İç denetimler ve bu hizmeti yapan kişiler, faaliyetlerinde bağımsızdır ve işlevlerini yerine getirirken sonuçları bağımsız olarak değerlendirme ve üretme hakkına sahiptir. Oda İç Denetim Servisi çalışanları, Azerbaycan Cumhuriyeti İç Denetim Kanunu'nda belirtilen şartları yerine getirmelidir. Oda'nın iç denetim hizmeti, Kurul'a bağlıdır ve rapor eder. İç denetim hizmeti çalışanları Yönetim Kurulu tarafından atanır ve görevden alınır. [176]

4.9.5.1.İç Denetim Hizmetinin Temel İşlevleri

- Riskli yıllık denetim faaliyeti planını onaylamak için Kurul'a sunmak
- Risk yönetimine, iç kontrol ve gözetim sistemlerine sistematik ve amaçlı bir yaklaşım uygulayarak, yönetim sürecini yöneterek ve risk yönetimi, iç yönetim ve kontrol sistemlerinin iyileştirilmesinde ve sürecin yönetilmesinde yardımcı olarak Oda'nın hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak;
- Oda'nın finansal ve ekonomik performansını ve finansal durumunu doğru bir şekilde değerlendirmek için tüm alanlarda düzenli operasyon denetimleri yapmak;
- İç denetim kontrollerinin sonuçları hakkında Kurula teklif sunmak, ayrıca ortaya çıkan eksiklikleri ortadan kaldırmak

[174] www.fimsa.az/ bölüm:8, s:1-5
[175] www.fimsa.az/ bölüm:9, s:1
[176] www.fimsa.az/ bölüm:9, s:2-3

- Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu'nda belirtilen "İç Denetim" ve diğer işlevleri yerine getirmek.[177]

Tüm ilgili bölümler ve Oda çalışanları, iç denetim memurlarının talebi üzerine gerekli belgeleri temin etmek ve görevlerini yerine getirmek için gerekli koşulları yaratmakla yükümlüdür.

4.9.6.Dış Denetimi

Oda'nın mali ve ekonomik faaliyetlerinin denetimi Kurul kararı ile gerçekleştirilir. Oda, performansının bağımsız olarak doğrulanması için bir dış denetçi kullanabilir. Ancak aynı dış denetçi ile üst üste üçten fazla süre için sözleşme imzalayamaz.

4.9.7.Mali Piyasaları Denetleme Odasında Muhasebe ve Raporlama

Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu'nda "On Accounting" (Mali Muhasebe) Kanunu, tüzel kişiler için oluşturduğu sıraya göre muhasebesi yapılır, mali tabloları derlenir, sunulur ve yayınlanır. Oda, istatistik kayıtlarını yapar, Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu'na göre "Resmi istatistiklere" uygun olarak istatistiksel raporlar hazırlar ve sunar. Oda, yönetimin, şubelerin ve temsilcilerin yanı sıra diğer alt kuruluşların finansal ve ekonomik faaliyetlerinin doğrulanmasını sağlar.[178]

4.9.8. Mali Piyasaları Denetleme Odasının Bankacılık Sektörü açısından Özet Göstergeleri

Toplam olarak 17749 personel barından 30 banka Mali Piyasaları Denetleme Odası tarafınca 2019 senesi itibariyle denetime ve gözetime tabi tutulmuştur. Bunlardan ikisi Devlet bankası, 13'ü özel, 15'i yabancı sermaye bankasıdır. Toplam 512 banka şubesi ve 129 birimi denetime tabi tutulmuştur. Aynı dönem içerisinde bankaların yanısıra toplamda 52'si kredi birlikleri ve 96 banka dışı kredi kurumu da denetimden geçmiştir. Bunlardan 1'i Devlet banka dışı kredi kurumu, 95'i özel banka dışı kredi kurumudur. Bu denetim sonucu ortaya çıkan veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

[177] www.fimsa.az/ bölüm:9, s:4
[178] www.fimsa.az/ bölüm:10, s:1-4

VARLIKLAR	31.03.2019 (milyon m)
1. Nakit Kaynaklar	1340.3
2. Merkez Bankasındaki Muhbir Hesaplar	1895
3. Nostro Hesaplar	2652.4
4. Mevduatlar	6871.2
5. Menkul Kıymetler	4318.9
6. Bankalar ve mali enstitülere verilen krediler	324.8
6.1 Net Krediler	223.2
7. Müşterilere verilen Krediler	12714.5
7.1 Net Krediler	11233.2
8. Duran Varlıklar	839.8
9. Maddi olmayan Duran varlıklar	154.41
10. Diğer Aktivler	1315.7
11. Toplam Varlıklar	43883.41

TABLO 7 Bankacılık sektörünün 31.03.2019 tarihine olan varlıklar toplamı

Karşılıklar	31.03.2019 (mlyn m)
1. Mevduatlar (maliyye enstitüleri dışında)	18572.1
1.1. Gerçek kişilerin mevduatları	8253.5
1.1.1 vadeli	5565.9
1.1.2 vadesiz	2687.6
1.2 Tüzel kişilerin mevduatları	10318.6
1.2.1 vadeli	1720.7
1.2.2 vadesiz	8597.9

2. Merkez Bankası gereksinimleri	331.1
3. Loro Hesaplar	398.8
4. Maiyye enstitülerinin mevduatları	1085.4
5. Banka Kredileri	79.6
6. Diğer maliyye enstitülerinin kredileri	1809.7
7. Diğer değerler	1407.3
8. Toplam Karşılıklarlıklar	60639.4

TABLO 8 Bankacılık sektörünün 31.03.2019 tarihine olan karşılıklar toplamı

Sermaye	**31.03.2019 (mlyn m)**
1. Özkaynaklar	4027.6
2. Genel Rezervler	278.3
3. Toplamı	4305.9

TABLO 9 Bankacılık sektörünün 31.03.2019 tarihine olan sermaye toplamı

Kar ve Zarar Kalemleri	**31.03.2019 (mlyn m)**
1. Faiz ve gelirlerin bu türden olan türleri	484.3
1.1 Kredilerden faizler	322.8
Birden Çok Faiz Oranı Üzerindeki Tahmini Güven	58.9
2. Faiz və ilgili garcamalar	147.8
2.1 Mevduatlardan faizler	99.3
3. Net gelir (zarar)	282.9

4. Faiz dışı gelirler	154.3
5. Faiz dışı harcamalar	283.4
6. Faaliyet karı (zararı)	179.1
7. Varlıklardaki olası zararlar için özel rezervlerin yaratılması için tahsisler	63.1
8. Diğer gelirler (zararlar)	42.3
9. Vergiler ödenmeden önceki kar (zarar)	148.4
10. Kardan vergiler	15.5
11. Net kar (zarar)	123.9

TABLO 10 kar zarar göstergeleri

Kaynak: www.fimsa.az 31/03/2019 tarihli rapor

4.10.Azerbaycan Bankacılığında Basel

Bilindiği üzere bankaları lisanslamasını ve yerinde denetimini ve bankaların uzaktan gözetimini bankaların gözetim departmanı yapmaktadır. BASEL 2'de bu kapsamda önemli rol oynamaktadır. Sermaye sözleşmesi ve diğer prensipler yani genel olarak BASEL 2 son zamanlarda Azerbaycan bankacılık sektöründe önemli ölçüde uygulanmaktadır. Buna göre 1 yapısal blokta talep edilenlerden yalnızca kredi riskine uyarlamış sermaye gereksinimi hesaplandığından ama operasyonel riskle ilgili çalışmaların da devam etmesine rağmen buna kısmen ancak 2 ve 3. Yapısal bloklarıyla uyum tamamen sağlanmıştır.

Risk odaklı bankacılık gözetimi yaklaşımı ve CAMEL(s) reyting olarak adlandırılan denetim ve gözetim faaliyeti kapsamında genel olarak her şeyi kapsayan yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bu işlemle uzaktan gözetim ve yerinde denetim birimleri tarafından gözetim departmanları tarafınca gerçekleştirilmektedir.[179]

[179] Abbasov, Azim: Azerbaycan'da Maliyye Bazarının Formalaşması ve Bazar iqtisadiyyatında Maliyye-Kredit Sisteminin Problemleri, s:45

4.10.1.Uzaktan Gözetim Birimi

Denetim kapsamında bankalar kamu denetçileri tarafından sürekli izlenmektedir. Bu kapsamda günlük, haftalık, aylık ve yıllık raporlar hazırlayarak ve sunarak izlenimi kolaylaştırmaktadırlar. Bireysel olarak risklerinin izlenmesi, bankaların diğer bankalarla kıyaslı analizi, Erken uyarı sisteminin kontrolü, Banka yöneticileri ile görüşmeleri gerçekleştirmek, bankaların bağımsız denetim Raporlarının incelenmesi, dönemsel olarak bankalarla ilgili raporlar hazırlamak, yerinde denetim yapılması önerisinde bulunmak ve denetime destek göstermek, bankalarda çeşitli risk alanları ile ilgili yerinde izlenimler gerçekleştirmek gibi fonksiyonları gerçekleştirmek adına uzaktan gözetim birimi kullanılmaktadır.[180]

4.10.2.Yerinde Denetim Birimi

Bankalar CAMEL Reyting Sistemi kapsamında değerlendirmeler yapmak ve belli bir Dönemi kapsayan denetimi gerçekleştirmekle yükümlüdürler. Bu konuda yapılan ve elde edilen bilgilerin yerinde denetimi, Banka risklerini ve gelirlerinin İncelenmesi adına, risk yönetimi ve yönetim kalitesinin değerlendirilmesini ve alınan bütün kararların icra düzeyinin değerlendirilmesi bu kapsamda hedeflendirilmiştir. [181]

[180] Abbasov, Azim: Azerbaycan'da Maliyye Bazarının Formalaşması ve Bazar iqtisadiyyatında Maliyye-Kredit Sisteminin Problemleri, s:53-56

[181] Abbasov, Azim: Azerbaycan'da Maliyye Bazarının Formalaşması ve Bazar iqtisadiyyatında Maliyye-Kredit Sisteminin Problemleri,s: 60-65

SONUÇ

Ekonominin bütün kurumları için olduğu gibi bankacılık sektörü açısından da ister iç denetim isterse de dış denetim sistemlerinin varlığı ve bu alana belirli standartlar ve kurallar getirmesi bankacılık sektörünün gelişimini sağlamaktadır. Yaşanan krizler denetim olgusunun ne kadar önemli olduğunu bir daha ortaya çıkarmıştır. Dış denetim vasıtasıyla banka faaliyetleri dışarıdan denetlenerek, bilanço yapısının kontrol altında tutulması sağlanmaktadır. En önemli unsurlardan biriyse iç denetimdir. Çünkü etkin bir iç denetim bankanın dahili maliye raporlarının incelenerek bütün usulsüzlüklerin aradan kaldırılarak, bankanın faaliyetlerinin tam ve güvenilir bir şekilde yürütülmesini beraberinde getirmektedir. Güçlü bir iç denetim sistemi bankanın amaçlarına ulaşılması, uzun dönemli kar hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve güvenilir mali ve idari raporlamanın sürdürülmesi için gereklidir.

Gözetim ve denetim otoritesi ayrıca bankanın bağlı ortaklıklarına ilişkin bilgiyi elde edebilmek için de gerekli araçlara sahip olmalı ve kamuoyuna açıklanan tüm bilgilerinin değerlendirmesini ve analizini yapmalıdır. Raporlar analiz edilerek, bankanın sermaye yeterliliği, kredi limitleri vb. ihtiyati kurallara uyup uymadığının değerlendirmesi yapılır. Dışarıdan denetimde tespit edilen problemlerin daha ciddi problemlere yol açmadan çözümü için gerekli düzenleyici önlemlerin alınması sağlanmalıdır. Hazırlanan raporlar sadece tek bir bankaya yönelik değil tüm bankacılık sektörünün izlediği genel trendi belirlemek açısından da önem taşımaktadır. Bu raporlar ayrıca banka yönetimiyle düzenli olarak sürdürülen temaslarda ele alınmalıdır. Dışarıdan denetim işlevi ile hazırlanan raporlar yerinde denetimin zaman ve fayda açısından en etkin biçimde yapılabilmesine de yardımcı olmaktadır.

Günümüzde küreselleşen finansal piyasalar kendi iç dinamikleriyle çalışmaktadırlar. Böylesi karmaşık bir ortamda bankalar için risklerle karşı-karşıya kalmak kaçınılmaz bir son oluyor. Hem bankalar hem de ekonomi gözetim ve denetim sistemleri oluşturularak bu risklerden korunmaya çalışmaktadırlar. Etkin bir koruma sağlanması için artık iki kurala uymak zorunlu hale gelmiştir. İlk olarak artık küreselleşen koruma şekli olan ortak risk ölçümleme teknikleri kullanmak, gözetim ve denetim sistemlerinin mevzuat oluşturma ve uygulamayı denetleme yöntemlerinin gelişmiş

olması gerekmektedir. Bütün bunların ışığında bu sıralanan şartlar Basel uzlaşıları ile etkin bir şekilde çalışabilir. Bütün Basel 1, Basel 2, Basel 3 ve Basel 4 çerçevesinde oluşturulan bankacılık denetimine ilişkin düzenlemelerle tüm küresel bankacılık sisteminin daha sağlıklı bir yapıya kavuşması amaçlanmaktadır. Piyasalarda sürekli yaşanan değişiklikler nedeniyle Basel uzlaşıları da piyasanın peşinden koşarak kendini geliştirmektedir.

Tezde Azerbaycan'da bankacılık sektöründe uygulanan denetim süreçlerini ele almak ve denetimin bankacılık sektörü üzerindeki etkisini ortaya koymaktır.

Azerbaycan, önemli bir petrol ihracatçısı ve stratejik konumu olması nedeniyle hızla gelişen, Güney Kafkasya'da yer alan bir ülkedir.

Son on yılda, artan milli gelire ve büyüme hızına paralel olarak ülkede, iş hacimlerinde, faaliyet gösteren banka sayılarında ciddi artışlar gözlenmiştir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Azerbaycan bir dizi problemle karşılaşmıştır.

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti serbest pazar ekonomisi prensiplerini uygulamaya, aynı zamanda da dünya ile entegre olma çalışmalarını da hızlandırmıştır.

Azerbaycan diğer alanlarda olduğu gibi, bankacılık sektöründe de zamanının en iyi, en seçilmiş düzenlemelerine paralel düzenlemeler getirmiştir. Ancak, "Bankalar Kanunu'nun getirdiği çağdaş düzenlemeler ve uygulamalar konusunda kamuoyu bilincinin yeterli düzeyde olmaması, Azerbaycan hukuku açısından bazı sorunları ortaya çıkarmaktadır. Azerbaycan'da bütün bunlarla birlikte, bankaların denetimi konusunda önemli ve çağdaş düzenlemeleri de gözden kaçırmamak gerekmektedir.

Azerbaycan'da bankalar iç ve dış denetime tabi tutulmaktadır. İç denetim, bankaların mevzuatına göre, bankanın, faaliyetlerinin, üretilmiş her türlü bilginin güvenirliliğinin muhasebe, mevzuat, finansal ve diğer yönlerden bu amaçla çalışan Denetim Kurulu, İç Denetim Departmanı Denetim Kurulu'nun bir alt organı olan ve onun kontrolü altında faaliyet gösteren İç Denetim Departmanı ve son olarak iç denetçi tarafından araştırılıp, incelenerek üst yönetime rapor edilmesidir. 22.05.2007 tarihli "A.C.

İç Denetimi Hakkında Kanun" da İç Denetim sisteminin faaliyetlerinin usul ve esasları belirtilmektedir.

Azerbaycan'da bankaların etkin dış denetim sistemini daha çok yeni kurulan bir kurum olan Mali Piyasaları Denetleme Odası tarafından yürütülmektedir. Dış denetimde amaç ekonomik kamu düzeni koruyarak sistemin doğru ve sağlıklı şekilde gelişmesini sağlamaktır. Ve bu yeni kurumla beraber Azerbaycan Bankacılık Sektörünün performansının artması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Dergiler

10 soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel 2) BDDK Araştırma Dairesi, Ocak 2005.

5411 sayılı bankacılık kanun.

A.Elesgerov, N.Ramazanov, Para Siyaseti ve Global Çağırışlar, AMB-I,Merkez Bankası ve İktisat dergisi,2013.

Abbasov, Azim: Azerbaycan'da Maliye Bazarının Formalaşması ve Bazar İqtisadiyyatında Maliyye-Kredit Sisteminin Problemleri.

Alper ÖZÜN ve Hasan CANDAN, Bankalarda Risk Yönetimi Ve Basel II , 2.b., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2009.

Ayhan ALTINBAŞ, Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği, İstanbul: Turhan Kitabevi, 2006.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Piyasa Riski Ölçümleme Yöntemlerine İlişkin Analiz, 2010.

Basel 2-nin Kapsamı, Türk finans ve reel sektörüne etkileri, T. Garanti Bankası Risk Yönetim Md. Yayını,.

Basel Committee On Banking Supervision, Internal Audit in Banking Organisations and the Relalionship of the Spervisory Authorities with Internal and external Auditors, .

Basel II Düzenlemeleri, TBB, Yayın No:291, Aralık, 2012.

Basel Komitesi, International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A. Revised Framework.

Basel Komitesi, ―Principles for Management of Credit Risk

BDDK (2001) uzlaşısı.

BDDK Sorularla Basel 3, 2010 .

BDDK,―Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına ilişkin Tebliğ.

Benton E. GUP ve James W. KOLARI; Commercial Banking: The Management Of Risk, John Wiley&Sons, Hoboken, NJ, 2005.

Bloomberg Professional Services.

Burak Akan, ―Piyasa Riski Ölçümü‖, Bankacılar Dergisi, sayı 61, 2007.

Celal KEPEKÇİ, Bağımsız Denetim, Genişletilmiş 5.b. İstanbul: Avcıol Basım Yayım, 2004.

Dış Ticaret ve Banka Sistemi,

Ebubekir AYAN, Bnakacılık Risklerinin Yönetiminde Basel 2 uzlaşısı.

Emre ALKIN ve Diğerleri, Bankalarda Risk Yönetimine Giriş, İstanbul: Çetin Matbaacılık, 2004.

Emre Alkin, Tuğrul Savaş ve Vedat Akman, Bankalarda Risk Yönetimine Giriş, Çetin Matbaası, İstanbul 2002.

Evren BOLGÜN ve Barış AKÇAY, Risk Yönetimi, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2003.

Eyüp YILMAZ, Bankacılıkta ve Sermaye Piyasalarında Bağımsız Denetim Düzenlemeleri, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) Yayın Listesi, Yayın No: 156.

Frexias ve Rochet, 1999.

Gerard CAPRIO, Banking On Crisis: Expensive Lessons, Research in Financial Services, London: Jai Press.

Hasan ÇATALCA ve Diğerleri, Bankalarda Piyasa Riski Yönetimi, İstanbul: Siyasal Kitabevi, 2009.

Hasan Kaval, Bankalarda risk yönetimi, Yaklaşım Yayınları, Ankara 2000.

İlker Parasız, Modern Bankacılık Uygulama ve Teori, Türkmen kitabevi, İstanbul, 2002.

İsa Cankar, Denetimin Yeni Paradigması: Sürekli Denetim, Sayıştay Dergisi, Sayı:61, Nisan-Haziran,2006.

İstişari Metin – 1, BİS, Haziran 1999 www.bis.org.

İstişari Metin 3, Varlıkların Menkul Kıymetleştirilmesi, BİS, Ocak 2001 www.bis.org.

İstişari Metin -4, Operasyon Riski, BİS, Ocak 2001 www.bis.org.

İstişari Metin-2, İçsel Derecelendirme Bazlı yaklaşım, BİS, Ocak 2001 www.bis.org.

Journal Of Qafqaz University,Economist and Adminstration, Volume:1,No:1,Bakü,2013.

Maliye Teftiş Kurulu ve Kamu Mali Denetim,.

Martin Neisen Stefan Röth, Basel 4.

Mikayılov Gahir, Muhtarov Sahriyar,Azerbaycan Bankacılık Sisteminin Finansal Analizi:2006-2011.

Morton Glantz, Managing Bank Risk, Academic Press, N.Y., 2006.

Nejat BOZKURT, Muhasebe Denetimi, 1.b., İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1998.

Osman Nuri Aras,Azerbaycan'da Para Reformu,Kafkas Üniversitesi,Bakü,2010.

Paul Sharma, Liquidity Risk.

Peter HÖRDAHL ve Frank PACKER, "Understanding Asset Prices: An Overview", Bank for.

Piyasa Riski Değişikliği www.bddk.org.tr.

Sermaye Piyasası Kurulu, Bankada İç Kontrol ve İç Denetim Bağlantısı, Ankara 2007.

Suna Oskay, Avrupa Birliği ve Türk Sigorta Sektöründe Denetim, İstanbul, Sigorta Araştırma ve İnceleme Yayınları, Ocak,2007.

Tamer Aksoy, Tüm Yönleriyle Denetim, Cilt 1, Yetkin Yayınları, Ankara, 2006.

Tamer Aksoy, Tüm Yönleriyle Denetim, Cilt 2, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2006.

Turan Yay, Doç.Dr. Gülsün Gürkan Yay, Yrd.Doç.Dr. Ensar Yılmaz, Küresellesme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler, Đstanbul Ticaret Odası Yayın No:2001.

Yaşar Okur, Türkiye'de Kamu Denetimi, Değişim Süreci ve Performans Denetimi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara,2007.

Zafer Ergezen, "Basel 2 de Regulasyonlar ve Risk Yönetimi. Genel bir değerlendirme" .

Zafer Ergezen, "Basel 2 de Regulasyonlar ve Risk Yönetimi. Genel bir değerlendirme" .

Zengin Eyüp, Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Azerbaycan, İstanbul Ticaret Odası,2010.

Zuhal TEK ve Egemen Mert ÇETİNKAYA, "İç Denetim", Bütçe Dünyası Dergisi, Sayı 20.

İnternet Kaynakları

Azerbaycan Merkez Bankası www.cbar.az .

www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel/7812proy.pdf(03.12.2013).

www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_11_2010.pdf (02.12.2013).

www.fimsa.az/az/ Mali Piyasaları Denetleme Odası.

www.kapitalbank.az/haqqimizda/ Kapital Bankası Resmi Sitesi.

www.riskcenter.com.tr\risknews\nisan1\zafer.

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Mevzuat.aspx.

http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap34.pdf.

http://www.ecb.int/pub/pub/prud/html/index.en.html.

http://www.fsa.gov.uk/Pages/Library/Communication/Speeches/2004/SP201.shtml.

http://www.mmd.org.tr/eserler/Tevfik%20ALTINOK.doc.

http:azertag.az/xeber/Bakida_III_Beynelxalq_Bankchiliq_Forumu_kechirilib_YENİLANIB-1214692.

https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/mevzuat_0001.pdf.

http://www.azconsulatekars.org.tr/PageDetail.aspx?PageID=160.

Basel 2 uzlaşısı www.bis.org.